KCSE 2023 FINAL PREDICTION

KISWAHILI

(JARIBIO LA KCSE 1-10)

Confidential Analysis of Possible Expected sample KCSE Questions most likely to be tested in the Forthcoming KNEC examinations scheduled for November 2023.

MASWALI MATARAJIWA KATIKA MTIHANI MKUU WA KCSE 2023

CONFIDENTIAL!

Ukihitaji Majibu, Pigia

Mr Isaboke 0746 222 000 / 0742 999 000

KILA LA HERI KATIKA KCSE

UTABIRI WA MWISHO WA KCSE

JARIBIO LA 1

102/1

KISWAHILI

KARATASI YA 1 (INSHA)

MUDA: SAA 1¾

NAME……

SCHOOL…… **SIGN**……

INDEX NO…… **ADM NO**……

Cheti cha Kuhitimu Masomo ya Sekondari (KCSE)

MAAGIZO

a) *Andika jina lako na nambari yako katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.*

b) *Andika insha* ***mbili****. Insha ya* ***kwanza*** *ni ya* ***lazima.***

c) *Kisha chagua insha nyingine moja kati ya tatu zilizobakia.*

d) *Kila insha isipungue maneno* ***400***

e) *Kila insha ina alama* ***20***

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

Swali	Upeo	Alama
1	20	
	20	
Jumla	40	

SWALI LA KWANZA (LAZIMA)

1. Wewe ni mwenyekiti wa kamati ya kupigana na ufisadi nchini Kenya na umealikwa, kuhutubia kongamano la kitaifa kuhusu athari za ufisadi huku ukipendekeza hatua za kukabiliana na janga hili. Andika hotuba utakayoitoa. **(Alama 20)**

2. Nyimbo za kitamanduni zilikuwa na nafasi kubwa katika ufanisi wa jamii kwa jumla. Eleza. **(Alama 20)**

3. Andika kisa kitakachodhihirisha ukweli wa methali isemayo;.

Bahati ni chudi **(Alama 20)**

4. Andika insha itakayomalizia kwa maneno yafuatayo;

….Hapo ndipo iliponibainikia kuwa nilikuwa nikiogelea baharini pekee kinyume na wenzangu wote.

(Alama 20)

UTABIRI WA MWISHO WA KCSE

JARIBIO LA 1

102/2

KISWAHILI

KARATASI YA 2 (LUGHA)

MUDA: SAA 2½

NAME……

SCHOOL…… **SIGN**……

INDEX NO…… **ADM NO**……

Cheti cha Kuhitimu Masomo ya Sekondari (KCSE)

Maagizo

(a)Andika *jina na nambari yako ya mtihani katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.*

(b)*Tia sahihi yako kisha uandike tarehe ya mtihani*

(c) *Jibu maswali yote.*

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

SWALI	UPEO	ALAMA
1	15	
2	15	
4	40	
4	10	

UFAHAMU (ALAMA 15)

Soma makala yafuatayo kisha ujibu maswali

Hakuna dakika inayopita bila kisa cha kuchelewa. Mikutano karibu yote huchelewa kuanza kwa sababu wahusika hawafiki wakati ufaao. Ibada nazo hucheleweshwa kwa uzembe wa waumini. Na mazishi je? Taratibu hucheleweshwa vilevile. Ingawa hapa yaweza kufikiriwa kuwa pengine wampendao marehemu hawataki kuharakisha safari yake ya kwenda kuzimuni. Lakini hata arusi ambazo huwa na misururu ya mikutano ya maandalizi, siku itimiapo shughuli huchelewa. Si ajabu sherehe kuendelea mpaka usiku ambapo ratiba ilionyesha zingekomea masaa ya alasiri.

Uchunguzi unabainisha kuwa watu huchelewa kwa sababu mbalimbali. Sababu mojawapo ni kutowajibika; yaani, watu wengi hawaoni umuhimu wa kuzingatia saa. Wengine hufanya hivi kwa kisingizio kuwa ni kawaida ya mwafrika kutozingatia muda. Huu ni upuuzi mtupu. Wazee wetu walizingatia muda ipasavyo tangu jadi ingawa hawakuwa na saa wala kalenda. Hii ndiyo sababu walipanda mimea walipohitajika, wakavuna na hatimaye wakapika na kuandaa ipasavyo. Wahenga hawa walituachia methali nyingi kama funzo, kwa mfano; 'Chelewachelewa utakuta mwana si wako', na hata wakasindikiza kuwa, 'Ngoja ngoja huumiza matumbo'.

Watu wengine huchelewa kwa sababu ya kutojiandaa kwa yale yatakayojiri. Watu wasiopanga shughuli zao na badala yake kuzifanya kwa kushtukia aghalabu hushindwa kuhudhuria hata mahojiano ya kuajiriwa kazi kwa wakati ufaao. Hawa huwa neema kwa washindani wao. Kujitayarisha si jambo gumu. Anachopasa kujua mhusika ni saa ya miadi na hali ya usafiri.

Hivi viwili vitamwezesha kujua muda wa safari na hivyo kukadiria wakati wa kuondoka. Ni wangapi wameiona milolongo ya watu nje ya milango ya benki wakiwasihi mabawabu na pengine kuwahonga wawaruhusu kuingia? Hawa huwa si wageni. Ni wateja wanaojua ratiba ya kazi lakini hushindwa kupanga mwenendo wao barabara.

Mikutano, sherehe na shughuli nyingi huchelewa kuanza kwa masaa mengi kwa sababu eti mgeni mashuhuri amechelewa kufika. Muda wa kungoja huwa mrefu zaidi kutegemea ukubwa wa cheo cha mhusika. Watu hawa huchelewa makusudi kwa sababu pengine ya kiburi. Majivuno haya huwafanya wafurahi wanaposubiriwa na watu wadogo. Wakubwa hawa wanapofika badala ya kuomba msamaha, hujigamba kuhusu majukumu yao mengi na makubwa.

Aidha kuna watu ambao hupenda kutekeleza mambo mengi kwa wakati mmoja. Tujuavyo ni kuwa mambo mawili yalimshinda fisi. Pia watu wanaposhika mengi, mahudhurio yao katika baadhi ya mambo hutatizwa na hivyo huchelewa. Isitoshe, kuna watu wa aina hii hata wanapopewa ratiba mapema, hujikokota na hivyo kupitwa na wakati.

Ingawa sababu tulizozitaja hutokana na watu wenyewe, kuna zile zinazosababishwa na dharura nyingine. Hizi ni pamoja na misongamano ya magari, kuchelewa kwa vyombo vya usafiri na hata kuharibika kwa vyombo. Hii ndiyo sababu inashauriwa kuwa mtu anapoamua kutekeleza jambo, atenge muda takribani wa dakika 30 kwa ajili ya dharura fulani. Kwa hivyo hata anapopata tuseme pancha njiani bado atafika kwa wakati ufaao.

Kuchelewa hakuudhi tu watu wanaocheleweshwa bali huwa na matokeo mengine mengi. Mara nyingi watu waliochelewa huharakisha mambo ili kufidia muda walioupoteza. Kama

wanaendesha gari, kwa mfano, basi huzidisha kasi matokeo huweza kuwa ajali ambayo mara nyingine huleta ulemavu au vifo.

Ratiba ya mambo ichelewapo watu waliofika mapema hupoteza muda kusubiri. Muda huu wangeutumia kwa harakati muhimu. Mfumo wa uchumi wa kisasi unahitaji mamilioni ya watu kukurubiana, kutagusana na kuendesha shughuli zao kwa ujima. Aidha, watu hawana budi kubadilishana bidhaa na huduma. Mambo haya yanapocheleweshwa basi gharama huwa kubwa.

Tatizo hili hubainika sana katika ofisi za umma.

Ni kwaida watu kufika kazini dakika nyingi baada ya wakati wa kufungua milango ya kazini. Ajabu ni kuwa wafanyakazi wawa huwa wa kwanza kufunga kazi kabla ya kipindi rasmi. Inakisiwa Kenya hupoteza shilingi bilioni 80 kila mwaka kupitia uzembe wa kutozingatia wakati.

Jambo la kwanza ni kuweka sera ya kitaifa inayolenga kuwaelimisha wananchi umuhimu wakuzingatia saa. Halikadhalika kanuni iwekwe ya kuwafungia nje watu wanaochelewa kuhudhuriashughuli za mikutano au hafla. Wananchi nao wazinduliwe kuwa ni haki yao kufumkana muda washughuli unapowadia kabla mgeni wa heshima kufika. Nchi ya Ekwado (Ecuador) imefanikiwakutekeleza haya. Kenya pia haina budi kuandama mwelekeo huo. Hii ndiyo njia mojawapo ya kufufua uchumi na kuhakikisha taifa linapiga hatua kimaendeleo.

Maswali:

1. Kipe kifungu hiki anwani mwafaka **(ala. 1)**

2. Taja watu **watatu** walio na mazoea ya kuchelewa katika shughuli walizoalikwa **ala. 3)**

3. Taja sababu zinazofanya watu kushindwa kutimiza miadi **ala. 4)**

4. Taja na ueleze njia **nne** zinazoweza kuondoa tatizo la kuchelewa **ala. 4)**

5. Eleza maana ya maneno haya kama yalivyotumiwa katika taarifa **ala. 3)**

a) ujima

b) miadi

c) pancha

F. UFUPISHO (ALAMA 15)

Soma makala yafuatayo kisha ujibu maswali yote

Takriban kila siku vyombo vya habari hueleza kuhusu mateso ya watoto; cha kusikitisha zaidi ni kwamba mbali na visa vinavyoripotiwa, kuna vingine chungu nzima ambavyo havijaripotiwa. Mateso kwa watoto hawa ni ya aina mbalimbali. Mwezi wa Julai, 2005 wavamizi walipowaua watu zaidi ya sabini Kaskazini mwa Kenya, walianza

kwa kuwauwa watoto katika shule ya msingi ya Mabweni. Waliwauwa watoto ishirini na wawili huku mamia wakijehuriwa.

Kuna wazazi ambao huwapiga watoto wao mithili ya kumpiga nyoka. Utaona watoto wakiwa na majeraha yanayofanya malaika kusimama mwilini. Visa vingi vimeripotiwa ambapo wazazi au walevi huwakata au kuwadhuru watoto sehemu fulani za mwili kama vile masikio, miguu au mikono. Vilevile, kumetokea visa vya kuwachoma watoto na wengine kuwachwa bila chakula.

Kenya ni mojawapo ya nchi zilizotia sahihi mkataba wa kulinda haki za watoto.

Serikali yetu ina idara katika ofisi ya makamu wa rais inayoshughulikia maslahi ya watoto.

Mwezi wa Julai 2005, Serikali ilianzisha kampeni kabambe za kukomesha mateso dhidi ya watoto.

Ajabu ni kwamba watu wengi na hata watoto wenyewe hawajui haki zao. Sheria ya watoto ilipitishwa ili kutetea haki za watoto katika nchi ya Kenya.

Baadhi ya haki za watoto ni kama vile kulindwa kutokana na ubaguzi wowote, kutunzwa na wazazi na kupewa elimu. Watoto wana haki ya elimu ya kiakademia na dini. Vilevile wana haki ya kulindwa kiafya. Watoto hawatakikani kunyanyaswa kiuchumi au kwa njia nyinginezo kama vile kusajiliwa kupigana katika vita. Kila mtoto akiwemo mlemavu, ana haki ya kuheshimiwa katika jamii.

Hata hivyo, sharti pia watoto wawajibike ipasavyo kwa wazazi, walezi na jamii kwa jumla. Mtoto anapaswa kuheshimu wakuu wake na kuwasaidia panapo haja. Watoto wana jukumu la kudumisha na kuimarisha umoja wa jamii na raia kuendeleza maadili mema katika jamii.

Maswali:

(a) Fupisha aya ya kwanza na ya pili kwa maneno 60-80 **(ala. 6, mtiririko 1)**

(b) Bainisha mambo muhimu aliyoyajadili mwandishi katika aya tatu za mwisho.
(Maneno 100 – 120) **(ala. 20, mtiririko 1)**

G. SARUFI NA MATUMIZI YA LUGHA **(ALAMA 40)**

(a) Taja vipasuo viwili vya ufizi **(alama 2)**

(b) Onyesha maumbo mawili ya silabi funge kwa kutolea mifano katika maneno **(alama 2)**

(c) Bainisha mofimu za neno ‘kilichonywewa’ **(alama 3)**

(d) Unda nomino moja moja kutokana na nomino zifuatazo **(alama 2)**

(i) Madhara

(ii) Kitenzi

(e) Tambua virai vihusishi katika sentensi ifuatayo **(alama2)**

Wengine wao waliegesha kando ya barabara iliyokarabatiwa na kampuni ya Kichina

(f) Andika sentensi zifuatazo upya kwa kutumia ‘po’ **(alama 2)**

(i) Raia wakipatana maendeleo yataimarika

(ii) Mkiwatesa watoto wenu mtashtakiwa

(g) Andika kwa ukubwa hali timilifu **(alama 3)**

Mtego ulimnasa ndovu huyo

(h) Andika sentensi ifuatayo upya ukibadilisha neno lililopigiwa mstari kuwa kivumishi **(ala. 2)**

Msichana amepigwa <u>vibaya</u>

(i) Ainisha yambwa na chagizo katika sentensi ifuatayo **(alama 4)**

Wanafunzi walimwatikia mwalimu mkuu miche ya matunda nje ya nyumba yake kwa ustadi wakitumia vijiti.

(j) Andika visawe viwili vya neno 'vurumai' **(alama 2)**

(k) Taja na utolee mifano matumizi mawili ya mshazari **(alama 2)**

(l) Tunga sentensi yenye muundo ufuatao kisha uichanganue kwa matawi **(alama 4)**

S – KN (N + V) + KT (T + E)

(m) Andika kwa usemi halisi **(alama 2)**

Kyalo alikiri kuwa kama wangefika mapema wangekamilisha shughuli zote

(n) Tofautisha maana ya sentensi zifuatazo **(alama 2)**

(i) Alipokelewa mgeni

(ii) Alipokezwa mgeni

(o) Andika kinyume **(alama 3)**

Vijana walivunja kambi baada ya macheo

(p) Kanusha **(alama 3)**

Asha aliwapelekea wageni chakula na akawanavya mikono

H. <u>ISIMU JAMII</u> **<u>(ALAMA 10)</u>**

(a) Eleza sifa zozote tano za lugha ya itifaki **(alama 5)**

(b) Hakiki sifa zozote tano za sajili ya kituo cha polisi **(alama 5)**

UTABIRI WA MWISHO WA KCSE

JARIBIO LA 1

102/3

KISWAHILI

KARATASI YA 3 (fasihi)

MUDA: SAA 2½

NAME……

SCHOOL…… **SIGN**……

INDEX NO…… **ADM NO**……

Cheti cha Kuhitimu Masomo ya Sekondari (KCSE)

MAAGIZO

a) *Andika jina lako, nambari ya usajili, mkondo, sahihi na tarehe katika nafasi ulizoachiwa.*

b) *Jibu maswali* ***manne*** *pekee.*

c) *Swali la kwanza ni la* ***lazima****.*

d) *Maswali hayo mengine matatu yachaguliwe kutoka sehemu nne zilizobaki Riwaya, Tamthilia, Ushairi na Fasihi Simulizi.*

e) *Usijibu maswali mawili kutoka sehemu moja.*

f) ***Maswali yote ni sharti yaandikwe kwa lugha ya Kiswahili.***

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

SWALI	UPEO	ALAMA
1	20	
	20	
	20	
	20	
Jumla	80	

SEHEMU A: Riwaya

1. LAZIMA

Assumpta K. Matei: Chozi la heri

"Hili lilimtia ……. uchungu, akajiona kama aliyedhalilishwa na mwanamke."

(a) Yaweke maneno haya katika muktadha wake **(alama 4)**

(b) Taja suala linalodokezwa katika dondoo hili **(alama 1)**

(c) Kwa kutumia hoja kumi na tano, eleza namna suala ulilolitaja hapo juu **1 (b)** linalijitokeza **(ala. 15)**

SEHEMU B: Tamthilia

T. Arege: Bembea ya Maisha

Jibu swali la pili au la tatu

2. "... wakati mwingine mwindaji huwa mwindwa. Hata kijijini wanaishi watu . Watu hao hawakumbwi na dhiki kiasi hiki. Ya nini kung'ang'ana kuyatafuta maisha kama kwamba hayapiti? Maisha ni mshumaa uso mkesha! Ukijiachia sana peupe hata upepo unaweza kuuzima kabla ya kulika hadi nchani."

Maswali

a) Eleza muktadha wa dondoo hili. **(alama. 4)**

b) Bainisha toni katika kauli hili **(alama. 2)**

c) Eleza vipengele **vinne** vya kimtindo alivyotumia msemaji kufanikisha uwasilishaji wa ujumbe. **(alama. 4)**

d) Eleza umuhimu wa msemaji katika kuendeleza ploti ya tamthilia hii. **(alama 10)**

AU

3. (a) Fafanua umuhimu wa mazungumzo kati ya Luka, Beni na Yona katika kujenga tamthilia ya "Bembea ya Maisha" **(alama 10)**

(b) "Bembea inapolika na kukatika haiwi mwisho wa michezo.Huungwa na mchezo kuanza tena." Thibitisha ukweli wa kauli hii kwa kutolea mifano mwafaka tamthiliani. **(alama. 10)**

SEHEMU C: Hadithi Fupi

MAPAMBAZUKO YA MACHWEO NA HADITHI NYINGINE.

Jibu swali la 4 au la 5

4. "Yu wapi kirukanjia wako? Wajua yuko wapi? Uliacha mbachao kwa msala upitao. Atakutunza nani, maana kwako fadhila za punda ni mashuzi!"

a. Yaweke maneno haya katika muktadha wake. **(alama 4)**

b. Taja mbinu mbili za lugha zilizotumika katika dondoo hili. **(alama 2)**

c. Bainisha toni ya dondoo. **(alama 1)**

d. Fafanua sifa zozote tatu za mzungumziwa. **(alama 3)**

e. Kwa kurejelea hadithi "Fadhila za punda" onyesha ukweli wa kauli kuwa fadhila za punda ni mashuzi kwa mifano mwafaka. **(alama 10)**

AU

5. Huku ukirejelea hadithi zifuatazo tano jadili maudhui ya migogoro kwa kutoa mifano maridhawa**.** **(alama 20)**

a. Fadhila za punda

b. Msiba wa kujitakia

c. Mapambazuko ya machweo

d. Harubu ya maisha

SEHEMU D: Fasihi Simulizi

6. ***Soma utungo ufuatao kisha ujibu maswali***

Heri ujue mapema
Nasaba yetu haina woga
Woga haumei kwetu, humea kwa kina mamako.
Tulichinja jogoo na fahali ili uwe mwanaume.

Ah! Kisu cha ngariba ni kikali ajabu. Iwapo utatikisa kichwacho. Uhamie kwa wasiotahiri, Ama tukwite njeku.

Mpwangu kumbuka hili,
Wanaume wa mlango wetu
Si waoga wa kisu
Wao hukatwa mchana hadi usiku Wala hawalalamiki.

Siku nilipokatwa
Nilisimama tisti
Nikacheka ngariba kwa tashtiti Halikunitoka chozi.

Iwapo utapepesa kope
Wasichana wa kwetu na wa mbali Wote watakucheka Ubaki ukinuna.

Sembe umepokea
Na supu ya makongoro ukabugia
Sema unachotaka
Usije kunitia aibu

Maswali;

a) Taja na uthibitishe shughuli zozote za kiuchumi za jamii ya wimbo huu **alama 4)**

b) Ni nani mwimbaji wa wimbo huu na anawaimbia nani? **alama 2)**

c) Huu ni wimbo wa aina gani? Thibitisha **alama 2)**

d) Mwimbaji wa wimbo huu ana taasubi ya kiume. Thibitisha kauli hii. **alama 2)**

e) Eleza wajibu wa nyimbo katika jamii **alama 6)**

f) Ijapokuwa nyimbo ni nzuri, zina ubaya wake. Thibitisha kauli hii **alama 4)**

SEHEMU E: Ushairi (alama 20)

Jibu swali la 7 au la 8

7. Soma shairi lifuatalo kisha ujibu maswali

Kama dau baharini, duniya inavyoyumba, Limeshamiri tufani, kila mmoja lakumba, Viumbe tu hali gani!

Duniya yatishika, utahisi kama kwamba, Vilima vyaporomoka, na kuvurugika myamba, Viumbe tu hali gani!

Tufani hilo la kusi, languruma na *kutamba*, Linapuliza kwa kasi, hapana kisichoyumba, Viumbe tu hali gani!

Mujiwe ni kubwa sana, mfanowe kama nyumba, Yazuka na kugongana, wala hatuna la *kwamba*, Viumbe tu hali gani!

Mibuyu hata mivule, kama usufi na pamba, Inarusha vilevile, *seuze hiyi migomba* Viumbe tu hali gani!

Ni kipi kilotuliya, tuwazeni na kudumba, Mandovu kiangaliya, yagongana na masimba, Fisi wako hali gani!

Hata papa baharini, tufani limewakumba, Walioko mikondoni, kila mmoja *asamba*, Dagaa wa hali gani!

Mashehe wa mdaduwa, kwa ubani na uvumba,
Tufani hilo kwa kuwa, kusoze kwake kutamba,
Itokee afueni!
(Shairi la 'Tufani' la Haji Gora Haji, katika *Tamthilia ya Maisha*, uk 62)

Maswali;

(a) Taja na ueleze mikondo ya shairi hili **(alama 4)**
(b) Eleza dhamira ya shairi hili **(alama 2)**
(c) Taja tamathali za usemi zilizotumiwa katika shairi hili. **(alama 2)**
(d) Eleza muundo wa shairi hili **(alama 4)**
(e) Eleza ujumbe unaojitokeza katika ubeti wa tano. **(alama 3)**
(f) Onyesha matumizi ya idhini ya kishairi . **(alama 3)**
(g) Eleza maana ya maneno yafuatayo kwa mjibu wa shairi hili **(alama 2)**
(i) Mdaduwa :
(ii) Kutamba :

8. *Soma shairi lifuatalo kisha ujibu maswali*

Daima alfajiri na mapema
Hunipitia na jembe na kotama
Katika njia iendayo Kondeni
Kama walivyofanya babuze zamani;
Nimuonapo huwa anatabasamu

Kama mtu aliye na hamu Kushika mpini na kutokwa jasho Ili kujikimu kupata malisho.

Anapotembea anasikiliza
Videge vya anga vinavyotumbuiza
Utadhani huwa vimemngojea
Kwa usiku kucha kuja kumwimbia
Pia pepo baridi kumpepea
Rihi ya maua zikimtetea
Nao umande kumbusu miguuni;

Na miti yote hujipinda migogo
Kumpapasa, kumtoa matongo;
Na yeye kundelea kwa furaha Kuliko yeyote ninayemjua
Akichekelea ha ha ha ha ha ha …….

Na mimi kubaki kujiuliza
Kuna siri gani inayomliwaza? Au ni kujua au kutojua?
Furaha ya mtu ni furaha gani? Katika dunia inayomhini?
Ukali wa jua wamnyima zao
Soko la dunia lamkaba koo;

Dini za kudhani zamsonga roho Ayalimia matumbo ya waroho.
Kuna jambo gani linalomridhisha? Kama si kujua ni kutojua Lait angalijua, laity angalijua!

Maswali:

a) Eleza hali ya mzungumziwa katika shairi hili. **(alama 2)**

b) Huku ukitoa mifano, onyesha aina mbili za uhuru wa kishairi uliotumiwa katika shairi hili **(ala. 4)**

c) Fafanua aina tatu za taswira ukirejelea ubeti wa pili **(alama 3)**

d) Maswali ya balagha katika shairi hili yanasisitiza maudhui yapi? **(alama 2)**

e) Kwa kutoa mifano, bainisha vipengele vitatu vya Kimtindo katika shairi hili **(alama 3)**

f) Eleza toni ya shairi hili **(alama 2)**

g) Bainisha nafsineni katika shairi hili **(alama 1)**

h) Eleza muundo wa shairi hili **(alama 3)**

UTABIRI WA MWISHO WA KCSE

JARIBIO LA 2

102/1

KISWAHILI

KARATASI YA 1 (INSHA)

MUDA: SAA 1¾

NAME……

SCHOOL…… **SIGN**……

INDEX NO…… **ADM NO**……

Cheti cha Kuhitimu Masomo ya Sekondari (KCSE)

MAAGIZO

a) *Andika jina lako na nambari yako katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.*

b) *Andika insha* ***mbili****. Insha ya* ***kwanza*** *ni ya* ***lazima.***

c) *Kisha chagua insha nyingine moja kati ya tatu zilizobakia.*

d) *Kila insha isipungue maneno* ***400***

e) *Kila insha ina alama* ***20***

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

Swali	Upeo	Alama
1	20	
	20	
Jumla	40	

1. **LAZIMA**

   Wewe ni mhariri wa gazeti la Mzalendo. Andika tahariri kuhusu athari za mitandao ya kijamii kwa wanafunzi wa shule nchini Kenya.

2. Unywaji wa pombe haramu una madhara mengi.

   Fafanua.

3. Tunga kisa kitakachodhihirisha maana ya methali ifuatayo:

   Nazi mbovu harabu ya nzima.

4. Tunga kisa kinachoanza kwa kauli ifuatayo:

   Nilipigwa na butwaa nilipomwona, sikujua nifurahi au nihuzunike….

KCSE 2023

UTABIRI WA MWISHO WA KCSE

JARIBIO LA 2

102/2

KISWAHILI

KARATASI YA 2 (LUGHA)

MUDA: SAA 2½

NAME……

SCHOOL…… **SIGN**……

INDEX NO…… **ADM NO**……

Cheti cha Kuhitimu Masomo ya Sekondari (KCSE)

Maagizo

(a)Andika *jina na nambari yako ya mtihani katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.*

(b)*Tia sahihi yako kisha uandike tarehe ya mtihani*

(c) *Jibu maswali yote.*

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

SWALI	UPEO	ALAMA
1	15	
2	15	
4	40	
4	10	

1. **SEHEMU A: UFAHAMU** (Alama. 15)

Soma kifungu kifuatacho kisha ujibu maswali.

"Asubuhi moja alinipata ndani ya afisi ya mwalimu mkuu wa Shule ya Msingi ya Kilimo. Mwalimu Mkuu, Bi. Tamasha, alisikiliza kadhia yangu kwa makini. Hakuonyesha kushtuka kwa yaliyonipata katika umri wangu mdogo hivi.

'Unaweza kuanza masomo katika darasa la pili. Nitamwomba mzazi mmoja akupe hifadhi,' alisema Bi. Tamasha. Huo ndio uliokuwa mwanzo wa maisha yangu katika makao ya wafanyakazi wa mashamba ya chai. Bwana Tenge na mkewe, Kimai, walinichukua kunilea pamoja na watoto wao watano. Wenzangu, nyinyi hamjui adha zinazowapata wafanyakazi wa kima kidogo. Mtajuaje na hamjawahi kukilalia kitanda hiki mkafahamiana na kunguni wake? Ninayowaambia ni asilimia ndogo mno ya niliyoyaona. Chumba cha wafadhili wangu kilikuwa hicho hicho kimoja; ndicho cha malazi, ndicho cha mapokezi, ndicho jikoni. Sebule na chumba cha malazi viligawanywa na shuka moja nyepesi. Usiku sisi watoto tulilala juu ya vigodoro ambavyo ni kama viliwekwa mvunguni mwa kitanda cha wazazi.

"Usiniulize niliyaona na kuyasikia mangapi katika chumba hiki ambacho kiligeuka *danguro* wakati Bi. Kimai alipokuwa ameenda mashambani. Wakati huu Bwana Tenge angeamua kumleta mwanamke mmoja baada ya mwingine, hapo hapo, mbele ya macho ya wanawe, hadi usiku wa kuamkia siku ya kurudi kwa Bi. Kimai. Mara mojamoja Bi. Kimai angerudi bila kutarajiwa na kumshika ugoni mke mwenzake! Mwaka mmoja, miwili, mitatu …. hata nikaona kwamba, mbali na dhiki za *kisaikolojia* nilizozipata kwa kushuhudia vituko vya kila aina, nilikuwa mzigo mkubwa kwa wahisani wangu. Si kwamba waja hawa walinibagua, la! Kusema hivyo kutakuwa kuwapaka mashizi bure. Hata hivyo nilihisi kwamba nimepata mbavu za kufanya angaa kibarua kidogo, na kuwatua wawili hawa mzigo wa kuninunulia sare na madaftari.

"Nilianza kuchuna majanichai kwa malipo kidogo nikiwa katika darasa la tano. Wakati mwingine ningerauka alfajiri na mapema kufanya kazi kabla ya kwenda shuleni saa kumi na mbili asubuhi. Jioni nilipitia huko huko. Nyakati nyingi nililala humo humo katikati ya michai, wakati mwingine kwa marafiki wanfu, kwa Bwana Tenge, na juu ya uchaga mkubwa wa saruji uliotumiwa kama karo na wauza chakula sokoni. Hakuna mmoja kati ya walimu wangu aliyejua mabadiliko haya hadi pale nilipoufanya mtihani wangu wa darasa la nane na kufuzu vyema.

"Wakati huo Bwana Tenge alikuwa ameisha kupewa uhamisho, akaenda kufanya kazi katika shamba lingine. Ndivyo wafanywavyo wafanyakazi hawa; kuhamishwa kila uchao bila mtu kuwazia kwamba wana watoto wanaoenda shule, na kwamba kuhamahama huku kunawavurugia masomo wana hawa."

MASWALI

(i) Eleza namna wazazi wanavyoweza kuchangia katika kuzorotesha maadili ya watoto katika jamii. **(alama 2)**

(ii) Onyesha namna haki za watoto zilivyokiukwa katika kifungu. **(alama 3)**

(iii) Wafanyakazi wa kima kidogo hupitia dhiki zipi kulingana na

kifungu? **(alama 3)**

(iv) Eleza sifa **tatu** za mkewe Tenge – Kimai. **(alama 3)**

(v) Eleza namna ndoa inavyosawiriwa katika kifungu. **(alama 2)**

(vi) Eleza maana ya maneno haya kama yalivyotumiwa katika kifungu. **(alama 2)**

(a) Danguro

(b) Kisaikolojia

2. SEHEMU B: UFUPISHO (Alama 15) ***Soma kifungu kisha ujibu maswali.***

Ripoti za kila mara kuhusu uharibifu wa pesa za umma katika serikali za kaunti ni za kusikitisha. Kuna mabilioni ya pesa za mlipa ushuru ambazo hufujwa katika serikali kuu, na hivyo basi wananchi wanakosewa sana wanapoona mtindo huu ukiendelea pia katika serikali za kaunti. Wakati katiba ilipopitishwa mwaka wa 2010, Wakenya wengi walikuwa na matumaini mno kwamba ugatuzi ungewatatulia matatizo ambayo walikuwa wakipitia katika tawala zilizotangulia, hasa katika maeneo yaliyotengwa kimaendeleo.

Miaka tisa baadaye, kuna mafanikio ambayo yamepatikana ila hatua kubwa zaidi inaweza kupigwa katika kuboresha maisha ya aina raia kama mianya inayotumiwa kufuja pesa za umma itazibwa. Wizi huu unaojumuisha pia jinsi magavana wanavyobuni nafasi za kazi zisizo na maana ambazo wakati mwingi hupeanwa kwa jamaa na marafiki wao, ni sharti ukomeshwe mara moja.

Kuna wananchi wengi ambao tayari wameanza kufa moyo kuhusu umuhimu wa ugatuzi ilhali ukweli ni kwamba hatungependa kurejelea utawala ulio chini ya serikali kuu pekee. Changamoto za ugatuzi zinazosababishwa na ulafi wa viongozi wachache zinatoa nafasi kwa wakosoaji wa mfumo huu wa uongozi kushawishi wananchi na hata wahisani wasishughulike kuchangia katika maendeleo ya kaunti zao.

Juhudi zozote zile za maendeleo haziwezi kufanikishwa bila ushirikiano kutoka kwa wananchi na wahisani na hivyo basi ni jukumu la viongozi kuonyesha nia ya kutumia mamlaka walizopewa kwa manufaa ya raia. Tume ya maadili ya kupamban ana ufisadi

(EACC) kufikia sasa imeonekana kufanya kazi nzuri kwa kuwasaka na kuwashtaki magavana walio mamlakani na wengine walioondoka, kwa kushukiwa kufuja mali za umma. Tungependa asasi zote zinazohusika na masuala ya kupambana na uhalifu, pamoja na wadau wengine katika jamii wenye nia njema kwa wananchi wasifumbie macho maovu yanayotendwa katika kaunti zetu.

Nchi hii inatawalwa kwa misingi ya kisheria na hivyo basi hakuna sababu kumhurumia kiongozi yeyote anayekiuka sheria anapokuwa mamlakani kwa msingi wa mamlaka aliyoshikilia. Ni kupitia adhabu kali za kisheria pekeee ambapo tutafanikiwa kukomesha uongozi mbaya kwani kama wananchi watakuwa wakisubiri kuwaadhibu wahusika kwa kuwaondoa mamlakani pekee, watakuwa wametoa nafasi ya ufujaji kwa viongozi wapya kila miaka mitano. ***(Kutoka gazeti la Taifa Leo)***

(a) Fupisha ujumbe wa aya **tatu** za kwanza kwa maneno 80.

(alama 8, 1 ya mtiririko)

(b) Fupisha aya **mbili** za mwisho kwa maneno 70. *(alama 7, 1 ya mtiririko)*

3. SEHEMU C: SARUFI NA MATUMIZI YA LUGHA (Alama 40)

(a) Andika sifa **mbili mbili** za sauti zifuatazo. i) /e/ ii) /ch/ **ala. 2)**

(b) Unda maneno yenye muundo ufuatao wa sauti. **ala. 2)**

) KIKIKI ii) IKKI

c) Onyesha shadda inapowekwa katika maneno yafuatayo: **ala. 1)**

) mwanafunzi

ii) Alhamisi

d) Tunga sentensi **moja moja** kuonyesha matumizi ya viakifishi vifuatavyo: **ala. 2)**

i) Vifungo

ii) Kibainishi

(e) Maneno yafuatayo yako katika ngeli gani? **ala. 2)**

i) Changu

ii) Manowari

(f) Andika sentensi ifuatayo katika ukubwa. **ala. 2)**

Ndege hao wana manyoya mengi

(g) Ainisha viambishi katika neno lifuatalo: **ala. 3)**

Mliyempikia

(h) Tumia kielezi cha kiasi badala ya kile kilichopigiwa mstari. **ala. 1)**

Msichana yule alizungumza <u>kitausi</u>.

(i) Bainisha vishazi katika sentensi ifuatayo. **ala. 2)**

Ingawa alitia bidii masomoni, alifeli mtihani.

(j) Changanua sentensi ifuatayo kwa njia ya jedwali/vijisanduku. **ala. 3)**

Mvua kubwa inayonyesha itasababisha mafuriko.

(k) Andika upya sentensi ifuatayo ukianzia na yambwa tendewa. **ala. 2)**

Kirwa alimjengea mama huyo nyumba kwa matofali.

ala. 2)

(l) Kanusha sentensi ifuatayo kwa wakati ujao hali ya kuendelea.

Walimu wanafunza.

(m) Geuza sentensi ifuatayo katika usemi halisi. **(ala. 2)**

Muliwa alimwambia Farida kuwa angewatembelea wazazi wao siku hiyo jioni.

(n) Tunga sentensi **moja** kubainisha maana **mbili** za neno 'hema' **(ala. 2)**

(o) Amrisha katika nafsi ya <u>tatu wingi</u>**.** **(ala. 1)**

Lala

(p) Andika sentensi ifuatayo upya ukitumia vinyume vya maneno yaliyopigiwa mstari**.** **(ala. 2)**

Mama <u>alijitwika</u> kikapu mgongoni baada ya <u>kuinjika</u> chungu mekoni.

q) Bainisha aina za virai vilivyopigiwa mstari. **ala. 2)**

Mhadhara <u>huo tata</u> ulitolewa <u>jana jioni</u>.

r) Tunga sentensi **moja** itakayodhihirisha matumizi matatu ya 'na' **ala. 3)**

s) Tunga sentensi ukitumia vitenzi vifuatavyo katika kauli ulizopewa mabanoni. **ala. 2)**

i) Paka (*tendata*) ii) Choma (*tendua*)

t) Andika sentensi zifuatazo kwa lugha ya tafsida. *i) Mama huyo alizaa mtoto msichana.* **ala. 2)**

ii) Mtoto ameenda kukojoa.

ı. **SEHEMU D: ISIMUJAMII** (Alama 10)

Soma mazungumzo yafuatayo kisha ujibu maswali.

Kibiko: Hujambo dada Cheupe?

Cheupe: (*Akikohoa*) Sijambo ndugu Kibiko.

Kibiko: Unaendelea namna gani?

Cheupe: *Niko poa* isipokuwa maumivu kidogo ya *chest.*

Kibiko: Usijali nitakupa *pain relievers* utakuwa sawa.

Cheupe: Asante sana, nashukuru.

<u>Maswali</u>

a) Eleza muktadha wa mazungumzo haya. **ala. 2)**

b) Taja na ueleze sifa za lugha inayotumika katika mazungumzo haya. **ala. 8)**

UTABIRI WA MWISHO WA KCSE

JARIBIO LA 2

102/3

KISWAHILI

KARATASI YA 3 (fasihi)

MUDA: SAA 2½

NAME……

SCHOOL…… **SIGN**……

INDEX NO…… **ADM NO**……

Cheti cha Kuhitimu Masomo ya Sekondari (KCSE)

MAAGIZO

a) *Andika jina lako, nambari ya usajili, mkondo, sahihi na tarehe katika nafasi ulizoachiwa.*

b) *Jibu maswali* ***manne*** *pekee.*

c) *Swali la kwanza ni la* ***lazima****.*

d) *Maswali hayo mengine matatu yachaguliwe kutoka sehemu nne zilizobaki Riwaya, Tamthilia, Ushairi na Fasihi Simulizi.*

e) *Usijibu maswali mawili kutoka sehemu moja.*

f) ***Maswali yote ni sharti yaandikwe kwa lugha ya Kiswahili.***

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

SWALI	UPEO	ALAMA
1	20	
	20	
	20	
	20	
Jumla	80	

SEHEMU A: RIWAYA

Assumpta K. Matei: *Chozi la Heri*

1. Lazima

Riwaya ya Chozi la Heri inayasawiri matatizo ya wanajamii. Jadili. **(al. 20)**

SEHEMU B :Tamthilia – BEMBEA YA MAISHA - *Timothy* Arege

*Jibu swali la **2** au la **3***

2. Maisha ya sasa hayana fundi. Yanamwendesha kila mtu kama tawi lililosukumwa hadi likang'oka kutoka taagani na kupeperushwa na upepo….Ulimwengu wa sasa haubagui. Wadogo kwa wakubwa…..

a) Eleza mkutadha wa nukuu **(alama 4)**

b) Changanua vipengele vitano vya kimtindo katika nukuu **(alama 5)**

c) Fafanua mbinu nne za kutambua hulka za mneneji **(alama 4)**

d) 'Maisha ya sasa hayana fundi.' Fafanua mbinu ishi wanazotumia wahusika tamthiliani kukabiliana na hali zao**.** **(alama 7)**

3. (a) ***Changanua mtindo katika kifungu kifuatacho.*** **(alama 4)**

Naam, bembea! Hata bembea ikiwa ya kamba au chuma hatimaye hulika. Wanasema papo kwa papo kamba hukata jiwe. Bembea inapolika na kukatika haiwi mwisho wa mchezo. Huungwa na mchezo kuanza tena.

(b) Eleza toni katika dondoo hili. **(alama 2)**

(c)Jadili umuhimu wa mandhari katika tamthilia hii **(alama 6)**

(d) (i) Fafanua kinaya katika kauli iliyopigiwa mstari **(alama 1)**

(ii) Dhihirisha kinaya katika kauli iliyopigiwa mstari kwa kurejelea tamthilia **(alama 7)**

SEHEMU C: HADITHI FUPI

Hadithi Fupi – Mapambazuko ya Machweo

4. ***(a) Mzimu wa kipwerere-Yussuf Shoka***

"Siku iliyofuata, majira ya magharibi pevu, nilifika pale mzimuni. Kama ilivyo ada yangu, nilivaa guo jeupe lililonifunika gubigubi kama maiti. nikaangalia huku na huko, sikuona mtu. Hapo nikasogea karibu zaidi na ule mzimu. Nilipofika nikauimba ule wimbo wote. Nilipomaliza tu nikajitoma kichakani mle bila hofu wala kimeme…nilichokiona humo, sikuamini macho yangu! Mle ndani ya mzimu mlikuwa na makanda na makasha ya tumbaku, unga wa kilevi na bangi kwenye marobota. Kulikuwa na mapipa ya chang'aa na tembo ya mnazi. Humo pia, mlikuwa na kitanda cha besera kilichotandikwa vizuri. Juu ya kitanda hicho, palitupiwatupiwa asumini na maua ya mlangilangi.."

a)Eleza aina nne za taswira katika kifungu hiki**.** **(al 4)**

b)Ukirejelea hadithi ya*" **Mzimu wa Kipwerere**,*" Fafanua jinsi imani katika mambo ya kichawi yamejikita katika jamii. **(al 6)**

(b)**Mapambazuko ya Machweo –** Clara Momanyi

Onyesha vile **Jua la Macheo** linawabishia wahusika mbalimbali katika **Machweo** yao **(al 10)**

SEHEMU D: USHAIRI

Jibu swali la 6 au la 7.

3. Angawa mdogo, dagaa, amekomaa Kaanga kidogo, dagaa, atakufaa
Kalia kinaya, dagaa, h'ondoa njaa

Wa kwako udogo, kijana, sio balaa
Na sio mzigo, kijana, bado wafaa
Toka kwa mtego, kijana, sinyanyapaa

Nasaha kidogo, kijana, ukubwa jaa
Jikaze kimbogo, kijana, acha kukaa
Chimbua mhogo, kijana, usibung'aa

Na wake udogo, dagaa, hajambaa

Kuliko vigogo, dagaa, hajambaa
Hapati kipigo, dagaa, hauna fazaa

Maisha si mwigo, kijana ushike taa
Sihofu magego, kijana, nawe wafaa
Kazana kidogo, kijana, kugaaga

Maswali

a) Lipe shairi hili anwani mwafaka. **(al. 2)**

b) Eleza arudhi zilizofuatwa katika kutunga shairi hili. **(al. 4)**

c) Onyesha jinsi malenga alivyotumia uhuru wake. **(al. 3)**

d) Tambua bahari katika shairi hili kwa kutegemea: **(al. 3)**

i) Vipande vya mishororo **ii)** Mpangilio wa vina **i**

ii) Idadi ya mishororo

e) Andika ubeti wa tatu kwa lugha ya nathari. **(al. 4)**

f) Tambua mbinu za lugha zilizotumika katika shairi. **(al. 2)**

g) Eleza toni ya shairi hili. **(al. 2)**

7.

Eti
Mimi niondoke hapa
Niondoke hapa kwangu
Nimesaki, licha ya risasi
Vitisho na mauaji, siondoki

Mimi
Siondoki
Siondoki siondoki Niondoke hapa kwangu!
Kwa mateke hata na mikuki
Marungu na bunduki, siondoki

Hapa Siondoki Mimi ni pahame!
Niondoke hapa kwangu!
Fujo na ghasia zikizuka
Na kani ya waporaji, siondoki

Haki
Siondoki Kwangu siondoki Niondoke hapa kwangu!
Nawaje; waje wanaokuja

Mabepari wadhalimu, siondoki

Kamwe
Siondoki
Ng'oo hapa kwangu!
Katizame chini mti ule!
Walizikwa babu zangu, siondoki

Sendi Nende wapi?
Si hapa kitovu changu
Niondoke hapa kwangu
Wangawa na vijikaratasi
Si kwamba hapa si kwangu, siondoki

Katu
Siondoki
Sihitaji karatasi
Niondoke hapa kwangu
Yangu mimi ni ardhi hii
Wala si makaratasi, siondoki

Maswali

a) Shairi hili ni la aina gani? Kwa nini? **(al. 2)**
b) Taja masaibu anayopitia mzungumzaji. **(al. 4)**
c) Eleza toni ya shairi hili. **(al. 2)**
d) Eleza muundo wa shairi hili. **(al. 3)**
e) Tambua matumizi ya mbinu ya usambambe. **(al. 2)**
f) Andika ubeti wa tano kwa lugha nathari. **(al. 4)**
g) Tambua idhini moja ya mtunzi. **(al. 1)**
h) Eleza maana ya maneno yafuatayo kama yalivyotumika katika shairi. **(al. 2)**
i) karatasi
ii) nimesaki

SEHEMU E: FASIHI SIMULIZI

8. a) Eleza maana ya ngomezi**.** **(a. 2)**
b) Fafanua sifa **nne** za ngomezi. **(al. 8)**
c) Eleza majukumu ya ngomezi**.** **(al. 5)**
d) Ungekuwa ukitafiti kipera cha ngomezi, ni changamoto zipi ungekabiliana nazo? **(al. 5)**

UTABIRI WA MWISHO WA KCSE

JARIBIO LA 3

102/1

KISWAHILI

KARATASI YA 1 (INSHA)

MUDA: SAA 1¾

NAME……

SCHOOL…… **SIGN**……

INDEX NO…… **ADM NO**……

Cheti cha Kuhitimu Masomo ya Sekondari (KCSE)

MAAGIZO

a) *Andika jina lako na nambari yako katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.*

b) *Andika insha **mbili**. Insha ya **kwanza** ni ya **lazima.***

c) *Kisha chagua insha nyingine moja kati ya tatu zilizobakia.*

d) *Kila insha isipungue maneno **400***

e) *Kila insha ina alama **20***

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

Swali	Upeo	Alama
1	20	
	20	
Jumla	40	

MASWALI

1. Wewe ni mwanahabari katika shirika la Tangaza. Andika mahojiano kati yako na waziri wa Kilimo nchini kuhusu athari za baa la njaa na hatua zinazochukuliwa na serikali katika kukabili tatizo hili. **(alama 20)**

2. Ufisadi umekita mizizi nchini Kenya. Jadili madhara yake huku ukipendekeza suluhu. **(alama 20)**

3. Andika insha itakayothibitisha ukweli wa methali : **Mchelea mwana kulia, hulia yeye.** **(alama 20)**

4. Andika insha itakayomalizia kwa :

.... walipofungua mlango huo hatimaye wengi hawakuweza kuzuia hisia zao.

Waliangua vilio kwa maafa waliyoyashuhudia. **(alama 20)**

KCSE 23

UTABIRI WA MWISHO WA KCSE

JARIBIO LA 3

102/2

KISWAHILI

KARATASI YA 2 (LUGHA)

MUDA: SAA 2½

NAME……

SCHOOL…… **SIGN**……

INDEX NO…… **ADM NO**……

Cheti cha Kuhitimu Masomo ya Sekondari (KCSE)

Maagizo

(a)Andika *jina na nambari yako ya mtihani katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.*

(b)*Tia sahihi yako kisha uandike tarehe ya mtihani*

(c) *Jibu maswali yote.*

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

SWALI	UPEO	ALAMA
1	15	
2	15	
4	40	
4	10	

1. UFAHAMU

***Soma makala yafuatayo kisha ujibu maswali*.**

Ufisadi ni uhalifu unaohusu kuzitumia njia za ulaghai kujipatia pesa, mali au vitu hasa vya umma.

Nchini Kenya ufisadi hujitokeza kwa njia mbalimbali na kila mojawapo ina athari zake. Kwa mfano, kuna maafisa wa serikali wajipatiao pesa kwa kuuza stakabadhi za serikali kama vile pasi, vyeti vya kuzaliwa, vyeti vya kumiliki mashamba, vitambulisho na nyinginezo kwa raia, kuna hatari kubwa kwa sababu watu wasio raia wa Kenya wameweza kusajiliwa kama wakenya na kuendeleza uhalifu kamaugaidi, wizi na ulanguzi wa dawa za kulevya.

Wengine hujipatia vibali vya kufanya kazi na kuajiriwa kazi ambazo zingefanywa na wakenya.Hii imechangia ongezeko la uhaba wa kazi nchini. Watumizi wengine wa umma huuza mali ya serikali kama vile magari, nyumba na ardhi na kufutika pesa za mauzo mifukoni mwao. Wengine wao hujinyakulia na kufanya vitu hivyo kuwa mali yao. Ufisadi wa aina hii umegharimu serikali kiasi kikubwa cha fedha. Serikali imelazimika kununulia maafisa wake magari baada ya muda mfupi, kulipia wafanyikazi wake kodi za nyumba na kukosa viwanja vya upanuzi na ujenzi wa shule hospitali, vituo vya polisi na taasisi zingine maalumu. Baadhi ya wataalamu kama madaktari huiba dawa kutoka hospitali za umma kupeleka vituo vyao vya afya. Pia hutumia wakati wao mwingi katika kazi zao za kibinafsi na kuwaacha wagonjwa katika hospitali za umma wakihangaika. Sio madaktari tu, kuna masoroveya, wahandisi, mawakili, walimu na mahasibu ambao hukwepa **majukumu** yao serikalini na kufanya kazi za kibinafsi. Wengine wasio wataalamu huendesha biashara za aina tofauti, na huku wanaendelea kupokea mishahara.

Wanafunzi wanaotaka kujiunga na vyuo na shule bora za umma na hawakuhitimu wakati mwingine hulazimika kusalimu amri na kutoa hongo hili wapate nafasi za kusoma. Kiasi cha pesa kinachohitajika huwa kikubwa hivi kwamba ni wachache humudu hizo rushwa. Wale **wasiojimudu** kifedha hubaki **wakilia ngoa**. Kuna wazazi ambao hutumia vyeo vyao na 'undugu' kupata nafasi zilizotajwa, jambo ambalo huwanyima wanafunzi werevu kutoka jamii maskini nafasi ya kupata elimu. Matokeo huwa ni kuelimisha watu wasiostahili na ambao mwishowe hawaziwezi kazi wanazosomea wakihitimu na kuanza kuhudumia jamii. Ufisadi **umekita** mizizi na **kushamiri** katika sekta za umma za kibinafsi kwa upande wa kuajiri wafanyakazi. Ni vigumu kupata kazi ikiwa hujui mtu mkubwa katika shirika linalohusika au uzunguke mbuyu. Matokeo ni kuajiri wafanyakazi wasiohitimu na wasiowajibika kazini.

Vyeo na madaraka katika baadhi ya mashirika hutolewa kwa njia ya mapendeleo na ufisadi. Kwa hivyo, wafanyakazi wenye bidii hufa moyo kwa sababu hawasaidiwi ipasavyo. Badala yake wale wasioleta bidii hupandishwa vyeo na kuwaacha palepale.

Hata hivyo, mbio za sakafuni huishia ukingoni. Serikali imetangaza vita dhidi ya ufisadi. Tayari tume kadhaa zimebuniwa kuchunguza visa vya ufisadi uliotekelezwa hapo mbeleni. Mojawapo ya tume hizo ni Tume ya kuchunguza **Kashfa** ya "Goldenberg" ambapo pesa za umma (mabilioni) ziliporwa na mashirika na watu binafsi kwa njia siziso halali. Watakaopatikana na hatia ya kushiriki ufisadi huo watahitajika kurudisha pesa hizo.

Serikali pia imeunda kamati ya kupokea malalamiko kutoka kwa wananchi **waliohasiriwa** na mawakili walaghai ambao hupokea ridhaa kwa niaba ya wateja wao na kukosa kuwalipa au kuwatetea mahakamani ilhali wamekwishalipwa. Ni matumaini yetu kuwa ulaghai huu utaangamizwa kabisa kwani hakuna refu lisilokuwa na ncha.

Maswali

a) Eleza aina nne za ufisadi zilizotajwa katika kifungu ulichosoma. **(alama 4)**

b) Kulingana na kifungu ulichosoma,ufisadi umeathiri nchi yetu kwa njia gani ? **(alama 2)**

c) Serikali inafanya jitihada gani ili kukomesha ufisadi ? **(alama 3)**

d) Kwa maoni yako, unafikiri ufisadi husababishwa na nini ? **(alama 2)**

e) Toa msamiati mwingine wenye maana sawa na rushwa. **(alama 1)**

f) Eleza maana ya msamiati ufuatao kama ulivyotumiwa kifunguni: **(alama 3)**

i) shamiri

ii) waliohasiriwa

iii) wakilia ngoa

2. MUHTASARI (ALAMA 15)

Soma taarifa ifuatayo kisha ujibu maswali uliyopewa.

Taifa la Kenya limekuwa na tatizo la njaa kwa muda mrefu na hili ni tatizo ambalo hutokea mwaka baada ya mwaka. Kuna sababu kadhaa ambazo zimelifanya tatizo hili likithiri. Wananchi wengi hutegema ukulima kujipatia pato pamoja na chakula. Jambo hili limekuwa shida kubwa kwa vile kilimo hutegemea mvua isiyotabirika. Watabiri wa hali ya hewa huwashauri wakulima wapande mbegu zitakazohimili jua lakini mvua nayo inakuwa nyingi na kuharibu mimea.

Bidhaa za ukulima kama mbegu za kupanda, mbolea, dawa za kunyunyizia n.k, zimekuwa ghali. Kuna sehemu kubwa ya ardhi ambayo ni kame na haiwezi kutumika kwa kilimo. Mazao yanayotolewa shambani hayahifadhiwi vizuri. Mengine yanaharibikia shambani na mengine yanavamiwa na wadudu kiasi kwamba hayawezi kutumika.

Tatizo lingine ni vita vya kikabila. Kabila tofauti zinapopigana, watu huhama na kuacha mashamba ilhali wengine huchoma maghala ya chakula. Wafanyabiashara pamoja na serikali huwanunulia wakulima mazao yao kwa bei ya chini sana mpaka wanakosa shauku ya kuyashughulikia mashamba,yao. Siku hizi wakulima hawashughuliki tena kuzuia mmomonyoko wa udongo. Hivvo mvua inaponyesha rotuba yote inachukuliwa. Serikali haina sera mwafaka za kukabiliana na njaa. Hii ndiyo sababu sehemu zingine kama Turkana zimekabiliwa na njaa kwa muda mrefu.

Tatizo hili linaweza kutatuliwa ikiwa wakulima wataelimishwa juu ya mbinu bora za ukulima. Pia wakulima waishio katika sehemu ambazo hazina mvua ya kutosha wapewe mbegu ambazo zitahimili kiangazi. Ukulima wa kunyunyuzia mimea maji unafaa kuzingatiwa.Mazao yanayotolewa shambani yahifadhiwe vizuri kwa kuwekwa dawa za kuwaua wadudu.

Sehemu kubwa za ardhi ambazo hazitumiwi zitolewe kwa kilimo. Ni muhimu wakulima waelimishwe kuhusu jinsi ya kuzuia mmomonyoko wa udongo na umuhimu wake. Wakulima

wanunuliwe mazao yao kwa bei nafuu ili wajibidiishe katika kazi yao. Serikali inafaa iwe na sera mwafaka ili iweze kutatua tatizo hilo ambalo limekuwa ni janga kuu.

a) Fupisha aya tatu za mwanzo (maneno 70) **(alama 8)**
b) Fupisha aya mbili za mwisho. (Maneno 60 **(alama 7)**

3. MATUMIZI YA LUGHA **(Alama 40)**

a) Eleza tofauti kati ya sauti **(alama 2)**

i) | d |

ii) | t |

b) Andika maneno yenye miundo ifuatayo: **(alama 2)**

i) KKKl

ii) ll

c) Andika katika umoja. **(alama 2)**

Machaka haya hayazai maua meusi

d) Andika kinyume cha sentensi ifuatayo: **(alama 2)**

Dada aliinama na akasimama ndani ya nyumba.

e) Tambua aina ya vishazi katika sentensi hii: **(alama 2)**

f) Ijapokuwa ni mgonjwa tutamwandalia karamu leo.

g) Bainisha matumizi ya 'ki' katika sentensi ifuatayo. **(alama 2)**

h) Kitoto hiki kilinichezea kijinga.

i) Tumia neno 'mle' kwenye sentensi kama : **(alama 3)**

i) kivumishi ii) kiwakilishi iii) kielezi

j) Andika katika ukubwa. **(alama 2)**

Kiti kilichokuwa kimebebwa na mvulana kilivunjika.

k) Ainisha shamirisho katika sentensi ifuatayo: **(alama 3)**

l) Atieno alijengewa nyumba na mamake kwa matofali.

m) Changanua sentensi hii kwa kutumia mtindo wa jedwali. **(alama 4)**

Wanafunzi wageni waliofika shuleni mapema walibeba vitabu vingi ajabu.

n) Eleza maana ya dhana ya chagizo kisha uonyeshe kwa kupigia mstari chagizo katika sentensi ifuatayo. **alama 2)**

Mkuliwa hodari zaidi atatuzwa kwa bidii yake.

o) Kwa kutoa mifano katika sentensi, onyesha matumizi mawili ya kistari kifupi**.(alama 2)**

p) Andika katika usemi halisi. **(alama 3)**

Mwalimu aliwasisitizia wanafunzi kuwa kulikuwa na umuhimu kuwatii wazazi wao kwani hilo lingeongeza siku zao duniani.

q) Tunga sentensi sahihi ukitumia hali ya 'a' isiyodhihirika. **(alama 2)**

r) Ainisha vitenzi katika sentensi ifuatayo: Wazazi walikuwa wangali harusini. **(alama 2)**

s) Tumia o-rejeshi badala ya amba-

Wachezaji ambao hucheza kwa bidii ndio ambao hufaulu maishani. **(alama 2)**

t) Nyambua kitenzi 'ja' katika kauli ya kutendewa. **(alama 1)**

u) Nimenunua dawa ili iwamalize wadudu wanaotusumbua hapa kwetu nyumbani. **(alama 2)**

Aanza: Wadudu .....

4. <u>ISIMUJAMII</u>

"Anachukua mpira, kisigino anatuliza, kengeuka, kulia, kushoto, hesabu wa kwanza tesa wa pili,baki peke yake na goalkeeper.

a) Taja sajili inayorejelewa na maneno haya. **(alama 2)**

b) Fafanua sifa za sajili hii. **(alama 8)**

UTABIRI WA MWISHO WA KCSE

JARIBIO LA 3

102/3

KISWAHILI

KARATASI YA 3 (fasihi)

MUDA: SAA 2½

NAME……

SCHOOL…… **SIGN**……

INDEX NO…… **ADM NO**……

Cheti cha Kuhitimu Masomo ya Sekondari (KCSE)

MAAGIZO

a) *Andika jina lako, nambari ya usajili, mkondo, sahihi na tarehe katika nafasi ulizoachiwa.*

b) *Jibu maswali* ***manne*** *pekee.*

c) *Swali la kwanza ni la* ***lazima****.*

d) *Maswali hayo mengine matatu yachaguliwe kutoka sehemu nne zilizobaki Riwaya, Tamthilia, Ushairi na Fasihi Simulizi.*

e) *Usijibu maswali mawili kutoka sehemu moja.*

f) ***Maswali yote ni sharti yaandikwe kwa lugha ya Kiswahili.***

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

SWALI	UPEO	ALAMA
1	20	
	20	
	20	
	20	
Jumla	80	

SEHEMU A : USHAIRI

Soma shairi lifuatalo kwa makini kisha ujibu maswali.

Niokoa Muokozi, uniondolee mashaka
Kuyatukua siwezi, mjayo nimedhikika
Nimekithiri simanzi, ni katika kuudhika
Mja wako nasumbuka, nipate niyatakayo

Mja wako nasumbuka, nataka kwao afua
Nirehemu kwa haraka, nami nipate pumua
Naomba hisikitika, na mikono hiinua
Mtenda ndiwe Moliwa, nipate niyatakayo

Mtenda ndiwe Moliwa, we ndiwe Mola wa anga
Mazito kuyaondoa, pamoja na kuyatenga
Ukauepusha ukiwa, ya pingu zilonifunga
Nikundulia muwanga, nipate niyatakayo

Muwanga nikundulia, nipate toka kizani
Na huzuni n'ondolea, itoke mwangu moyoni
Mambo mema niegheshea, maovu nisitamani
Nitendea we Manani, nipate niyatakayo

Igeuze yangu nia, dhaifu unipe mema
Nili katika dunia, kwa afia na uzima
Moliwa nitimizia, yatimize yawe mema
Nifurahike mtima, nipate niyatakayo

a) Shairi hili ni bahari gani ? Eleza. **(alama 2)**
b) Taja madhumini ya shairi hili. **(alama 3)**
c) Eleza muundo wa shairi hili. **(alama 4)**
d) Thibitisha namna uhuru wa kishairi unaibuka katika shairi. **(alama 4)**
i) Andika ubeti wa pili katika lugha nathari. **(alama 4)**
e) Toa maana ya :
i) Nimedhikika
ii) Muwanga nikundulia
iii) Nifurahike mtima **(alama 3)**

SEHEMU B : RIWAYA

Assumpta K. Matei : Chozi la heri

Jibu swali la 2 au la 3 **2.**

"Vipi, binadamu anavyoweza kuyazoa maji yaliyomwagika?"

a) Eleza muktadha wa dondoo hili. **(alama 4)**

b) Tambua mbinu ya lugha iliyotumika. **(alama 2)**

c) Jadili sifa tatu za msemaji. **(alama 3)**

d) Hakiki jinsi binadamu alivyomwagikiwa na maji katika riwaya. **(alama 11)**

Au

3. Fafanua changamoto zinazoikabili jinsia ya kike katika riwaya ya Chozi la Heri. **(alama 20)**

SEHEMU C : TAMTHILIA

BEMBEA YA MAISHA

Jibu swali la 4 au la 5

4. "Lakini nilivyosema, Mungu hamuwachi mja wake……."

(a) Eleza muktadha wa dondoo hili. **(alama 4)**

(b) Tambua sifa tatu za msemewa. **(alama 4)**

(c) Eleza umuhimu wa msemaji wa maneno haya katika kukuza tamthilia**.** **(alama 6)**

(d) Kwa kurejelea tamthilia nzima, eleza ukweli wa kauli, "Mungu hamwachi mja wake". **(alama 6)**

AU

5. "Wenyewe tumewafanya hivyo. Mila na desturi zetu zimewajenga hivyo walivyo na sisi hivi tulivyo."

(a) Jadili jinsi maneno yaliyopigiwa mstari yanavyojitokeza katika tamthilia hii. **(alama 10)**

(b) Taja hatua wanazochukua wahusika katika tamthilia ya Bembea ya Maisha kujikomboa kutokana na kauli hii uliyosoma. **(alama 6)**

(c) Eleza nafasi ya msemaji katika kuendeleza ploti ya tamthilia husika. **(alama 4)**

SEHEMU D

MAPAMBAZUKO YA MACHWEO na Hadithi nyingine

6. "Nisikuone tena ofisini mwangu, mwanamke wewe. Kuja kuniaibisha, wapinzani wangu waseme nimeshindwa kumdhibiti mke wangu sembuse kaunti nzima!"

(a) Bainisha muktadha wa dondoo hili **(alama 4)**

(b) Eleza toni katika muktadha huu. **(alama 2)**

(c) Asasi ya ndoa imo hatarini. Jadiili ukweli wa kauli hii kwa kurejelea mandhari ya dondoo hili. **(alama 4)**

(d) Jadili changamoto zinazowakumba vijana katika hadithi zifuatazo;

(i) Mapambazuko ya Machweo. **(alama 5)**

(ii) Sabina **(alama 5)**

SEHEMU E : FASIHI SIMULIZI

8. a) Miviga ni nini ? **(alama 2)**

b) Fafanua sifa zozote sita za miviga. **(alama 12)**

c) Miviga ina majukumu yapi katika jamii ? **(alama 6)**

UTABIRI WA MWISHO WA KCSE

JARIBIO LA 4

102/1

KISWAHILI

KARATASI YA 1 (INSHA)

MUDA: SAA 1¾

NAME……

SCHOOL…… **SIGN**……

INDEX NO…… **ADM NO**……

Cheti cha Kuhitimu Masomo ya Sekondari (KCSE)

MAAGIZO

a) *Andika jina lako na nambari yako katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.*

b) *Andika insha **mbili**. Insha ya **kwanza** ni ya **lazima.***

c) *Kisha chagua insha nyingine moja kati ya tatu zilizobakia.*

d) *Kila insha isipungue maneno **400***

e) *Kila insha ina alama **20***

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

Swali	Upeo	Alama
1	20	
	20	
Jumla	40	

MASWALI

1. Hivi karibuni kumekuwa na visa vya wawaniaji wa nyadhifa mbalimbali kulalamika kuhusu matokeo ya uchaguzi. Wewe ni mwanahabari katika shirika la utangazaji la Tabasamu. Andika mahojiano kati yako na mwenyekiti wa Tume Huru yauchaguzi na mipaka kuhusu vyanzo vya malalamishi haya na namna yakusuluhisha tatizo hili. **(Al. 20)**

2. Kutoka na na ongezeko la visa vya ukosefu wa usalama, eleza namna usalama unavyoweza kuimarishwa nchini **(Al. 20)**

3. Andika kisa kitakachodhihirisha ukweli wa methali 'Mkokoto wa jembe si bure yao' **(Al. 20)**

4. Kamilisha kwa maneno haya …wote waliokuwepo waliinama na kuvitikisa vichwa vyao, kisha wakaviinua na kukubaliana kwakauli moja kuwa vijana wanastahili kushirikishwa katika ujenzi wa taifa **(Al. 20)**

UTABIRI WA MWISHO WA KCSE

JARIBIO LA 4

102/2

KISWAHILI

KARATASI YA 2 (LUGHA)

MUDA: SAA 2½

NAME……

SCHOOL…… **SIGN**……

INDEX NO…… **ADM NO**……

Cheti cha Kuhitimu Masomo ya Sekondari (KCSE)

Maagizo

(a)Andika *jina na nambari yako ya mtihani katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.*

(b)*Tia sahihi yako kisha uandike tarehe ya mtihani*

(c) *Jibu maswali yote.*

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

SWALI	UPEO	ALAMA
1	15	
2	15	
4	40	
4	10	

1. UFAHAMU **(ALAMA 5)**

Soma kifungu kifuatacho kisha ujibu maswali

Ilikuwa siku ya Jumapili moja yalipotokezea mambo hayo. Kwa kawaida, Jumapili ni siku yangu ya kupumzika. Siku ya kuachana na vitabu na shughuli nyingine za masomo baada ya kazi ngumu za juma zima. Nilihisi **nastahiki** kupumzika, anagalau siku moja kwa wiki. Nipumzike kwa kufanya nililopenda.

Kwangu mimi kupumzika kulikuwa na maaana tofauti na maaana ya kupumzika kwa watu wengine. Kupumzika kwangu mimi ni kuwasaidia wazazi wangu kuchunga ng'ombe na mbuzi ili nipate fursa ya kuweko vichakani peke yangu. Nipate kuwa karibu na maumbile. Niwe karibu nayo huku nimetulia kimya huku natazama mandhari na maumbile ya kijiji chetu. Mara nyingine hali hii ya utulivu wa maumbile hunifanya niimbe kwa sauti ya juu au kimyakimya. Pengine husinzia hapo na kuota ndoto za hamu yangu. Kuota baadaye yangu na mema ninayojitakia. Naam, haya yote ndiyo yaliyokuwa na maana ya kupumzika kwangu. Yote haya na zaidi ya haya ambayo nitayataja baadaye.

Leo lakini, kinyume na unavyodhani wewe, nilikuwa nimejaa mchanganyiko wa huzuni na furaha wakati mmoja. Kule mwituni nilikokuwa nikichunga ng'ombe, kumbe sikufuatwa **kuposwa** kama nilivyofikiri. Nilifutwa ili kumwonyesha yule mteja mifugo aliyotaka kununua. Baba na mama waliamua kuwauza wanyama wetu wote hatimaye. Baba alisema kuwa mjomba Kasimu, aliyefariki miezi sita iliyopita, ameacha kibanda huko jijini. Na yeye baba na mama wameamua kuenda kuishi huko jijini ili wanipe fursa ya kusoma na kuelimika zaidi, Sasa nadhani utaweza kufahamu maana ya mchanganyiko wangu wa huzuni na furaha. Furaha, kwa sababu ndoto yangu imeitikiwa hatimaye. Yale maombi yangu niliyoyaomba karibu na mbingu yamekubaliwa. Sasa niko tayari kwenda jijini kutimiza wajibu wangu.Kwenda kuikabili kazi ngumu. Kuitumia fursa hiy ya kusoma na kujielimisha zaidi kuliko huku kijijini. Niko tayari kusoma na kujituma kwa bidii zangu zote ili nifike **ukomo** wa masomo yote ni nayoweza kufikia.

Kwa upande mwingine lakini, nilikuwa mzito kuondoka kwa sababu nyingi. Kwanza, kwa jinsi nilivyokipenda kijiji chetu. Pili, sikuwa tayari kutengana na wale mifugo wetu ambao kwa muda mrefunimefanya urafiki nao. Leo ghafla wamenunuliwa na kuchukuliwa na mtu mwingine. Nilihitaji muda mrefu kuweza kuwasahau.Kama ningeweza kamwe. Tatu, niliona aibu, na aibu zikanitia huzuni kwa kuwafikiria vibaya wazazi wangu. Kwa nini niliweka mbele hamu yangu tu?Kwa nini nilionyesha ubinafsi wangu tu? Kwa nini nilisahau mapenzi na ahadi ya watu hawa wanaonipenda kuliko kitu chochote? Kwa nini niligeuka haini mara moja bila ya kufikiri. Kwa nini sikutaka hata kusadikisha ukweli au uongo wa ile fikira ya posa?

(*Kutoka kwaVipawa vya Hazina, na Said A Mohamed, OUPEA.*) Maswali

a) Ipe taarifa hii kichwa mwafaka **(al. 1)**

b) Taja msimulizi wa habari hii **(al. 1)**

c) Msimulizi anasema ya kwamba kupumzika kwake na kwa watu wengine kulikuwa tofauti, dhihirisha. **(al. 2)**

d) Kulingana na kifungu, utulivu anaoudai mwandishi ulikuwa na faida gani kwake **(al. 2)**

e) Fafanua hasara mbili za msimulizi kuhamia mjini **(al. 4)**

f) '…sasa niko tayari kwenda jijini kuitimiza wajibu wangu. Kwenda kuikabili kazi ngumu…' Msimulizi alimaanisha nini aliposema haya. **(al. 2)**

g) Eleza maana ya maneno yafuatayo kama yalivyotumika katika kifungu **(al. 3)**

i) nastahiki ii)kuposwa

iii)ukomo

2. UFUPISHO **(ALAMA 15)**

Soma makala yafuatayo kasha ujibu maswali

Maradhi ya kipindupindu yameendelea kuripotiwa katika sehemu mbalimbali nchini. Kufikia sasa watu zaidi ya sita wameripotiwa kufariki na wengine zaidi ya mia tatu kulazwa hospitalini.

Maradhi haya yamebainika kuchangiwa na maji ama chakula chenye vidudu vya kolera. Hujitokeza kwa mtu kuharisha majimaji na pia kutapika.

Hii si mara ya kwanza kwa Kenya kushuhudia maradhi haya na yameonekana kujitokeza zaidi katika miaka ya hivi punde. Kati ya Desemba 2014 hadi Januari 2016, visa zaidi ya elfu kumi na moja vya kipindupindu viliripotiwa huku kukiwa na vifo mia moja sabini na nane kote nchini.

Kufikia Aprili 2016, visa 1,629 vilikuwa vimeripotiwa na vifo 18 kutokea Mandera. Chama cha madktari humu nchini. Kimeripotiwa kusema kuwa kunapoanza kutokea mikurupuko ya maradhi kama hayo ni ishara ya mfumo wa matibabu kuwa na kasoro.

Maradhi haya yameonekana pia kuwa changamoto kuu na watafiti kuhofia kuwa baadhi ya viini vyake hasa Nairobi ni sugu, havitibiki na dawa zilizopo na vimewahi kuchangia vifo vingi katika mikurupuko iliyotokea Haiti, Rwanda na Jamhuri ya Demokrasia ya Congo. Wahusika wakuu katika masuala ya afya ya umma walionekana kusita mwanzoni kujitokeza wazi na kuanza kukabiliana na tatizo hilopamoja na kurushiana lawama.

Hata hivyo ni muhimu kwa wanaohusikana afya ya uma pamoja na matibabu kuchukua hatua zinazostahili mapema na sio wakati wote kusubiri mukurupuko kuanza kutaka kuonekana kuwa wako kazini.

Wanapaswa kujua kama wanaopika kando ya barabara na kwenye vibanda wamechunguzwa kiafya kupikia watu.

Tunatoa wito kwa wananchi wasisubiri serikali bali na wao wachukue hatua ya kukabiliana na ugonjwa huu. Lazima wajali kuhusu maisha yao pamoja na kuwajali wengine,

Kuna watu ambao wamekuwa wakiuza mboga kwa kutumia maji ya maji taka na kuna wanaoendesha biashara za maji, ambayo huyachota kutoka sehemu zisizo salama na kisha kuyauzia wengine wasiokuwa na habari bila kujali madhara wanayoeneza kwa wengine.

Juhudi za kila mmoja zinahitajika kukabiliana na kipindupindu na watakaogundua ishara watafute tiba mara moja badala ya kujitibu kama ilivyo desturi kwa wengi hadi wanapozidiwa. *(Taifa Leo Jumatano Julai 26, 2017)*

Maswali

a) Bila kupoteza maana, fupisha aya tatu za mwanzo (maneno 60-69) (al. 7, utiririko 3)

b) Kulingana na aya tatu za mwisho, ni hatua zipi ambazo zinaweza kuchukuliwa kuzuia ugonjwa huu hatari wa kipindupindu (maneno 50) **(al. 5)**

3. SARUFI NA MATUMIZI YA LUGHA **(ALAMA 40)**

a i) Andika vigezo viwili vya kuianisha konsonanti **(al. 2)**

ii) Tofautisha /sh/ na /ch/ **(al. 1)**

b) Tumia kiimbo katika sentensi mbili tofauti sahihi kudhihirisha uamilifu wake **(al. 2)**

c) Eleza maana za maneno yafuatayo kwa kuzingatia mahali ambapo shadda imewekwa **(al. 2)**

'ala a'la

d) Fafanua dhana ya sauti mwambatano kwa kutolea mfano sahihi **(al. 2)**

e) Bainisha majukumu ya viambishi katika fungutenzi hili:

nimsubiriaye **(al. 2)**

f) Weka nomino hizi katika ngeli mwafaka

i) debe …… **(al. 1)**

ii) mtaimbo …… **(al. 1)**

g) Yakinisha

Mgonjwa yule hasikii wala kusema lolote **(al. 2)**

h) Andika kwa ukubwa wingi

Panya huyo alinaswa mtegoni na nyama kubwa mdomoni **(al. 2)**

i) Geuza katika kauli iliyo kwenye mabano

i) Wanyama wa pori huwavutia watalii (tendwa) **(al. 1)**

ii) Viota hivyo vya ndege vilivamiwa na wadudu (tenda) **(al. 1)**

j) Andika katika usemi halisi **(al. 3)**

Daktari alitaka kujua kama kulikuwa na jamaa wake yeyote ambaye alikuwa ameugua ugonjwa huo

k) Tumia kiwakilishi cha pekee chenye kuleta dhana ya msisitizo katika sentensi sahihi **(al. 2)**

l) Changanua kwa njia ya jedwali

Waswahili husema chema chajiuza, kibaya chajitembeza **(al. 4)**

m) Andika sentensi upya kulingana na maagizo **(al. 2)**

Ongezeko la visa vya uhalifu linatishia kuangamiza amani katika miaka ya hivi karibuni.(anza Amani…)

n) Tunga sentensi moja kwa kutumia kirai kihusishi kisha upigie mstari **(al. 2)**

o) Bainisha vishazi

Tangu awasili kutoka Marekani amewasaidia mayatima wengi **(al. 2)**

p) Eleza matumizi mawili ya alama ya mkato **(al. 2)**

q) Onyesha shamirisho na chagizo katika sentensi ifuatayo **(al. 3)**

Mwanamwali alirembeshwa nyusi kwa wanja taratibu

r) Kamilisha methali ifuatayo **(al. 1)**

Mfamaji haachi

4. <u>ISIMU JAMII</u> **(ALAMA 10)**

a) Taja mambo **matatu** yanayopelekea kufifia na kufa kwa lugha **(al. 3)**

b) Isimujamii ina umuhimu gani kwa mwanafunzi wa shule ya upili **(al. 4)**

c) Andika sifa **tatu** za lugha utakayotumia kuwatangazia watu kuhusu kinyang'anyiro cha soka **(al. 3)**

UTABIRI WA MWISHO WA KCSE

JARIBIO LA 4

102/3

KISWAHILI

KARATASI YA 3 (fasihi)

MUDA: SAA 2½

NAME……

SCHOOL…… **SIGN**……

INDEX NO…… **ADM NO**……

Cheti cha Kuhitimu Masomo ya Sekondari (KCSE)

MAAGIZO

a) *Andika jina lako, nambari ya usajili, mkondo, sahihi na tarehe katika nafasi ulizoachiwa.*

b) *Jibu maswali* ***manne*** *pekee.*

c) *Swali la kwanza ni la* ***lazima****.*

d) *Maswali hayo mengine matatu yachaguliwe kutoka sehemu nne zilizobaki Riwaya, Tamthilia, Ushairi na Fasihi Simulizi.*

e) *Usijibu maswali mawili kutoka sehemu moja.*

f) ***Maswali yote ni sharti yaandikwe kwa lugha ya Kiswahili.***

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

SWALI	UPEO	ALAMA
1	20	
	20	
	20	
	20	
Jumla	80	

SEHEMU A. SWALI LA LAZIMA RIWAYA: CHOZI LA HERI

1."Lakini itakuwaje historical injustice,nawe Ridhaa,hapo ulipo sicho kitovu chako?"

a) Eleza muktadha wa dondoo. **(alama 4)**

b) Eleza tamathali mbili za lugha zilizotumika kwenye dondoo hili. **(alama 4)**

c) Fafanua umuhimu wa msemaji wa maneno haya. **(alama 6)**

d) Ni mambo gani yaliyo wakumba wale ambao sio wa kitovu kinachorejelewa. **(alama6)**

SEHEMU B HADITHI FUPI:MAPAMBAZUKO YA MACHWEO NA HADITHI NYINGINE

2. Hadithi Fupi – Mapambazuko Ya Machweo Na Hadithi Nyingine – Dw Lutomia

Jibu swali MOJA

Huku ukitolea mifano mwafaka ,eleza jinsi amabavyo Haki Za Watoto/Vijana zimekiukwa katika hadithi ya mapambazuko ya machweo **(alama 20)**

3. "...iwapo penzi hili litatia doa, basi nirudishie mfuko huu kama ishara ya kulitupa penzi langu kama)ongoo na mti wake...

a) Eleza muktadha wa dondoo hili. **(alama 4)**

b) Fafanua mbinu mbili ambazo zimetumika katika dondoo hili. **(alama 4)**

c) Eleza sifa sita za msemaji wa maneno haya. **(alama 6)**

d) EIeza umuhimu wa msemewa wa hadithi hii katika kujenga ploti. **(alam 6)**

SEHEMU C. TAMTHILIA: BEMBEA YA MAISHA

T. Arege: Bembea ya Maisha

4. Bembea ya Maisha ni tamthilia inayohimiza mshikamano wa kijamii. Jadili**.** **(alama 20)**

Au

5. ***Soma dondoo hili na ujibu maswali.***

"Mtu anaishi na wanawe ambao wiki nzima anawaona wakiwa usingizini; wamelala fofofo.. .Nyumba ni ya yaya."

i. Weka maneno haya kwenye muktadha wake. **(alama 4)**

ii. Fafanua maudhui yanayojitokeza kwenye dondoo. **(alama 2)**

iii. Fafanua manufaa saba ya mazingira ya dondoo hili. **(alama 14)**

SEHEMU D: USHAIRI.

5. Lisome shairi lifuatalo kisha uyajibu maswali yaliyoulizwa.

WENYE VYAO WATUBANA

1. Wenye vyao watubana, twaumia maskini,
La kufanyiza hatuna, hali zetu taabani.
Kwa sasa kilo va dona, bei mia ishirini, Wakubwa tuteteeni, wenye vyao watubana.

2. Washindana matajiri -kwa bei siyo utani, Na pigo kwa mafakiri tunao hali ya chini,
Wazeni kutafakari, wanyonge tu madhilani,
Wakubwa tuteteeni,wenye vyao watubana

3. Limekuwa kubwa zogo, hakuendeki madukani. Fungu moja la muhogo, sasa shilingi miteni,
Huo mkubwa mzigo , watulemaza kichwani, Wakubwa tuteteeni ,wenye vyao watubana.

4. Si hichi wala si kile, hakuna cha afueni, Bei imekuwa ndwele, wenye macho lioneni Ukiutaka mchele, pesa jaza mfukoni, Wakubwa tuteteeni ,wenye vyao watubana.

5. Waliko hao samaki, huko ndiko uchawini. Wachuuzi hawacheki , zimewatoka huzuni, Vibuwa havishikiki, kimoja kwa hamsini, Wakubwa tuteteeni , wenye vyao watubana.

6. Maisha yetu viumbe ,yamekuwa hilakini, Vvenye vyao kila pembe ,wametukaa shingoni,
Nyama ya mbuzi na ng'ombe, sasa hali maskini, Wakubwa tuteteeni wenve vyao watubana.

7. Maji vamezidi unga, kwa lodi wadarajani, Kajitolea muhanga, kwa bei hawezekani, Mvao wake wa kanga, ni shilingi elifeni
Wakubwa tuteteeni,wenye vvao watubana.

Maswali;

a) Fafanua toni ya shairi hili. **(alama2)**

b) Nini dhamira ya nafsi neni ? **(alama2)**

c) Andika ubeti wa sita kwa lugha tutumbi. **(alama4)**

d) Fafanua kwa kutoa mfano mbinu moja aliyotumia mshairi kutosheleza mahitaji ya arudhi katika shairi hili. **(alama2)**

e) Taja na ueleze bahari mbili za shairi hili ukizingatia. **(alama4)**

i) Vipande

ii) Vina

f) Taja kwa kutoa mifano katika shairi hili hadhira tatu lengwa. **(alama6)**

SEHEMU E : FASIHI S1MULIZ1

7.(a) (i) Ngano ni nini? **(alama1)**

(ii) Eleza tofauti iliyoko kati ya visasili na visakale. **(alama2)**

(iii) Fafanua umuhimu wa ulumbi katika jamii. **(alama5)**

(b)(i) Eleza umuhimu wa vitendawili katika jamii. **(alama5)**

(ii) Tega na utegue vitendawili vyovyote viwili vilivyo na lugha ya takriri na lugha ya mlio. **(alama4)**

(iii)Taja sifa zozote tatu za methali. **(alama3)**

KCSE 23

UTABIRI WA MWISHO WA KCSE

JARIBIO LA 5

102/1

KISWAHILI

KARATASI YA 1 (INSHA)

MUDA: SAA 1¾

NAME……

SCHOOL…… **SIGN**……

INDEX NO…… **ADM NO**……

Cheti cha Kuhitimu Masomo ya Sekondari (KCSE)

MAAGIZO

a) *Andika jina lako na nambari yako katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.*

b) *Andika insha* ***mbili****. Insha ya* ***kwanza*** *ni ya* ***lazima.***

c) *Kisha chagua insha nyingine moja kati ya tatu zilizobakia.*

d) *Kila insha isipungue maneno* ***400***

e) *Kila insha ina alama* ***20***

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

Swali	Upeo	Alama
1	20	
	20	
Jumla	40	

MASWALI

1. Wewe ni balozi mteule wa nchi yako katika nchi ya kigeni. Andika tawasifu utakayotoa katika siku ya kutoa stakabadhi zako kwa rais wa nchi uliyoteuliwa kuwa balozi.
2. Utumizi wa afyuni [mihadarati} katika taasisi za masomo nchini ni suala ambalo ni muhali kutatuliwa. Jadili.
3. Andika kisa kitakachodhihirisha maana ya methali: Mwenye kovu usidhani kapoa.

4. Andika kisa kitakachomalizikia kwa: ... hivyo ndivyo ukurasa mpya katika kitabu cha maisha yangu ulivyofunguka.

KCSE 23

UTABIRI WA MWISHO WA KCSE

JARIBIO LA 5

102/2

KISWAHILI

KARATASI YA 2 (LUGHA)

MUDA: SAA 2½

NAME……

SCHOOL…… **SIGN**……

INDEX NO…… **ADM NO**……

Cheti cha Kuhitimu Masomo ya Sekondari (KCSE)

Maagizo

(a)Andika *jina na nambari yako ya mtihani katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.*

(b)*Tia sahihi yako kisha uandike tarehe ya mtihani*

(c) *Jibu maswali yote.*

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

SWALI	UPEO	ALAMA
1	15	
2	15	
4	40	
4	10	

Sehemu A: Ufahamu

Soma kifungu kifuatacho kisha ujibu maswali yafuatayo

Halmashauri ya mpwito nchini imetoa mwongozo kuhusu majukumu yanayofaa kutekelezwa na serikali za kaunti kote nchini kuanzia Julai mosi mwaka huu.

Mwongozo huo utasaidia kuondoa wasiwasi ambao baadhi ya mashirika yasiyo ya serikali yalielezea kuwa huenda baadhi ya sekta zizipate ufadhili kutokana na utata kuhusu ni serikali ipi inafaa kuzishughulikia.

Shughuli hizi zinajumuisha kilimo ambapo zitahakikisha maendeleo ya mimea, mifugo na uvuvi. Serikali za kaunti pia zitashughulikia huduma za afya kuhakikisha kuna sawa na vifaa vya kutosha katika zahanati na hospitali.

Uhifadhi wa mazingira na tamaduni za kijamii kama vile makavazi, maktaba na majumba ya burudani vilevile zitakuwa chini ya usimamizi wa kaunti.

Serikali hizo pia zitasimamia masuala ya uchukuzi kwa kushughulikia ukarabati wa barabara, taa za kudhibiti msongamano wa magari na bandari.

Kulingana na taarifa iliyochapishwa kwenye vyombo vya habari, serikali hizo pia zitashughulikia maendeleo ya biashara na vyama vya ushirika.

Serikali za kaunti zitajihusisha na kudhibiti mipaka na matumizi ya kawi, elimu ya chekechea na vyuo vya ufundi katika ngazi za vijijini, taarifa hiyo ilisema.

Halmashauri hiyo ilisema kuwa serikali hizo zitasimamia uhifadhi wa masitu, ardhi, huduma za maji kupambana na mikasa ya moto, sawa za kulevya na picha za ngono.

Taarifa hiyo iliyotiwa sahihi na mwenyekiti wa halmashauri ya Mpwito ilisema pia serikali za kaunti zinapaswa kuhakikisha kuwa umma umeshirikishwa katika usimamizi wa rasilimali za vijiji.

Kulingana na kipengee cha 15 cha katiba ya Kenya, binge la kitaifa katika muda usiopita miaka mitatu kutoka Siku ya uchaguzi linahitajika kuunda sheria za kuhakikisha kuwa serikali za kaunti zimepata uwezo wa kuendeleza shughuli zake.

Aidha kipengee cha 23 kuhusu ugatuzi kinahitaji halmashauri ya mpwito kutambua shughuli zitakazo tengewa serikali za kaunti kutoka serikali kuu punde to baada ya uchaguzi mkuu. Shughuli hizo zilitayarishwa kupitia hati ya sheria nambari 16 ya 2013.

Katiba katika kipengee cha 24 inatoa masharti ya kufuatwa kabla serikali za kaunti kuanza rasmi shughuli zake za kutoka huduma kwa wananchi.

Maswali.

1. Yape makala haya kichwa mwafaka. **(Alama 1)**
2. Je, kaunti inawajibikaje katika kuwahudumia wananchi? **(Alama 2)**
3. Utawala wa kaunti unaweza kupunguza vipi maafa yanayotokea kutokana na mapuuza ya mwanadamu? **(Alama 3)**
4. Bunge la kitaifa lina wajibu gani katika serikali ya kaunti? **(Alama 2)**
5. Ni changamoto zipi zinazoweza kukabili suala la ugatuzi nchini? **(alama 3)**

6. Ni kwa njia gani serikali ya kaunti inaweza kufufua uchumi wa nchi na kuinua kiwango cha maisha ili kufikia ruwaza ya 2030. **(alama 2)**

Eleza maana ya maneno yafuatayo kama yalivyotumika katika ufahamu. **(alama 2)**

a.) uchukuzi

b.) ugatuzi

SEHEMU B : UFUPISHO

Miezi mitano iliyopita,serikali ya kitaifa na zile za kaunti ziliwasilisha makadirio yao ya bajeti,miezi miwili kabla ya mwaka wa kifedha kuisha kama zinavyohitajika na katiba.

Serikali hizo zilieleza jinsi zinavyonuia kutumia mabilioni ya pesa kufadhili shughuli zao mwaka ujao was kifedha was 2017 / 2018.

Serikali ya Raid Uhuru Kenyatta ilisema itatumia shilingi 1.6 trilioni kufadhili maendeleo na shughuli za sekta na idara zake tofauti. Makadirio haya ambayo yaliwasilishwa na kiongozi was kitita hicho kitakavyopatikana. Nasema hivi kwa sababu kuna habari ambazo zimenipa tumbojoto na wasiwasi mkubwa. Imebainika kuwa kufikia mwishoni mwa Machi mwaka huu, Kenya ilikuwa inadaiwa shilingi 1.8 trilioni na wafadhili was humu nchini na wa kigeni.

Kama habari hizi hazijakushtua sitakulaumu kwa sababu huenda ukawa hujui ukubwa wa kiasi hiki cha fedha. Ili uweze kuelewa, nitazigawanya fedha hizi miongoni mwa wakenya milioni 40 ili tujue kila mkenya anadaiwa kiasi gani. Kila mkenya nchini, wakiwemo watoto na wazee wakongwe, anadaiwa shilingi 45,000! Hivyo basi ili deni hili liweze kulipwa, kila mkenya atalazimika kutoa kiasi hicho cha fedha.

Ni deni ambalo Rais Uhuru Kenyatta alirithi kutoka kwa mtangulizi wake,Rais Mwai Kibaki ambayo utawala wake ulivunja rekodi ya kukopa. Wahenga hawakukosea waliposema dawa ya deni no kulipa. Deni hili linapaswa kumkosesha usingizi Rais Kenyatta ambaye anapaswa kutafuta njia za kulilipa bila kuathiri uchumi, maendeleo na utekelezaji was ahadi nyingi alizowapatia wakenya wakati wa kampeni.

Hili halitafanyika kama serikali itatenga fedha nyingi kuwalipa maafisa wake mishahara na marupurupu minono pamoja na kuwapa mabilioni ya pesa kununulia magari ya kifahari. Pengine rais hajafahamishwa kuwa mwaka ujao was kifedha serikali itajipata pabaya kwani Halmashauri ya Ukusanyaji ushuru nchini (KRA), haitaweza kukusanya kiwango kilichowekewa na serikali baada ya shughuli ya ukusanyaji ushuru kutatizwa na hofu iliyotanda wakati was uchaguzi mkuu.

KRA ilikuwa imekusanya shilingi 560 bilioni kufikia mwishoni mwa mwaka ilhali ilikuwa imeagizwa kukusanya shilingi 881 bilioni.

Serikali za kaunti, ambazo zingali changa, zimependekeza kutumia mabilioni ya fedha ambazo hazitaweza kukusanya. Badala yake zimeiomba serikali kuu ijaze pengo hilo au zipewe idhini ya kukopa.

Rais Kenyatta hana budi kuchukua hatua za dharura kuhakikisha kuwa wakenya hawataendelea kuandamwa na madeni maishani mwao.

(Imenukuliwa kutoka Taifa Leo- Mei 9,2017)

MASWALI

a) Kwa maneno yasiyozidi 70, fupisha aya za kwanza nne. **(alama 10)**

b) Kwa nini serikali haitaweza kulipa madeni yake.(maneno 40-50**)** **(alama 5)**

C. MATUMIZI YA LUGHA

a) Linganisha sauti /o/ na /w/. **(alama 2)**

b) Eleza maana ya silabi funge na utoe mfano mmoja wa neno na uiibainishe. **(alama 2)**

c) Eleza miundo miwili ya nomino katika ngeli ya U-ZI na utoe mfano mmoja wa kila muundo. **(alama 2)**

d) i) Eleza maana ya kiambishi. **(alama 1)**

ii) Ainisha viambishi katika neno hili: **(alama 3)**

humfisha

e) Tunga sentensi iliyo na muundo ufuatao: **(alama 3)**

KN(W+V+E)+KT(T+KE)

f) Andika katika usemi wa taarifa. **(alama 2)**

"Sitakuja shuleni kesho." Asha alisema.

g) Tunga sentensi moja ukitumia kiwakilish kiashiria cha karibu katika ngeli ya KU-KU. **(alama 2)**

h) Tunga sentensi moja moja kwa kila jozi kubainisha maana ya maneno yake. **(alama 2)**

sima /zima

dada /tata

i) Eleza maana mbili za sentensi hii. **(alama 2)**

Mwanafunzi alimwendea mwalimu ofisini.

j) Unda aina za nomino zilizo mabanoni kutokana na maneno uliyopewa. **(alama 2)**

i. refu (kitenzi jina)

ii. erevu (dhahania)

k) Tunga sentensi **<u>moja</u>** katika wakati uliopita hali ya kuendelea. **(alama 2)**

l) Yakinisha sentensi ifuatayo katika wingi. **(alama 2)**

Nisipomlipa pesa zake, hataniamini tena wakati ujao.

m) Akifisha sentensi hii. **(alama 3)**

labeka maria alimjibu mamake nisubiri hadi alhamisi

n) Bainisha aina za vitenzi katika sentensi ifuatayo. **(alama 3)**

Wewe ulikuwa ukifunga mabao mengi kwa sababu u mchezaji bora.

›) Andika sentensi ifuatayo upya katika hali ya mazoea. Nguo **alama 2)**

zinazochafuka ndizo zinazofuliwa.

p) Eleza matumizi ya “po” katika sentensi ifuatayo. **(alama 2)**
Ali**po**ona ali**po**keti palikuwa na vumbi, alisimama.

q) Tambua na ueleze aina za virai katika sentensi hii. **(alama 2)**
Mama mzee alikuwa anatabasamu.

r) Nyambua vitenzi vifuatavyo katika kauli ya kutendeshwa. **(alama 1)**
i) la

ii) nywa

D. ISIMU-JAMII (ALAMA 10)

(a) Eleza **maana** ya lugha **(alama 1)**

(b) Andika sifa **nne** za lugha. **(alama 4)**

(c) Eleza sifa **tano** za sajiri ya maabadini. **(alama 5)**

UTABIRI WA MWISHO WA KCSE

JARIBIO LA 5

102/3

KISWAHILI

KARATASI YA 3 (fasihi)

MUDA: SAA 2½

NAME……

SCHOOL…… **SIGN**……

INDEX NO…… **ADM NO**……

Cheti cha Kuhitimu Masomo ya Sekondari (KCSE)

MAAGIZO

a) *Andika jina lako, nambari ya usajili, mkondo, sahihi na tarehe katika nafasi ulizoachiwa.*

b) *Jibu maswali* ***manne*** *pekee.*

c) *Swali la kwanza ni la* ***lazima****.*

d) *Maswali hayo mengine matatu yachaguliwe kutoka sehemu nne zilizobaki Riwaya, Tamthilia, Ushairi na Fasihi Simulizi.*

e) *Usijibu maswali mawili kutoka sehemu moja.*

f) ***Maswali yote ni sharti yaandikwe kwa lugha ya Kiswahili.***

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

SWALI	UPEO	ALAMA
1	20	
	20	
	20	
	20	
Jumla	80	

RIWAYA: CHOZI LA HERI

LAZIMA

1. . Fafanua ufaafu wa anwani Chozi la Heri **(alama 20)**

SEHEMU YA B

Tamthilia : BEMBEA YA MAISHA (Jibu Swali la 2 au 3)

2. ‘’Dunia ikijua anakusaidia jikoni itasema unashusha hadhi yake na kwa mizani ya jamii utakuwa unajivulia nguo. ‘’

a. Eleza muktadha wa maneno haya. **Alama 4**

b. Tambua tamathali **mbili** za usemi katika dondoo. **Alama 2**

c. Fafanua sifa zozote **nne** za msemaji wa maneno haya. **Alama 4**

d. Tathmini umuhimu wa **mandhari** kwa kurejelea nyumbani kwa Sara. **Alama 10**

3. ‘’ Kila mbegu ipandwayo haina budi kuzaa na izaapo mazao yake huvunwa. Mtu huitakasa sahani akijua itamfaa tena.’’

a. Eleza muktadha wa maneno haya. **Alama 4**

b. Fafanua umuhimu wa msemaji katika kujenga ploti. **Alama 4**

c. Tambua mbinu **moja** ya kimtindo katika dondoo. **Alama 2**

d. Kwa kutoa mifano **kumi** eleza namna mbinu iliyotambuliwa katika sehemu (c) imetumiwa kuendeleza tamthilia hii. **Alama 10**

SEHEMU C

Diwani MAPAMBAZUKO YA MACHWEO na Hadithi Nyingine;

(Wahariri)

(Jibu Swali la 4 au 5)

4. Ahadi ni Deni-Rayya Timammy

a. `Maudhui ni kipengele muhimu katika kazi ya kisanii.’ Thibitisha dai hili kwa kurejelea maudhui yafuatayo katika hadithi,***Ahadi ni Deni***. **Alama 10**

i. Uwajibikaji

ii. Nafasi ya wanawake

b. `` Ni vigumu kwa binadamu kuungama jambo kama hili ila kwa sasa naona ndiyo njia ya pekee ya kuinusuru nafsi yangu.''

i. Weka maneno haya katika muktadha. **Alama 4**

ii. Wahusika wengi katika hadithi ***Toba ya Kalia*** ni wasaliti. Eleza kikamilifu. **Alama 6**

Au

5. Kila Mchezea Wembe

``Watu wanaomboleza nikaja na fujo zangu bila kujali wala kubali na kuvuruga shughuli maziarani.''

a. Eleza muktadha wa maneno haya. **Alama 4**

b. Tathmini athari **kumi na mbili** za unywaji pombe kwa kurejela hadithi hii. **Alama 12**

c. Kwa kutoa hoja **nne** hadithini, eleza umuhimu wa mnenaji. **Alama 4**

SEHEMU YA D: USHAIRI

JIBU SWALI LA 6 AU LA 7

SOMA SHAIRI HILI KISHA UJIBU MASWALI YANAYOFUATA

Ndege mwema na muruwa, katu haishi tunduni
Hataki kufadhiliwa, muda yumo utumwani
Japo mnyonyoe mbawa mwisho wake atahuni Ndege kuishi tunduni, ni nguvu amezidiwa.

Ndege ataka yoyoma, nasiyahi msituni
Apite akisimama, shinani na mitawini
Haridhiki kwa mtama, na maji ya kikombeni
Ndege kuishi tunduni, ni nguvu amezidiwa

Ndege mwema wa hishima mwema mno wa kughani
Tundu huliona chama, japo liwe la thamani
Huporomosha yakwe kima, na kufanya faraghani
Ndege kuishi tunduni, ni nguvu amezidiwa

Ndege mpambe kwa zari, na lulu na marijani
Upambe yake suduri, kwa almasi kidani
Tunduni atahajiri, ili awe huriani

Ndege kuishi tunduni, ni nguvu amezidiwa

Ndege mwema wa busara, hatoishi kifungoni
Anayo kubwa hasara, kukosa nyumba ya mani
Lamkera lamkera, tundu la dhahabu kwani
Ndege kuishi tunduni, ni nguvu amezidiwa

Ndege maumbile yake, na waja hayalingani
Yeye hutaka wenzake wafukuzane hewani
Jambo la kuishi mpweke, kamwe humridhiani
Ndege kuishi tunduni, ni nguvu amezidiwa

Baiti zangu ni haba, nakonea kituoni
Ndege huficha mahaba, kama yumo kifungoni
Hali ndege akashaba, kwani yumo adhabuni
Ndege kuishi tunduni, ni nguvu amezidiwa

Maswali

(a) Lipe shairi anwani mwafaka **(alama 1)**
(b) Fumbua maana ya ndege anayerejelewa **(alama 1)**
(c) Shairi hii ni la mkondo gani? **(alama 3)**
(d) Eleza muundo wa ubeti wa nne **(alama 3)**
(e) Fafanua uhuru aliotumia mshairi **(alama 4)**
(f) Andika ubeti wa tatu kwa lugha ya nathari **(alama 4)**
(g) Jadili dhamira ya mshairi **(alama 2)**
(h) Fafanua maana ya msamiati ufuatao kama ilivyotumiwa na mshairi
i) Atahuni ii) Baiti

7. **Soma shairi hili kasha ujibu maswali yanayofuatia**

MKULIMA

Mtazameni ……nguzo ya Afrika Mtumwa wa watumwa walioridhiya!

Amekita jembe lake akilisujudia
Kwa tambo liloumbuka na kuselehea
Uso ukifuka ukata ulojifanya tabia
Na machungu ya maonevu alovumilia

Moyo wako mzito *ulokokomaa* kama kuni
Haujui tena kutarajia wala kutamani
Unakufa ganzi, kutohisi raha wala huzuni

Basi iteni fikira mambo mukiyafikiri
Siku hamaki yake itapochafuka kama bahari
Siku ukweli wa hali yake utapodhihiri
Umejiandalia vipi…

Huo mkono ulomuumbua na kumkausha
Hizo pumzi zilomzimia taa ya maisha Kumfunga kizuizi, gizani kumtowesha?

Ni jawabu gani alowekewa na wakati
Kuipoza ghadhabu ya kiu ingawa katiti
Kuiliwaza hamaki ya njaa hii ya dhati
Njaa ya maisha itakayo kushibishwa

MASWALI

(a) Eleza mambo muhimu yanayojitokeza katika shairi hili **(alama 4)**

(b) Taja na utoe mifano ya aina zozote **mbili** za usemi zilizotumika katika shairi hili.

(c) Eleza maundo wa shairi hili **(alama 3)**

(d) Onyesha umuhimu wa matumizi ya kihisishi katika shairi **(alama 2)**

(e) Fafanua maana ya:

(i) siku hamaki yake itapochafuka kama bahari **(alama 2)**

(ii) kuipoza ghadhabu ya kiy ingawa katiti **(alama 2)**

(f) Eleza maana ya msamiati ufuataokama ulivyotumiwa katika shairi

i) tambo

ii) ulokokomaa

iii) kumtowesha

(alama 3)

SEHEMU YA E FASIHI SIMULIZI

8. (I) Jamii ya waluo wana ohangla,
Waluhya wana Isukuti,
Wakikuyu wana mwomboko
Wakamba wana wathi na kilumi
Waswahili wana chakacha

(a) tambua kipera kina chorejelewa katika maelezo haya **(alama 2)**

(b) fafanua dhima ya kipera hiki **(alama 8)**

(ii) Eleza udhaifu wa mahojiano kama mbinu ya ukusanyanji wa data katika fasihi simulizi **(alama 10)**

UTABIRI WA MWISHO WA KCSE

JARIBIO LA 6

102/1

KISWAHILI

KARATASI YA 1 (INSHA)

MUDA: SAA 1¾

NAME……

SCHOOL…… **SIGN**……

INDEX NO…… **ADM NO**……

Cheti cha Kuhitimu Masomo ya Sekondari (KCSE)

MAAGIZO

a) *Andika jina lako na nambari yako katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.*

b) *Andika insha* ***mbili****. Insha ya* ***kwanza*** *ni ya* ***lazima.***

c) *Kisha chagua insha nyingine moja kati ya tatu zilizobakia.*

d) *Kila insha isipungue maneno* ***400***

e) *Kila insha ina alama* ***20***

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

Swali	Upeo	Alama
1	20	
	20	
Jumla	40	

1. LAZIMA.

Umepata tangazo la nafasi ya kazi ya uhariri katika shirika la uchapishaji wa vitabu vya fasihi andishi kwenye gazeti la Taifa Leo. Andika barua ya kuomba nafasi hii na uambatanishe na wasifu kazi wako kwa maelezo zaidi. **(Alama 20)**

2. Utelekezaji wa mtoto wa kiume nchini ni janga kuu. Jadili. **(Alama 20)**

3. Andika insha inayoafikiana na methali Baniani mbaya kiatu chake dawa. **(Alama 20)**

4. Andika insha itakayomalizikia kwa; …walipofungua mlango huo hatimaye,wengi hawakuweza kuzuia hisia zao.Waliangua vilio kwa maafa waliyoyashuhudia. **(Alama 20)**

KCSE 23

UTABIRI WA MWISHO WA KCSE

JARIBIO LA 6

102/2

KISWAHILI

KARATASI YA 2 (LUGHA)

MUDA: SAA 2½

NAME……

SCHOOL…… **SIGN**……

INDEX NO…… **ADM NO**……

Cheti cha Kuhitimu Masomo ya Sekondari (KCSE)

Maagizo

(a)Andika *jina na nambari yako ya mtihani katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.*

(b)*Tia sahihi yako kisha uandike tarehe ya mtihani*

(c) *Jibu maswali yote.*

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

SWALI	UPEO	ALAMA
1	15	
2	15	
4	40	
4	10	

1 UFAHAMU (alama 15)

Soma kifungu kifuatacho kisha ujibu maswali

Suala la mahusiano ya wanadamu katika jamii, uainishaji wake na udhihirikaji wake limewashughulisha wataalamu wa elimu jamii kwa dahari ya miaka. Suala hili huwatafakarisha wataalamu hao kutokana na umuhimu wake katika maisha ya binadamu. Msingi mkuu wa uainishanji wa mahusiano hayo ni kukichuza kipindi cha mahusiano yenyewe. Yapo mahusiano bainaya waja ambayo yanachukua muda mfupi, kwa mfano saa au dakika chache na mengine ambayo huenda yakachukua miaka ayami.

Mahusiano ya muda mrefu kabisa ni yale yanayojulikana kama mahusiano ya kudumu. Inamkinika kudai kuwa miundo ya kijamii, kisiasa na kiuchumi huweza kuyadhibiti mahusiano hayo kwa kiasi kikubwa. Watu wengi huitakidi kuwa uhusiano uliopo baina ya mtu na jamaa yake utachukua muda mrefu, na kwa hiyo ni uhusiano wa kudumu. Hali hii hutokana na uhalisi kuwa tunahusiana na jamaa zetu kwa kipindi kirefu labda tangu ukembe hadi utu uzima wetu. Uhusiano huuhautarajiwi kuvunjwa na umbali wa masafa baina yetu;tunaendelea kuwasiliana kwa barua au, katika enzi hii ya utandawazi,kwa kutumia nyenzo za teknohama kama mtandao na simu za mkononi na kudumisha uhusiano wetuwa kijamaa. Hata hivyo, inawezekana baadhi ya mahusiano ya kijamaa yasiwe ya kudumu. Mathalan, uhusiano uliopo baina ya mke na mume, na ambao unatarajiwa kuwa wa kudumu au wa kipindi kirefu,unaweza kuvunjwa kwa kutokea kwa talaka. Talaka hiyo inavunja ule uwezekano wa uhusiano wa kudumu unaofumbatwa na sitiari ya pingu za maisha.

Katika ngazi ya pili,mahusiano ya kipindi cha wastani,kuna mahusiano yanayohusisha marafiki zetu maishani, shuleni au kwenye taasisi zozote zile, majirani zetu, wenzetu katika mahali mwa kazi,washiriki kwenye sehemu za ibada au za burudani na wenzetu kwenye vyama tofauti na makundi ya kujitolea. Inawezekanakudahili kuwa baadhi ya mahusiano haya,hususan baina ya marafiki na majirani huweza kuwa ya miongo na daima. Hali hii huweza kutegemea muundo na mfumo wa jamii. Kwa mfano, kwa wanajamii waoishi kwenye janibu fulani mahsusi, na kwa miaka tawili bila ya kuhajiri,uhusiano wao na majirani huweza kuwa wa kudumu. Hali hii **inasigana** na hali iliyoko kwenye maisha ya mijini. Maisha ya mijini yana sifa ya kubadilikabadilika. Isitoshe,kutokana na mfumo wa maisha ya kibepari **yameghoshi** ubinafsi mwingi. Mawimbi ya mabadiliko na ubinafsi huweza kuumomonyoaukuta wauhusiano wa kudumu.

Mwelekeo wa maisha ya siku hizi ya uhamaji kutoka maeneo au viambo walikoishi watu unasababisha kupombojea kwa mahusiano ya kudumu baina yao na majirani zao. Uhusiano katiya wenza katika mazingira ya kazi unahusiana kwa kiasi fulani na ule wamajirani.

Vimbunga vya ufutwaji kazi, ubadilishaji wa kazi, hali zisizotegemewa na mifumo ya kimataifa pamoja na hata mifumo ya kisiasahuweza kuathiri mshikamano wa wanaohusika kazini.

Kiwango cha mwisho cha mahusiano ni uhusiano wa mpito au wa muda mfupi. Mahusiano ya aina hii hujirikatika muktadha ambapo pana huduma fulani. Huduma hizi zinaweza kuwa za dukani, kwenye sehemu za ibada,kwenye kituo cha mafuta,kwa kinyozi, kwa msusi na kadhalika. Kuna

sababu kadha zinazotufanya kuyazungumzia mahusiano ya aina hii kama ya mpito. Kwanza, uwezekanowa mabadiliko ya anayeitoa huduma hiyo ni mkubwa. Si ajabu kuwa unaporudi kwa kinyozi au msusi unatambua aliyekushughulikia hayupo. Hata hivyo, kuna **vighairi** hususa pale ambapo mtoa huduma anayehusika ni yule yule mmoja.

Mahusiano ya mpito yanatawaliwa na'uhusiano wa chembe chembe.' Uhusiano wa chembe chembe, bidhaa ya mfumo wa kibepari, unamaanisha kuwa kinachoshughulisha mtu ni chembe ndogo tu ya mwenzake. Chembe hiyo inaweza kuwa huduma, kwa mfano, gazeti analokuuzia mtu, viatu anavyokushonea,nguo anazokufulia,ususi anokufanyia na kadhalika. Mahussiano ya aina hii yametovukwa na hisia za utu na ni zao la mifumo ya kisasa ya kiuchumi na kijamii. Mtu anayehusiana na mwenzakekwa misingi ya chembe ndogo tu, huenda asijali kama mwenzake amekosa chakula,amefutwa kazi,amefiliwa,ameibiwa na kadhalika.

Suala kuu tunalopaswa kujiuliza ni: je, tunahusianavipi na jamaa zetu, marafiki zetuna majirani zetu? Je, uhusianowetu na raia wenzetu ni wa aina gani? Je, uhusiano wetu na nchi yetu ni wa mpito au ni wa kudumu?

MASWALI

(a) Taja kigezo cha kuzungumzia mahusiano. **(alama 1)**

(b) Eleza imani ya watu kuhusu mahusiano ya watu. **(alama 1)**

(c) Fafanua athari ya teknolojia kwenye mahusiano ya watu. **(alama 2)**

(d) Eleza sababu **nne** kuu za kuharibika kwa mahusiano katika maisha ya leo. **(alama 2)**

(e) Taja sifa kuu za mahusiano ya muda mfupi. **(alama2)**

(f) Je, kifungu hiki kina ujumbe gani mkuu? **(alama2)**

(g) Eleza maana ya maneno yafuatayo kama yalivyotumiwa katika kifungu. **(alama 3)**

(a) inasigana

(b) yameghoshi

(c) vighairi

2 UFUPISHO (alama 15)

Jamii ya leo inatawaliwa na kuendeshwa na kanuni ya maarifa. Inawezekana kusema kuwauchumi wa jamii za leo na zijazo utategemea maarifa zaidi kuliko utakavyotegemea uwezo wowote mwingine. Utambuzi wa uwezo mkubwa wa maarifa katika maisha ya binadamu ndio msingi wa watu kusema 'maarifa ni nguvu.'

Maarifa huelezwa kwa tamathali hii kutokana na uwezo wa: kuyadhibiti,kuyaendesha, kuyatawalana kuyaongoza maisha ya binadamu popote pale walipo. Mtu ameyakosa maarifa fulani huwa ameikosa nguvu hiyo muhimu na maisha yake huathirika pakubwa. Kwa msingi huu, maarifa yanawezakuangaliwa kama utajiri mkubwa ambao binadamu anaweza kuutumia kwa faida yake au kwa faida ya wanajamii wenzake. Ukweli huu ndio unaoelezwa na methali ya Kiswahili: 'Elimu ni mali.' Elimu ni chimbuko la maarifa muhimu maishani.

Msingi wa utajiri na maendeleo ya binadamu popote alipo basi ni maarifa. Je, maarifa kwa upande wake yana sifa gani? Maarifa yenyewe hayana upinzani. Maarifa uliyo nayo huweza kuwa na watu wengine pasiwe na upinzani baina yenu kwa kuwa kila mmoja ana maarifa sawa. Kila mmoja ana uhuru wa kuyatumia maarifa hayo kama chanzo cha kuyazalisha mengine. Utumiaji wa maarifa yenyewe hauyamalizi maarifa hayo. Maarifa hayawezi kugusika ingawa mtu anaweza kuyanyumbua maarifa yenyewe kwa kuyatumia kwa namna tofauti.

Maarifa huingiliana na maarifa mengine. Maarifa aliyo nayo mtu huweza kuhusishwa na maarifa aliyo nayo mtu mwingine ili kuvyaza au kuzuka na maarifa tofauti. Maarifa yanaweza kuchukuliwa kutoka sehemu moja hadi nyingine kwa namna ambavyo mtu huweza kufanya bidhaa nyingine ile. Kwa mfano, ni muhali mtu kulalamika kuwa hawezi kutembea kutoka sehemu moja hadi nyingine kwa sababu ana mzigo wa maarifa kichwani.

Sifa nyingine muhimu ya maarifa ni kuwa yanaweza kuwasilishwa kwa njia au mitindo mingine ya kidhahania. Ikiwa unataka kukihamisha chombo fulani kutoka sehemu moja hadi nyingine, lazima uwazie ukubwa wake, uzito wake na labda hata umbali wa panapohusika. Maarifa huweza kubadilishwa au kugeuzwa na kuwa ishara ambazo huyafanya kuwasilishswa kwa njia nyepesi kuliko kwa mfano ikiwa mtu atayawasilisha katika muundo wa, kwa mfano,kitabu.

Maarifa yana sifa ya uhusianaji. Kipengele fulani cha maarifa huwa na maana kinapowekwa sambabmba au kugotanishwa na kipengele kingine cha maarifa. Huo huwa muktadha mzuri wa kueleweka au kuwa na maana kwa mfano, neno ‘mwerevu’ huweza kuwa na maana kwa kuwekwa katika muktadha wa ‘mjinga’, ‘ mjanja’, ‘hodari’ na kadhalika.

Maarifa huweza kunifadhiwa katika nafasi ndogo sana. Suala hili linaeleweka kwa njia nyepesi tunapoangalia maarifa katika muktadha wa teknolojia. Data zinazowahusu mamilioni ya watu,ambazo zingehitaji maelfu ya maktaba na lukuki ya vitabu, huweza kuhifadhiwa kwenye kifaa kidogo kinachoweza kutiwa mfukoni.

Maarifa hayawezi kuthibitiwa au kuzuiliwa mahali fulani yasisambae. Maarifa huenea haraka sana. Maarifa ni kitu kinachoepuka pingu za watu wanaopenda kuwadhibiti binadamu wenzao. Hata pale ambapomfumo wa kijamii au wa kisiasa unafanya juu chini kuwadhibiti raia au watu wenyewe,ni muhali kuyadhibiti maarifa yenyewe. Inawezekana kuzidhibiti njia fulani za uenezaji wa maarifa lakini maarifa hayo yatapata upenyu wa kusambaa. Ni kweli kuwa maarifa ni nguvu inayozishinda nguvu zote.

(a) Fupisha aya ya pili na tatu **(maneno 55-60)(alama 5, 1 ya utiririko)**

(b) Eleza sifa kuu za maarifa kama zinavyojitokeza kuanzia aya ya nne hadi aya ya nane.
(maneno 100-110) (alama 10, 2 za utiririko)

3 MATUMIZI YA LUGHA **(alama 40)**

(a) Taja vipasuo sighuna **(alama**

Tunga sentensi yenye muundo ufuatao:

kirai nomino, kirai tenzi, kirai husishi **(alama 2)**

(c) Bainisha shamirisho na chagizo katika sentensi **(alama 2)**

Vibarua wamefanya kazi haraka ipasavyo .

(d) SahihishaMwalimu mwenye alikuja jusi anafudisha Kiswahili vizuli. **(alama 2)**

(e) Yakinisha sentensi ifuatayo **(alama 2)**

Hakuwapiga wala kuwalaghai.

(f) Eleza viambishi katika neno lifuatalo **(alama 3)**

Walichokilalia

(g) Bainisha vivumishi vilivyo katika sentensi ifuatayo: **(alama 2)**

Wanafunzi wote wenye nidhamu watapewa tuzo kubwa na mwalimu wao.

(h) Changanua sentensi ifuatayo ukitumia mistari au mishale **(alama 4)**

Yohana na Otieno hucheza kandanda.

(i) Andika sifa tatu zinazobainisha sentensi changamano**.** **(alama 3)**

(j) Geuza sentensi ifuatayo iwe katika usemi halisi. **(alama2)**

Askari jela alimwuliza Kendi kama alidhani hapo ni kwao. Alimwamuru aende kwake mara moja.

(k) Toa mfano wa neno lenye muundo ufuatao wa silabi. **(alama1)**

IK+KI+KI+KI

(l) Onyesha matumizi ya viakifishi vifuatavyo. **(alama 2)**

(i) kibainishi

(ii) parandesi

(m) Tumia neno –baya kama: **(alama 2)**

(i) kiwakilishi

(ii) kielezi

(n) Tunga sentensi sahili ukitumia kitenzi ‘la’ katika kauli ya tendewa. **(alama 2)**

(o) Badilisha maneno yaliyopigiwa mstari yawe vitenzi**.** **(alama 2)**

Yunis amepata <u>faida</u> kutokana na <u>ukulima</u>.

(p) Kwa kuzingatia maagizo andika upya sentensi ifuatayo: **(alama2)**

Tinga amewafanya ng’ombe wake wanywe maji.

(Anza kwa : Mifugo wangu ……..usitumie ‘amewafanya’)

(q) Onyesha miundo miwili ya nomino za ngeli ya U-U. **(alama 2)**

(r) Bainisha maana mbili zinazojitokeza kutokana na sentensi hii. **(alama2)**

Umu alimwandikisha mkewe.

(s) Tunga sentensi katika wakati uliopo hali isiyodhihirika. **(alama 1)**

4. <u>ISIMUJAMII</u> **(Alama 10)**

(a) Lahaja huainishwa katika makundi **mawili**. Yataje **(alama 2)**

(b) Eleza sifa zozote **nne** za lugha ya taifa. **(alama 4)**

(c) Tolea ushahidi namna **nne** kwamba Kiswahili ni lugha ya kimataifa. **(alama 4)**

UTABIRI WA MWISHO WA KCSE

JARIBIO LA 6

102/3

KISWAHILI

KARATASI YA 3 (fasihi)

MUDA: SAA 2½

NAME……

SCHOOL…… **SIGN**……

INDEX NO…… **ADM NO**……

Cheti cha Kuhitimu Masomo ya Sekondari (KCSE)

MAAGIZO

a) *Andika jina lako, nambari ya usajili, mkondo, sahihi na tarehe katika nafasi ulizoachiwa.*

b) *Jibu maswali* ***manne*** *pekee.*

c) *Swali la kwanza ni la* ***lazima****.*

d) *Maswali hayo mengine matatu yachaguliwe kutoka sehemu nne zilizobaki Riwaya, Tamthilia, Ushairi na Fasihi Simulizi.*

e) *Usijibu maswali mawili kutoka sehemu moja.*

f) ***Maswali yote ni sharti yaandikwe kwa lugha ya Kiswahili.***

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

SWALI	UPEO	ALAMA
1	20	
	20	
	20	
	20	
Jumla	80	

SEHEMU YA A: RIWAYA

Assumpata K. Matei: Chozi la Heri

LAZIMA

1. "Haiwezekani! Hili haliwekazi! Itakuwa kama kile kisa cha yule kiongozi wa kiimla wa kike"

(a) Eleza muktadha wa dondoo hili. **(alama 4)**

(b) Eleza kwa kifupi yaliyowapata Wahafidhina baada ya usemi huu. **(alama.4)**

(c) Riwaya ya ***Chozi la Heri*** inaonyesha maovu yanayotamalaki katika jamii.Thibitisha. **(alama 12)**

SEHEMU B: TAMTHILIA

SEHEMU YA B: TAMTHILIA YA BEMBEA YA MAISHA (TIMOTHY M. AREGE)

JIBU SWALI LA 2 AU 3

2."Mwache mtoto apumzike.Hivi atayashika mangapi?"

(a)Eleza muktadha wa dondoo hili. **(alama 4)**

(b)Fafanua toni ya dondoo hili. **(alama 3)**

(c) Eleza sifa za mnenewa. **(alama7)**

(d) Mnenaji ana umuhimu upikatika tamthilia? **(alama 6)**

Au

3. Tamthilia ya Bembea ya maisha inaashiria mabadiliko mengi maishani.Jadili jinsi mabadiliko haya yanavyojitokeza. **(alama20)**

SEHEMU YA C: HADITHI FUPI.

MAPAMBAZUKO YA MACHWEO NA HADITHI NYINGINE.

Jibu swali la 4 au 5

4. Nilisikia kama maruweruwe,"Mamangu eeh!Mama eeh!"....

(a) Eleza muktadha wa dondoo. **(alama 4)**

(b) Pambanua mbinu mbili za lugha zinazojitokeza katika dondoo. **(alama 4)**

(c) Fafanua matukio yaliyomfanya mnenaji kuyanena maneno yale. **(alama 6)**

(d) Jadili sifa za mnenaji wa maneno haya. **(alama 6)**

Au

5. Eleza matatizo yanayomkumba mtoto msichana kwa mujibu wa hadithi zifuatazo:

a) Sabina

b) pupa

c) kifo cha suluhu

d) Ahadi ni deni

SEHEMU D: SHAIRI

WASIA

5. Huno wakati mufti, vijana nawausia Msije juta laiti, mkamba sikuwambia
Si hayati si mamati, vijana hino dunia
Uonapo vyang`aria, tahadhari vitakula

Japo aula kushufu, na machoni vyavutia
Dunia watu dhaifu, yaugua nasikia Vijana nawasarifu, falau mkisikia
Uonapo vyang'aria, tahadhari vitakula.

Jepusheni na zinaa, mlale penye sheria Msije andama baa, makaa kujipalia Jepusheni na zinaa, madhara kukadiria
Uonapo yyang'aria, tahadhari vitakula.

Ngawa waone wazuri, nadhifu kukuvalia
Wajimwaie uturi, na mapoda kumichia
Si mlango nyumba nzuri, ngia ndani shuhudia Uonapo vyang'aria , tahadhari vitakula.

Wawapi leo madume, anasa walopapia?
Wamepita ja umeme, leo yao sitoria
Shime enyi wana shime, bora kumcha Jalia
Uonapo vyang'aria, tahadhari vitakula

Nambie faida gani, nambie ipi fidia
Upatayo hatimani, waja wakikufukua Ila kufa kama nyani, kasoro yako mkia Uonapo vyang`aria, tahadhari vitakula.

Vyatiririka tariri, vina vyanikubalia
Alo bora mshairi, pa tamu humalizia
Nahitimisha shairi, dua ninawapigia

Uonapo vyang'aria , tahadhari vitakula.

Ewe Mola mtukuka, si shaka wanisikia
Wakingie wanarika, na anasa za dunia
Amina wangu Rabuka, dua yangu naishia Uonapo vyang'aria, tahadhari vitakula.

MASWALI:

j) Ni ujumbe gani wanaopewa vijana kupitia shairi?. **(alama 4)**

k) Bainisha tamathali **mbili** za usemi katika shairi hili. **(alama 2)**

(alama 2)

l) Eleza bahari ya shairi hili kwa kuzingatia vigezo vifuatavyo.

i)idadi ya vipande katika mshororo ii) mpangilio wa vina katika beti.

m) Eleza mbinu zozote **mbili** za kishairi zilizotumika katika shairi hili. **(alama 2)**

n) Andika ubeti wa pili kwa lugha nathari **alama 4)**

o) Eleza toni ya shairi hili. **alama 1)**

p) Tambua: **(alama 2)**

i) Nafsi neni ii) Nafsi nenewa

q) Eleza umuhimu wa mbinu ya kimtindo iliyotumika katika ubeti wa tano. **(alama 2)**

r) Eleza maana ya msamiati: 'aula' **(alama 1)**

SEHEMU YA E: FASIHI SIMULIZI

6. a) Eleza maana ya miviga. **(alama.2)**

b) Eleza sifa tano za miviga. **(alama.5)**

c) Miviga ina udhaifu gani. **(alama.3)**

d) Fafanua umuhimu wa ngomezi katika jamii. **(alama.6)**

e) Eleza vizingiti **viwili** vinavyokumba ngomezi. **(alama.4)**

UTABIRI WA MWISHO WA KCSE

JARIBIO LA 7

102/1

KISWAHILI

KARATASI YA 1 (INSHA)

MUDA: SAA 1¾

NAME……

SCHOOL…… **SIGN**……

INDEX NO…… **ADM NO**……

Cheti cha Kuhitimu Masomo ya Sekondari (KCSE)

MAAGIZO

a) *Andika jina lako na nambari yako katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.*

b) *Andika insha **mbili**. Insha ya **kwanza** ni ya **lazima.***

c) *Kisha chagua insha nyingine moja kati ya tatu zilizobakia.*

d) *Kila insha isipungue maneno **400***

e) *Kila insha ina alama **20***

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

Swali	Upeo	Alama
1	20	
	20	
Jumla	40	

Swali la Kwanza (lazima)

1. Umeteuliwa kuwa katibu wa kikao kikao kitakachowaelimisha wananchi kuhusu njia mbalimbali za kupambana na umaskini nchini. Andika hotuba utakayoitoa.

2. Vijana wamekumbwa na changamoto si haba.Thibitisha.

3. Andika insha itakayodhihirisha maana ya methali:
Samaki mkunje angali mbichi.

4. Andika insha inayoanza kwa:Nilipopata fahamu/nilikuwa hospitalini…

KCSE 23

UTABIRI WA MWISHO WA KCSE

JARIBIO LA 7

102/2

KISWAHILI

KARATASI YA 2 (LUGHA)

MUDA: SAA 2½

NAME……

SCHOOL…… **SIGN**……

INDEX NO…… **ADM NO**……

Cheti cha Kuhitimu Masomo ya Sekondari (KCSE)

Maagizo

(a)Andika *jina na nambari yako ya mtihani katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.*

(b)*Tia sahihi yako kisha uandike tarehe ya mtihani*

(c) *Jibu maswali yote.*

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

SWALI	UPEO	ALAMA
1	15	
2	15	
4	40	
4	10	

A. **UFAHAMU** **(alama 15)**

Soma kifungu kifuatacho kisha ujibu maswali

Ulikuwa usiku wa manane.Maria hatawahi kuyasahau yaliyotokea usiku huo na madhara yaliyoikumba aila yake;ambayo hadi wa leo huwasumbua na kuwafuata lika waendako na hata kuishi. Matokeo ya kitendo kilichotekelezwa na nduguye mnuna yamesalia kama dondandugu moyoni mwake.Yeye hujaribu kuyafutilia mbali lakini yanakataa katakata Kuondoka fuvuni mwake hasa anapomtazama nduguye mdogo.Tom,akitaabika bila miguu Maria alikuwa akidurusu somo la fizikia Abdallah,kakake mkubwa akimpa Tom Wosia"Tom, itakuwa bora ikiwa mtanena kwa amani na baba kuhusu tofauti zenu.

Hamna haja ya kumrushia chehche za matusi.Kumbuka kuwa heshima kwa mzazi ni taadhima kwa mterehemezi. Matokeo yake ni Baraka na **sudi** tele"Tom alikinai kuyatilia maanani mawaidha ya kaka yake.Akajitia hamnazo na kudai kuwa baba yake amemdunisha kwa mwia mrefu na angemfunza adabu.Watu wote katika familia walijaribu kumsihi lakini ikawa kazi bure.

"Upyaro haufai ndugu yangu .Hata kama una kimo kikubwa kuliko baba kumbuka kuwa ndiye mzazi aliyuekulea wewe', Alidokeza Maria

Baba yake Maria,Mugambi,alikuwa amechoshwa na vitendo vya mwanawe vya kutumia dawa za kulevya.Aghalabu Tom alikuwa akizua rabsha kila jioni baada ya kutoka shule. Mugambi alikuwa amemwadhibu mwanawe na hata kumshtaki katika kituo cha polisi lakini hakubalika.Watu walisema kuwa alikuwa na fedha nyingi kutokana la ulanguzi wa mihadarati. Jambo hili lilimwezesha kuhepa mitego ya askari kwa **kuzunguka mbuyu**. Tom akawa asiyesikia la mwadhini wala mteka maji msikitini.

"Mzee ninataka unipe urithi wangu, la sivyo, leo utaiona dunia hii paa!"Tom akamtisha baba yake. Mugambi akaja juu na kumwambia mwanawe kuwa umri wake haukutosha kupewa urithi. Ingembidi akamilishe masomo kwanza,ajijengee msingi bora wa maisha yake ya kesho na hata kupata mali yake mwenyewe." Mimi si mtoto. Ninataka uelewe kuwa leo ilikuwa siku yangu ya mwisho kuhudhuria shule. Hiyo elimu ya wakoloni imenichosha! Katu sisomi tena," Akasema Tom. Punde si punde Mugambi alipandwa na za mkizi na kumwandama mwanawe kwa makonde. Ikawa vurugu si vurugu **kuwamamanua** bila mafanikio. Licha ya kuumizwa na kujeruhiwa sehemu kadha za mwili wake,Tom alishikilia kikiki na kuendelea kupambana na baba yake. Mama yake alipoona maji yamezidi unga, aliamua kuingilia kati na liwe liwalo. Kwa bahati mbaya,Tom alimrushia teke la ubavuni na kumwangusha chini pu!

"Aghrr! haya yote unayotufanyia sisi wazazi wako yatakufuata daima''Magambi alilaani huku akigaragara sakafuni kwa maumivu tele"Ninataka uniue leo, siwezi kukulea kwa dhiki na taabu tele halafu unikosee mimi na mamako heshima namna hii utaona kilichomtoa kanga manyoya", Mugambi alimwambia mwanawe akiwa na uchungu mwingi moyoni majirani mimi nikiwemo walikuja kujionea sinema ya bure."Teresia ,unaona namna Tom alivyowakosea wazazi wangu heshima?'' Maria aliniuliza.''Kwa muda mrefu, familia yetu imekosa amani kwa sababu ya Tom

kuzua fujo mara kwa mara. Amewajeruhi wazazi wangu mara nyingi huku akivivunjavunja kenyekenye vyombo vya mama.Tandabelua anaozua Tom hunifanya mimi na ndugu zangu kutohudhuria shule wakati mwingine. Huwa tunahofia kuangamizwa kwa wazazi wetu, hivyo kubaki nyumbani kama walinzi wao. Tom amegeuka hayawani. Hajali habali,''alinieleza Maria huku machozi yakimtiririka tiriri; njia mbilimbili. Nyumba yetu ilikuwa mita chache kutoka nyumbani kwa akina Maria. Nilikuwa wa kwanza kushuhudia Tom akiwatendea wazazi wake unyama pamoja na ndugu yake Abdallah. Alikuwa amewajeruhi vibaya. Abdallah alipojaribu kuwasaidia wavyele wake alirushiwa upanga uliompata barabara kwenye kisigino.Ninakumbuka namna Abdallah alivyochechemea kwa uchungu mwingi huku akiwa ameyauma meno.Ninakumbuka namna Abdallah alivyochechemea kwa uchungu mwingi huku akiwa ameyauma meno. ninakumbuka vyema

Kamsa alivyotawala nyumbani kwa mzee Mugambi.Watu wote walioshuhudia unyama wa Tom walilengwalengwa na machozi huku wakiulaani.Wanakijiji cha Umoja, waliamua kumpiga kitutu na kumfukuza. Alipotambua wamemzidi nguvu,alikimbia kiswara kuelekea upande wa chini. Kwa bahati mbaya, alianguka shimoni na kuvunjika miguu yote miwili. Aketipo na kudhukuru vitendo alivyokuwa akiifanyia familia yake, Tom hupatwa na mjuto makubwa. Leo ameamini kuwa majuto ni mjukuu.

Maswali

(a) Eleza msimamo wa Mugambi kuhusu kumpa mwanawe urithi **(alama 2)**

(b) Taja sababu kuu iliyomfanya Tom kutekeleza vitendo vya kinyama **(alama 1)**

(c) Eleza athari tano za watoto kutowatii wazazi wao kwa mujibu wa Taarifa hii **(alama 5)**

(d) Kwa nini Tom aliepuka mkono mrefu wa serikali? **(alama 1)**

(e) Fafanua wasifu wa Tom kulingana na taarifa hii **(alama 3)**

(f) Eleza maana ya maneno yafuatayo kama yalivyotumiwa katika taarifa **(alama 3)**

i. Sudi

ii. kuzunguka mbuyu

iii. kuwamamanua

SEHEMU B: UFUPISHO **(alama 15)**

Dhuluma kwa wanawake sio matokeo ya siasa baada ya uhuru,bali ni matokeo ya hali iliyokuwepo tangu enzi za mababu zetu;kabla ya ukoloni. Kubaguliwa na kudhulumiwa kwa wanawake kisiasa kunaoana na kunyonywa kwake kijamii kunakoshuhudiwa miaka nenda miaka rudi.

Elimu ya jadi alimwandaa mwanamke kuwa chombo kitiifu cha mwanamume. Mwanamke aliandaliwa katika unyago na katika mfumo mzima na malezi kuwa chombo cha kumtumikia mwanamume ,kumstarehesha, kumfariji,kumlisha na kumzalia watoto.

Mwanamke tangu jadi hakuruhusiwa kushiriki katika shughuli za kisiasa na utawala wala hakuna mtu aliyeamini kwamba mwanamke angeweza kushikilia wadhifa wowote wa uongozi.

Demokrasia ya jadi naihusudu sana; ambapo wazee walikaa chini ya mbuyu na kuamua mambo ya jumuiya. Mahakama ya kijiji ilikuwa aghalabu ni ya wazee na wanaume peke yao. Hakukuwa na mwanamke na mwanamke aliyeshirikishwa, hata kama alikuwa ajuza. Sifa waliyokuwa nayo wanawake ni ile ya usihiri na uganga.

Mwanamke yeyote aliyezeeka alidhaniwa kuwa bingwa na uchawi ,ulozi na ushirikina. Kwa hivyo,wanawake ndio waliokuwa washirika wakubwa, maana fursa ya kupata elimu pana zaidi hawakuwa nayo. Si ajabu kuwa mwanamke alipojitokeza na kusema jambo la busara, alipuuzwa na pengine kutukanwa hadharani

Kwa bahati nzuri, kumezuka mwamko uliotuingiza katika enzi mpya.Vita vya wanawake kujihami na kujiendeleza katika ulimwengu unaotawaliwa na wanaume vimetapakaa kote katika kila sehemu ya dunia.Wanawake wengi wamekiuka misingi na mizizi ya utamaduni na kung'oa asasi za kijamii na itikadi ambazo daima zimeendelea kupitishwa na umoja na mataifa mwaka hadi mwaka huku masuala ya wanawake ya kijamii,utu na utamaduni yakishangiliwa kupitishwa watetezi wameeleza wasiwasi wao ikiwa kupitishwa kwa maazimio kutasaidia kuleta maendeleo ya haraka kwa wanawake kimataifa au katika nch moja.Fauka ya hayo, baadhi ya wachunguzi wanaonelea kuwa maazimio mengi hayadokezi hatua za kufikiwa haki za wanawake.

Maazimio mengine yanazungumzia juu ya kuondolewa kwa ubaguzi dhidi ya wanawake kushiriki kwao katika uendelezaji wa amani ya kimataifa na ushirikiano wa kimataifa,majukumu yao katika jamii,mfuko wa umoja wa mataifa wa wanawake (unifem) na kuimarisha hadhi ya wanawake katika sekretariati ya umoja wa mataifa miongoni mwa shughuli nyingine katika mkabala huu.

Wanawake wameonyesha vipaji vyao katika nyanja mbalimbali za maisha; siasa,uchumi, utawala na kadhalika.Wanawake wamejikakamua na kudhihirisha kuwa wao pia wana jukumu muhimu la kutekeleza ili kuyaongoza maisha yao na ya watu wengine.

Wadumishaji wa dhuluma za kijinsia hawana budi kusalimu amri na kukubali ukweli huu wapende wasipende. Mtazamo juu ya haki sawa unatokana na kukubaliwa na kuondolewa kwa aina zote za ubaya dhidi ya wanawake. Kwa bahati mbaya,itikadi na mila za kiasili bado hazitupi nafasi ya kuwashangilia wanawake. Kwa bahati mbaya,itikadi na mila za kiasili bado hazitupi nafasi ya kuwashangilia wanawake wanaojitolea mhanga kutetea hadhi yao pamoja na ya wanyonge wengine. Wao huonekana kama waasi wapinga mila na matovu wa utii.

Maswali

(a) Bila kubadilisha maana asilia ,fupisha aya tatu za kwanza.(Maneno 50-50) (alama 5,1 utiririko)

(b) Kwa kurejelea aya tatu za mwisho ,pambanua hoja muhimu zinazogusiwa na mwandishi (maneno 70-80) (alama 8,1 utiririko)

MATUMIZI YA LUGHA **(Alama 40)**

(a) Andika sauti zenye sifa zifuatazo: **(alama 2)**

i. Kikwamizo sighuna cha kaakaa gumu……

ii. Kipasuo kwamizo cha kaakaa gumu……

iii. Irabu ya nyuma ,wastani……

iv. Nazali ya kaakaa laini…….

(b) Weka shadda katika neno lifuatalo ili itoe maana mbili tofauti **(alama 2)**
walakini-

(c) Tunga sentensi **moja** ukitumia nomino katika ngeli ya U-YA pamoja na kivumishi kiashiria kisisitizi cha karibu **(alama 2)**

(d) Onyesha mofimu katika neno: aliyemcha **(alama 3)**

(e) Kanusha sentensi ifuatayo **(alama 1)**

Ukimpiga utashtakiwa na kuchukuliwa hatua kali

(f) Andika sentensi ifuatayo kulingana na maagizo. **(alama 1)**

Mwanafunzi huyo alipita kwa vile alisoma kwa bidii

Anza kwa nomino ya kitenzi jina

(g) Changanua sentensi ifuatayo kwa kielelezo cha mishale **(alama 3)**

(h) Mama na nyanya walinunuliwa jozi za viatu na baba

(i) Andika sentensi ifuatayo kwa wingi

Nikimuuliza ua hili ataweza kuifanya harusi yake iwe ya kupendeza **(alama 2)**

(j) Andika sentensi ifuatayo katika usemi wa taarifa: **(alama 3)**

"Mito yetu imechafuka mno;itabiditushirikiane wakubwa kwa wadogo ,wamaume kwa wanawakeili tuisafishe''.Waziri wa Mazingira alituhimiza

(k) Eleza matumizi ya 'ku' katika sentensi ifuatayo **(alama 2)**
Hukumwelewa alivyoeleza namna ya kuwalisha mifugo

(l) Andika sentensi ifuatayo katika ukubwa **(alama 2)**

Mtoto aliwaua nyoka kwa kuwapiga vichwa

o) Tunga sentensi sahihi ukitumia kitenzi 'la' katika kauli ya kutendwa **alama 2)**

p) Andika kinyume cha sentensi **alama 1)**

Watoto wameombwa waanike nguo

q) Bainisha aina za virai vilivyopigiwa mistari **alama 2)**

Ubaguzi wa kijinsia umekashifiwa na

Viongozi wenye msimamo thabiti

r) Ainisha vishazi katika sentensi ifuatayo **alama 2)**

Angalilima kwa bidii angalivuna mavuno tele

s) Tunga sentensi zenye vivumishi vya pekee vya kuonyesha dhana zifuatazo (i) umiliki **alama 2)**

ii) kutobagua

t) Bumba ni kwa nyuki ni kwa samaki _____ **(alama1)**

(m) Bainisha aina za shamirisho katika sentensi ifuatayo **(alama 3)**

Baba yake alivamiwa na wezi waliomvunjia mlango kwa chuma

(n) Kwa kutunga sentensi eleza matumizi mawili ya mkato **(alama 2)**

(o) Eleza maana mbili za sentensi hii: **(alama 2)**

Mamake Juma na Maria walitutembelea

ni kwa siafu

ISIMUJAMII (ALAMA 10)

(a) Eleza sifa **tano** za lugha rasmi **(alama 5)**

(b) Eleza mambo **matano** yaliyochangia katika maenezi ya Kiswahili katika **(alama 5)**

(c) Afrika Mashariki kabla ya uhuru

UTABIRI WA MWISHO WA KCSE

JARIBIO LA 7

102/3

KISWAHILI

KARATASI YA 3 (fasihi)

MUDA: SAA 2½

NAME……

SCHOOL…… **SIGN**……

INDEX NO…… **ADM NO**……

Cheti cha Kuhitimu Masomo ya Sekondari (KCSE)

MAAGIZO

a) *Andika jina lako, nambari ya usajili, mkondo, sahihi na tarehe katika nafasi ulizoachiwa.*

b) *Jibu maswali* ***manne*** *pekee.*

c) *Swali la kwanza ni la* ***lazima****.*

d) *Maswali hayo mengine matatu yachaguliwe kutoka sehemu nne zilizobaki Riwaya, Tamthilia, Ushairi na Fasihi Simulizi.*

e) *Usijibu maswali mawili kutoka sehemu moja.*

f) ***Maswali yote ni sharti yaandikwe kwa lugha ya Kiswahili.***

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

SWALI	UPEO	ALAMA
1	20	
	20	
	20	
	20	
Jumla	80	

SWALI LA LAZIMA

1. SEHEMU YA A: Ushairi **(ALAMA 20)**

Soma shairi lifuatalo kisha ujibu maswali

Wanafunzi sikieni ,niwape wangu wasia
Mkiwa mtihanini, muweze kuzingatia
Nataka mtambueni, Msije mkajutia
Kwa bidii darasani,mtihani mfaulu

Kufanikiwa kitaka ,watii nao walimu
Sielekeze **dhihaka**, kwao wao ni muhimu
Kwauliza mwahitajika.maswali yalo magumu
Kwa bidii durusuni,mtihani mfaulu
M rauke na mapema,msome kwa tumaini

Msije nyie kukwama. kwenye wenu mtihani
Muweze rudia vyema, mlofunzwa awalini
Kwa bidii durusuni,mtihani mfaulu

Umoja ni nguvuni, Mwafaa mfahamuni
Jiunge na makundini, masoma mujadilini
Na lile lilo gizani, takuja kulionani
Kwa bidii durusuni,mtihani mfaulu

Ilopita mitihani,kwa chudi irudieni
Mpate na taswirani, ya ule ulo mwishoni
Ya ziada kazini, ifanye sizembeeni
Kwa bidii durusuni,mtihani mfaulu

Mwelewe sana vyema,yaliyo mtaalani
Msije mkandama, Cha mtihani chumabni
Mgongeni ndipo vyema,sije mkapoteani
Kwa bidii durusuni,mtihani mfaulu

Mkiwa madarasani, kelele muepukeni
Sije mkapotezani, muda wenu masomoni
Neneni na vitabuni,vitakuja walipani
Kwa bidii durusuni.mtihani mfaulu

Michezo sipuuzeni,kwayo nyie burudika
Nishati ntapatani,kifurahia michezo
Mazoezi eleweni,ni muhimu kwa ubongo
Kwa bidii durusuni,mtihani mfaulu

Nimefika kaditama,kuweleza ya moyoni
Yafwateni hayo mema,mfaulu mtihani
Ni upuzi msiseme,muda wangu potezeni
Kwa bidii durusuni,mtihani mfaulu

Maswali

(a) Eleza mawaidha yanayotolewa kwa wanafunzi kuhusu namna ya kujitayarisha vyema kwa mtihani **(alama 5)**

(b) Eleza umbo la shairi hili **(alama 4)**

(c) Eleza mbinu **tatu** zilizotumiwa katika shairi hili ili kukidhi mahitaji ya kiarudhi **(alama 3)**

(d) Taja na utoe mfano wa tamathali **moja** ya usemi iliyotumiwa katika shairi hili **(alama 1)**

(e) Eleza toni ya shairi hili **(alama 1)**

(f) Andika ubeti wa **pili** kwa lugha ya mjazo **(alama 4)**

(g) Eleza maana ya maneno yafuatayo kama yalivyotumiwa katika shairi

i) dhihaka……

ii) kaditama……

SEHEMU YA B: RIWAYA

(Jibu swali la 2 au 3)

CHOZI LA HERI (Assumpta K matei)

2. ”…..Unatumia mantiki gani kusema kuwa sisi si watoto wa miaka hamsini?’

(a) Eleza muktadha wa dondoo hili **(alama 1)**

(b) Taja mbinu ya lugha inayojitokeza katika dondoo hili **(alama 1)**

(c) Kwa kutumia hoja nane,thibitisha wazungumziwa walikuwa watoto wa miaka hamsini **(alama 8)**

(d) Eleza wasifu wa msemaji wa maneno haya **(alama 4)**

(e) Eleza umuhimu wa msemewa wa maneno haya **(alama 3)**

3. Kwa kutumia hoja kumikumi eleza jinsi maudhui ya utu na uozo na kijamii Yalivyoshughulikiwa katika Chozi la Heri **(alama 20)**

SEHEMU YA C:TAMTHILIA
BEMBEA YA MAISHA

(Jibu swali la 4 au 5) 4. '' **SEHEMU B:**

TAMTHILIA: BEMBEA YA MAISHA, TIMOTHY AREGE

4. "Sima tayari. Ninaanda mchuzi….."

a) Weka dondoo hili katika muktadha wake **(al. 4)**

b) Onyesha umuhimu wa msemewa wa maneno haya **(al. 6)**

c) Tambua toni katika dondoo hili **(al. 2)**

d) Eleza changamoto zinazokumba ndoa za kisasa kwa kurejelea tamthilia nzima(**al. 8)**

5. "Masombo hufungwa kama walau mtu ametia kitu mdomoni. Pamoja na hali ngumu iliyopo, bado hatujafikia pa kukosa mlo wa kimsingi. Ndiyo hatumudu viliwa vya samli lakini hatuwezi kuishi kama kwamba tunazongwa na njaa. Tazama ulivyokonda unaelekea kushindana na ng'onda. Hii nafasi ya ng'onda unaitaka kwa nini?

a) Weka dondoo hili katika muktadha wake **(al. 4)**

b) Tambua mbinu mbili za kimtindo zilizomo kwenye dondoo **(al. 2)**

c) Bainisha sifa nne za msemewa **(al. 4)**

d) Jadili namna msemaji amechangia katika kuendeleza

i) Ploti **(al. 5)**

ii) Maudhui **(al. 5)**

SEHEMU YA D: HADITHI FUPI
MAPAMBAZUKO YA MACHWEO NA HADITHI NYINGINE

(Jibu swali la 6)

6. **Harubu ya maisha *Paul Nganga Mutua***

"Naja. Nakamilisha shughuli ndogo hapa kisha nianze safari…"

(a) Weka dondoo hili katika muktadha wake **(al. 4)**

(b) Eleza sifa sita za msemaji wa kauli hii **(al. 6)**

(c)Jadili changamoto wanazokumbana nazo waajiriwa kwa kurejelea hadithi hii **(al. 10)**

SEHEMU YA E:

FASIHI SIMULIZI

8. **"**Mwanangu dunia haitaki papara. Ikiwa unataka kufanikiwa katika mustakabali wako kuwa mtoto mtiifu na mwongofu. Kumbuka kuwa asiyefunzwa na mamaye hufunzwa na ulimwengu…''

(a) Tambua kipera hiki cha fasihi simulizi **(alama 1)**

(b) Eleza sifa **tano** za kipera hiki cha fasihi simulizi **(alama 5)**

(c) Fafanua dhima **nne** za kipera hiki katika jamii **(alama 4)**

(d) Fanani anawezaje kuihusisha hadhira katika usimulizi wake? **(alama 4)**

(e) Eleza majukumu **sita** ya nyimbo katika uwasilishaji wa ngano **(alama 6)**

KCSE 23

UTABIRI WA MWISHO WA KCSE

JARIBIO LA 8

102/1

KISWAHILI

KARATASI YA 1 (INSHA)

MUDA: SAA 1¾

NAME……

SCHOOL…… **SIGN**……

INDEX NO…… **ADM NO**……

Cheti cha Kuhitimu Masomo ya Sekondari (KCSE)

MAAGIZO

a) *Andika jina lako na nambari yako katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.*

b) *Andika insha* ***mbili****. Insha ya* ***kwanza*** *ni ya* ***lazima.***

c) *Kisha chagua insha nyingine moja kati ya tatu zilizobakia.*

d) *Kila insha isipungue maneno* ***400***

e) *Kila insha ina alama* ***20***

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

Swali	Upeo	Alama
1	20	
	20	
Jumla	40	

MASWALI

1. LAZIMA

Andika insha ya wasifu wa kiongozi umpendaye

2. Mitandao ya kijamii ina faida nyingi kuliko hasara. Jadili

3. Andika kisa kitakachodhinirisha maana ya

Methali: Ukiona vyaelea jua vimeundwa

4. Andika insha itakayoishia kwa maneno yafuatayo**…….**nilipomtazama namna alivyojikunyata, ndipo nilipotanabahi kuwa mtoto wa kiume ametelekezwa.

UTABIRI WA MWISHO WA KCSE

JARIBIO LA 8

102/2

KISWAHILI

KARATASI YA 2 (LUGHA)

MUDA: SAA 2½

NAME……

SCHOOL…… **SIGN**……

INDEX NO…… **ADM NO**……

Cheti cha Kuhitimu Masomo ya Sekondari (KCSE)

Maagizo

(a)Andika *jina na nambari yako ya mtihani katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.*

(b)*Tia sahihi yako kisha uandike tarehe ya mtihani*

(c) *Jibu maswali yote.*

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

SWALI	UPEO	ALAMA
1	15	
2	15	
4	40	
4	10	

UFAHAMU **(Alama 15)**

Soma kifungu kifuatacho kisha ujibu maswali

Basi huu ni mwanzo tu.*Mwanzo wa ngoma ni lele*. Huu ni mwanzo wa safari ndefu.Itatuchukua miaka na mikaka.Lakini msiwe na papara,Sharti mwanzo tutanabahi twaelekea wapi ndipo tuamue tutasafirije.Tahadhari na hatari ya hasira visasi na papara pamoja na maradhi yanayozidi yote,yaani maradhi ya matumaini yanayozidi uhalisi.Matumaini yaliyopindukia ndiyo huwalewesha watu wakadhani watapata afueni wakizifuata pepo za siasa za chama kimoja au siasa za vyama vingi.mfumo wa soko huria au mfumo wa ukiritimba,mfumo wa utandawazi au mfumo wa kibepari, utawala wa kidikteta au utawala wa kidemokrasia na udini, ujamaa na ukomunisti na kadhalika.Hatari kabisa hii ya kujenga nyumba kwa karata.Nasema tena, tahadhari na ulevi wa ushindi.Mimi nashauri hivi;hatua ya kwanza ni elimu si elimu ya shahada na stashahada zipatikanazo vyuoni. Elimu ya kujielewa sisi nani twatoka wapi, twaelekea wapi na utu tutaurejeshaje pahali pake mahsusi toka kule mwituni kwa wanyama

Ulikotokomelea''.Amani awe mtemi!'' umati ukadai Hapana.Hata kidogo.Badala yake acha amani iwe na mtemi mpya msinivishe joho ambalo si makamo yangu kulivaa'',aliwaambia.''Kaeni mfikirie vema juu ya mustakabali wenu.Nilichodhamiria mimi ni kushirikiana na ndugu yangu madhubuti kumnyonyoa kipungu mmoja,ila sikutaka niingie pahala pake niruke juu nikijihadaa kwamba nitafika mbinguni.

Ila msikubali dhuluma.Dhuluma msikubali, Ikija dhuluma tena, msimlaumu mtu mwingine, Jilaumuni wenyewe. Nakumbusha tu ya kwamba kuwepo mamlakini kwa mtemi Nasaba bora muda wote huo si kosa lake tu.Alisema Amani.Ni kosa letu sote.Tulimruhusu sisi wenyewe kwa kimya chetu,kwa kukubali dhuluma zake na udhalili wetu.hatuwezi kumlaumu peke yake.Kwa kila mtawala katili kuna umma uliomruhusu ama kampa uwezo wa kutekeleza ukatili wake.

Punde si punde mkutano ukesha watu wakafumukana wakiwa wamestaajabu

Amani alisadiki kwamba toba ya mwalimu majisifu ilitosha.Amani alijambia mwenyewe kwamba mkono uliondika kidagaa kimemwozea ungeanidia riwaya tena na tena tamthilia na nudhuma na hadithi fupi mpaka maktaba zijae zitapike.Mwenyewe Mwalimu Majisifu alilewa chopi zaidi kuliko mwanzo,hadi siku yake ya mauko ila katika kulewa na kuleuka,akawa hawaoni tena watoto wake walemavu kama masimbi na mashata au laana kwa kosa lolote la mkewe au lake mwenyewe ama la watoto wenyewe.

''Hakuna jambo muhimu sasa kama wanangu wapendwa",alipita akiimbaimba akishauchapa na kuwaza vivyo hivyo alipoleuka

"Hatuwezi kuwa binadamu endapo hatuoni walemavu kama wenzetu.tuktakuwa tumelemaa ulemavu mbaya zaidi kuliko ulemavu". Kauli hii ilikuwa tokeo la funzo alilojifunza mwalimu majisifu kutokana na amali na kalima za imani kuwaelekea watoto wake walemavu.

(Imenulikuliwa kutoka kwa riwaya ya kidagaa kimemwozea- Ken Walibora)

MASWALI

(a) Kulingana na taarifa ni nini kinachochea dhuluma katika jamii **(alama 2)**

(b) Eleza mabadiliko yaliyotokea katika maisha ya mwalimu majisifu **(alama 2)**

(c) Taja changamoto ambayo walemavu hupitia katika jamii **(alama 2)**

(d) Ni nini maana ya mwanzo wa ngoma ni lele' Ukirejelea kufungu hiki **(alama 2)**

(e) Fafanua mwelekeo uliostahili kuchukuliwa ili kutimiza ndoto zao kama ilivyo katika taarifa **(alama 4)**

(f) Eleza maana ya **(alama 3)**

(i) waombolezaji wa kuhesabu

(ii) ukiritimba

(iii)kumnyonyoa kipungu

UFUPISHO **(ALAMA 15)**

Soma taalifa kisha ujibu maswali yanayofuata

Tangu mwaka huu uanze,kumekuwa na ongezeko la visa vya watu kupatikana wakiwa na pesa zinazoshukiwa kuwa bandia. Mwezi jana,polisi katika eneo la Ruiru kaunti ya Kiambu walinasa kwenye nyumba moja pesa bandia za thamani ya 32 bilioni. Pesa hizo zilikuwa mchanganyiko wa dola, Pauni na za Kenya na zilikuwa.pesa hizo zilikuwa zimeingizwa katika masanduku 20 ya mabati.Tayari washukiwa walifikishwa mahakanani kuhusiana na tukio hilo.

Siku chache baadaye polisi wamepata pesa nyingine bandia zikiwa zimehifadhiwa kwenye kasha salama ndani ya benki ya Barclays.

Polisi wanasema mteja wa benki hiyo tawi la Queens way jijini Nairobi, aliingiza pesa hizo pia zikiwa za kigeni,zenye thanani ya Sh. 2 bilioni. Awali polisi wa kitengo cha Flying Squad na wenzao wa kupeleleza uhalifu (DCI) walikuwa wamekisia kiwango cha pesa kuwa Sh. 17 bilioni vyovyote iwavyo, pesa hizi ni nyingi mno kuwa zinaweza kuwa mikononi mwa watu.kusambaa kwa pesa bandia,kunaashiria kuwa humu nchini,kuna watu ambao wana viwanda vya kutengeza fedha hizo na kuna uwezekano mkubwa kwamba baadhi ya wananchi wanazitumia bila ya kuwa na habari.

Kusambaa kwa pesa nyingi kunatukumbusha mwaka 1992 wakati aliyekuwa kiongozi wa vijana wa chama cha kanu, alipokuwa akisambaza pesa kana kwamba alikuwa na kiwanda chake. Ni wakati huo ambapo noti ya Sh. 500 ilitolewa kwa mara ya kwanza.

Lakini matokeo yake ni kuwa uchumi wa nchi ulisambaratika wakati huo. Baada ya uchaguzi mkuu wa 1992 ambao Rais Daniel Arap Moi alishinda tena, nchi ilijikuta ikipitia kipindi kigumu cha kiuchumi.

Kusambaa kwa pesa bandia wakati huu ambapo Kenya inakubwa na madeni makubwa, ni hatari kwa uchumi wetu. Pesa zinaposambaa kwa wingi katika nchi, zinapoteza thamani yake na kufanya kila bidhaa na huduma kuwa ghali tukiendelea kuruhusu wahuni wachache wachapishe pesa za ziada

na kizitumia kwenye soko letu tutakuwa tumeidhinisha kuporomoka kwa uchumi ambao tayari uko katika hali isiyoridhisha

Polisi wanaochunguza wana wajibu wa kutambua chanzo cha pesa hizo na kukikomesha kabisa.Nchi yetu inahitaji kuimarisha uchumi wake ili wananchi wanufaike kwa jasho lao na wala si kuruhusu watu wachache watuangamize kwa kutafuta utajiri kwa njia za mkato.

(imenukuliwa kutoka kwa Taifa leo tarehe 20/3/2019).

(a) Fupisha ujumbe wa aya **tatu** za mwanzo kwa maneno 70- 80 (alama 8,1 mtiririko) Matayarisho

c) Kwa kutumia maneno 60-70,bainisha mambo muhimu yanayotokea katika aya **tatu** za mwisho matayarisho

3. MATUMIZI YA LUGHA **(Alama 40)**

(a) Tunga sentensi iliyo na muundo ufuatao **(alama3)**

$I + N+V+T_S +T+E$

(b)(i) Eleza maana ya silabi **(alama 1)**

(iii) Andika neno lenye muundo ufuatao wa silabi-konsonanti + irabu + konsonanti + irabu **(alama 1)**

(c) Eleza sifa mbili mbili za sauti zifuatazo **(alama 2)**

(i) /o/

(ii) /f/

(d) Andika visawe vya maneno yaliyopigiwa mstari **(alama 1)**

Maghulama wale walishiliki katika Kinyang'anyiro hicho kwa ustadi

(e) Tunga sentensi tatu kuonyesha matumizi ya neno 'kimya' kama: **(alama 3)**

(i) Kielezi

(ii) Nomino

(iii)Kitenzi

(f) Huku ukitolea mifano onyesha matumizi matatu ya alama hisi katika lugha **(!) (alama 3)**

(g) Eleza matumizi mawili ya kiambishi 'ji' **(alama 2)**

(ii) Tunga sentensi moja kuonyesha moja ya matumizi hayo **(alama 1)**

(h) Changanua sentensi ifuatayo kwa jedwali **(alama 4)**

Mwanasiasa anahutubia wananchi huku wakimshangilia

(i) Andika wingi wa sentensi ifuatayo **(alama 2)**

Yeye ndiye mkulima bora atakayetuzwa na katibu mkuu wa kilimo

(j) Tumia kiwakilishi kisisitizi cha mbali sana na nomino katika ngeli ya U-ZI kutunga sentensi **(alama 2)**

(l) Bainisha mofimu katika neno "lililopikwa' **(alama 3)**

(l) Andika katika msemo wa taarifa **(alama 2)**

"Sara!Sara!" Mama aliita kwa hasira

(m) Ainisha vishazi katika sentensi ifuatayo: Japo wageni walikuwa wengi waliweza kuwatumbuiza **(alama 2)**

(n) Andika udogo wa sentensi **(alama 2)**

Paka alirukia mfupa uliorushiwa kwa dirisha

(o) Yakinisha sentensi ifuatayo **(alama 2)**

Usipofanya kazi hiyo kwa bisii hutafanikiwa

(p) Eleza matumizi ya 'ka' sentensi ifuatayo **(alama 1)**

(i)Tuliamka, tukaoga, tukasali,kisha tukaanza safari

q) Bainisha kiarifu katika sentensi **(alama 2)**

Mwalimu wao aliwafunza vizuri

4. **ISIMU JAMII** **(Alama 10)**

(a) Eleza namna kaida zifuazo zinavyoathiri matumizi ya lugha katika jamii **(alama 4**)

(i) uhusiano

(ii) malezi

(b) Eleza majukumu **mawili** ya lugha ya Kiswahili kama lugha ya taifa katika nchi ya Kenya **(alama2)**

(c) Taja sifa **nne** zinazotambulisha sajili ya hospitali

UTABIRI WA MWISHO WA KCSE

JARIBIO LA 8

102/3

KISWAHILI

KARATASI YA 3 (fasihi)

MUDA: SAA 2½

NAME……

SCHOOL…… **SIGN**……

INDEX NO…… **ADM NO**……

Cheti cha Kuhitimu Masomo ya Sekondari (KCSE)

MAAGIZO

a) *Andika jina lako, nambari ya usajili, mkondo, sahihi na tarehe katika nafasi ulizoachiwa.*

b) *Jibu maswali* ***manne*** *pekee.*

c) *Swali la kwanza ni la* ***lazima****.*

d) *Maswali hayo mengine matatu yachaguliwe kutoka sehemu nne zilizobaki Riwaya, Tamthilia, Ushairi na Fasihi Simulizi.*

e) *Usijibu maswali mawili kutoka sehemu moja.*

f) ***Maswali yote ni sharti yaandikwe kwa lugha ya Kiswahili.***

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

SWALI	UPEO	ALAMA
1	20	
	20	
	20	
	20	
Jumla	80	

SEHEMU A : FASIHI SIMULIZI

1. lazima

(a) Miviga ni nini? **alama2)**

b) Eleza sifa **tano** za Miviga **alama 5)**

c) Fafanua hasara **tatu** za miviga **alama 3)**

(d) Eleza changamoto **tano** ambazo mtafiti hukabiliana nazo anpokusanya data ya miviga **(alama 10)**

SEHEMU B:

TAMTHLIA – BEMBEA YA MAISHA

2. Ulevi. Ulevi mwanangu! Gongo liliyamega maadili yake kimyakimya na taratibu uwajibikaji ukawa umemponyoka na kuteleza kama sabuni ya povu jingi na kumwacha na kisomo chake tu.

a) Eleza muktadha wa dondoo hili. **(alama 4)**

b) Fafanua mbinu **nne** za kimtindo zilizotumiwa katika dondoo hili. **(alama4)**

c) Eleza sifa **nne** za anayerejelewa . **(alama 4)**

d) Jadili umuhimu wa mandhari ya mazungumzo haya. **(alama8)**

au

3. a)Mwandishi wa tamthilia ya Bembea amefaulu kuchora mpaka uliopo kati ya usasa na ukale.Jadili kwa kutoa hoja **kumi.** **(alama 10)**

b)Kuishi mijini kuna adha chungu nzima.Jadili kwa kurejelea tamthilia nzima. **(alama 10)**

SEHEMU YA C: USHAIRI

4.B. Moyo wanambia imba,dikteta simwimbie
Moyo wanambia lumba,muhitaji mlumbie
Moyo wanambia chimba,maovu uyachimbue
Moyo wanambia woga,ndio mwazo wa maafa

Moyo wanambia kuwa,ila kasuku usiwe
Moyo wanambia iwa,kunguni ila usiwe
Moyo wanambia pewa,cha mnyonge usipewe
Moyo wanambia woga,ndio mwazo wa maafa

Moyo wanambia nenda,penye dhuluma senende
Moyo aanambia penda,mnyonyaji simpende
Moyo wanambia ponda,ateswaye simponde
Moyo wanambia woga,ndio mwazo wa maafa

Moyo wanambia tenda,lenye jamala litende
Moyo wanambia unda,lenye faida liunde
Moyo wanambia tunda,lisilo sumu litunde
Moyo wanambia woga,ndio mwazo wa maafa

Moyo wanambia ota,kuwa mwizi usiote
Moyo wanambia kata,marija yote ikate
Moyo wanambia teta,penye dhuluma patete
Moyo wanambia woga,ndio mwazo wa maafa

Moyo wanambia nyosha,penye na kombo panyoshe
Moyo wanambia usha,mateso yote yaushe
Moyo wanambia isha,yenye majonzi yaishe
Moyo wanambia woga,ndio mwazo wa maafa

Moyo wanambia waza,yalopita yawazie
Moyo wanambia kaza,mwovu njia mkazie
Moyo wanambia vuaza,lenye heri tuvyazie
Moyo wanambia woga,ndio mwazo wa maafa

(Shairi la mbegu la E. Kezilahabi, 1988)

MASWALI

(a) Fafanua dhamira ya mtunzi wa shairi hili **(alama 2)**

(b) Ainisha bahari za ushauri huu kwa kutegemea

(i) Mpangilio wa maneno

(ii) Vipande vya mishororo

(iii) Idadi ya mishororo kwa kila ubeti **(alama3)**

(c) Tambua aina **moja** ya urudiaji na utolee mfano **(alama 2)**

(d) changua muundo wa shairi hili **(alama 4)**

(e) Andika ubeti wa **tano** kwa lugha ya nathari **(alama 4)**

(f) Onyesha aina **moja** ya uhuru wa kishairi aliotumia mwandishi katika shairi lake **(alama 2)**

(g) Eleza maana ya maneno haya kama yalivyotumika katika ushairi **(alama 2)**

(i) Dikteka

(ii) Kasuku

(iii) Mnyonyaji

5.USHAIRI

Ni mimi nizamishaye chini Mizizi kwenye majabali Kufyonza chumvi!

Ni mimi ninyunyizae maji
Ili mimea ifumbue
Nafasi zao hewani
Ili miti ishike mimba kuzaa
Matunda,nafaka,mizizi na viazi Ela mimi sili hata punje moja Nabaki mtupu!

Ni mimi tumbo kubwa,
Niliyeshiba madini
Ni mimi ninayechimba
Kupakua raslimali

Dhahabu,chuma,makaa… ela yote yanaona Yatiririka kwao!
Nabaki mtupu!

Vyakula vyote nazalisha mimi Na mi' nabaki na njaa!

Nguo zote nawapa mimi Na mi'nabaki u tupu!

Madini yote nawapa mimi
Na mi'nabaki kununua vyao!

Kazi zote nafanya mimi Wao wabaki kunila nguvu!

Wao wanajita bora
Na mi' nabaki fukara!

(Shairi la S.A Mohamed Jicho la ndani, Longhorn Publishers 2002)

MASWALI

(a) Lipatie shairi hili anwani mwafaka **(alama 2)**

(b) Fafanua aina moja ya taswira katika shairi hili **(alama 2)**

(c) Eleza ujumbe mkuu wa mtunzi wa shairi hili **(alama 2)**

(d) Huu ni ushairi wa aina gani.Toa sababu ya jibu lako **(alama 2)**

(e) Eleza toni ya ushairi **(alama 2)**

(f) Mtunzi ametumia mbinu zipi kukuza ujumbe wake **(alama 4)**

(g) Huku ukitolea mifano onyesha matumizi ya mistari mishata katika shairi hili **(alama 2)**

(h) Onyesha umuhimu wa kinaya katika shairi hili **(alama 2)**

(i) Tambua nafsineni katika shairi hili **(alama 2)**

SEHEMU D:

Hadithi fupi (MAPAMBAZUKO YA MACHWEO na Hadithi Nyingine)

D.Lutomia na Phibbian Muthama: *Mapambazuko ya Machweo na Hadithi Nyingine.*

6.(a) 'Nipe Nafasi"

Baridi ilizidi kututafuna kadri tulivyokazana kupanda Milima ya Maloti. Vidole vyangu vya miguuni vilikufa ganzi. Mashavu yetu yaliadhibika kwa upepo baridi huku vipande vya theluji vikitupiga kwenye nyuso zetu.Miili yetu iliathirika;tulihisi njaa na uchovu. Nikatamani tufike kwa jamaa ya baba yetu ambako tungepata angalau mchuzi wa papa kabla ya kulala. Bidii ya mama ilitutia moyo wa kuendelea na safari.

(i) Tambua nafsi ya usimulizi iliyotumika katika hadithi hii na uthibitishe jibu **lako. (alama 2)**

ii) Eleza umuhimu wa mwandishi kutumia nafsi uliyotaja hapo(i) juu. **(alama 2**

iii) Bainisha mbinu mbili za kimtindo zilizotumika katika dondoo hili **(alam 2)**

iv) "Mamake Msimulizi (Richman) ni kielelezo cha wanawake jasiri""Thibitisha kwa kutolea mifano mwafaka **(alama 7)**

b) Hadithi "Toba ya Kalia" inahimiza uwajibikaji. Jadili. **(alama 7)**

SEHEMU YA E:

Chozi la Heri **alama 20)**

8. Jadili ufaafu wa anwani ***Chozi la Heri.***

UTABIRI WA MWISHO WA KCSE

JARIBIO LA 9

102/1

KISWAHILI

KARATASI YA 1 (INSHA)

MUDA: SAA 1¾

NAME……

SCHOOL…… **SIGN**……

INDEX NO…… **ADM NO**……

Cheti cha Kuhitimu Masomo ya Sekondari (KCSE)

MAAGIZO

a) *Andika jina lako na nambari yako katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.*

b) *Andika insha **mbili**. Insha ya **kwanza** ni ya **lazima.***

c) *Kisha chagua insha nyingine moja kati ya tatu zilizobakia.*

d) *Kila insha isipungue maneno **400***

e) *Kila insha ina alama **20***

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

Swali	Upeo	Alama
1	20	
	20	
Jumla	40	

SWALI LA LAZIMA

1. Wewe ni mtafiti wa maswala ya usalama nchini. Mwandikie barua Waziri wa Usalama wa Ndani barua ukimweleza sababu za wanafunzi wa shule za upili kujiunga na makundi ya wanamgambo, almaarufu Al Shabaab.

CHAGUA MOJA:

2. Utandawazi una athari mbaya katika maisha ya vijana. Jadili.

3. Andika insha inayodhihirisha maana ya 'Umdhaniye ndiye siye'

4. Kamilisha insha yako kwa maneno:

... Sitaisahau siku hiyo kwani sijawahi kufedheheka kama nilivyoaibika siku hiyo.

KCSE 23

UTABIRI WA MWISHO WA KCSE

JARIBIO LA 9

102/2

KISWAHILI

KARATASI YA 2 (LUGHA)

MUDA: SAA 2½

NAME……

SCHOOL…… **SIGN**……

INDEX NO…… **ADM NO**……

Cheti cha Kuhitimu Masomo ya Sekondari (KCSE)

Maagizo

(a)Andika *jina na nambari yako ya mtihani katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.*

(b)*Tia sahihi yako kisha uandike tarehe ya mtihani*

(c) *Jibu maswali yote.*

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

SWALI	UPEO	ALAMA
1	15	
2	15	
4	40	
4	10	

1. UFAHAMU **ALAMA 15**

Shule yangu ya upili

Majio yangu katika shule hii ya upili hayakutokea kwa bahati nasibu bali kwa mipango kabambe niliyoianza tangu nikiwa shule ya vichekechea. Nikiwa sitetereki hata kwa wazazi wangu waliponisihi nijiunge na shule nyingine za karibu nikawa sisikii la mwadhini wala la mteka maji msikitini. Nikawa na ragba ya mkanja nikingoja siku ya kujiunga na shule yenyewe. Kweli majuto ni mjukuu na huja kinyume.

Nilizaliwa katika aila yenye nafasi iliyotopea na kubobea katika ukwasi uliodhihirika kutokana na mitaa tulikoselelea kwa muda kabla ya baba kuaamua kununua nyumba yake mwenyewe huko upande wa Karen hivyo tukagura kutoka Runda. Wakati wa likizo tukawa tunaruka hadi pwani ambako mama yangu alikuwa amemiliki jumba lililokuwa katika ufuo wa bahari lililojengwa katika kipande kisichopungua ekari tatu alilotunukiwa wakati wa nikahi yao na wakwe wa baba yangu.

Wavyele wangu wakawa wanaendesha magari meusi ya kifahari ingawa sikuwahi kumwona mama akichangamka kuendesha magari yake ya maana, kila macheo ya siku za kazi gari lililoendeshwa na dereva ambaye alimstahi mama hadi akawa anamfungulia mlango wa gari na kuufunga baada ya mama kujitoma katika tumbo la gari lilimjia na kumrejesha kwa wakati. Nikajiunga na shule ya msingi ya kibinafsi ambako nilishughulikiwa kama kikembe. Wengi wa wale tuliosoma nao walikuwa wa tabaka langu na walikuwa wametoka katika kila sehemu nchini Kenya.

Hayawi hayawi huwa na siku ya kuripoti ikafika. Alfajiri, dereva mmoja akatumwa kwenda hadi Kisumu ili atulaki na kutusafirisha kutoka uwanja wa ndege hadi shule ya upili ambayo ilikuwa yangu ya rohoni. Nasi tukaelekea hadi uwanja wa ndege ili turuke hadi Kisumu. Safari yetu kutoka kitongoji cha kifahari hadi Airport ilikuwa njema, safari yetu tulipoabiri ndege ilikuwa bila bughudha, safari yetu kutoka Kisumu mjini haikuwa na kasoro na tulienda kulingana na mpango. Safari yetu ilikuwa mufti hadi tulipofika katika lango la shule ya kitaifa! Tulipotia ozi tu!!....jamani.....jamani nikafa moyo. Labda mama aliweza kubaini mabadiliko ya hisia zangu, nilitamauka, nikawa mchege na kusema kweli niliyoyaona sikuamini. Mvua iliyokuwa imepasua hapo awali ilikuwa imeacha vitua vya maji kwenye vijia vya kutembea vilivyochakaa na kubomoka bila yeyote kujali kuvikarabati. Majengo yalikuwa makongwe yaliyojengwa miaka mia moja iliyopita na yalistahili kuitwa makafadhi badala ya pahali pa kumkaribishia mwanafunzi aliyepita kwa alama mia nne na thelathini na tano. Asiye na wake ana Mungu, nikapiga moyo konde lazima nisajiliwe katika shule ya ndoto langu. Ningewezaje kughairi wazo langu baada ya siku hizo zote za maandalizi tena mbele ya wanuna walioniona kama kielelezo chao tangu walipozaliwa. Nikasajiliwa!

Sikujua, hakika sikujua, sikujua shule ya upili ya kitaifa yaweza kuwa hivi. Kweli mwanafunzi aweza kukosa viatu na hata kushindwa kununua rangi ya kupaka viatu hivyo iwapo amenunuliwa na wahisani? Nilimlaumu nina maana hakunieleza kuwa mtu anaweza kula chakula ambacho mbwa wetu hawezi hata kukiangalia. Nilipoingia katika ukumbi wa chakula nilihisi kitefutefu nusura

nichafukwe na moyo, makapi ya mboga na uchafu usioelezeka ulinikumba, kisha nikapewa kisahani cha plastiki na kupakuliwa kipande cha ugali ambacho bado kilikuwa na unga na kuachiwa hiari ya kukila au kukitupa. Wenzangu wakawa wanakirambatia chakula kwa kasi huku mmoja wao alipoona jinsi nilivyokiangalia changu akanihisi nimpe chote na kukimaliza fyu. Wote walikuwa na furaha kemkem na kuajabia utukufu wa shule iliyotukuka ya kitaifa ila mimi.

Baada ya mlo 'rojo rojo', tukaelekea darasani nilikopigwa na mghuma mkubwa. Tulikuwa wanafunzi hamsini na watano katika darasa moja tu! Mwalimu mmoja akaja na kutukaribisha shuleni kisha akatuarifu kuwa atakuwa mwalimu wa darasa letu. Nilipomsikia akinena nusura niishiwe na stahamala, kimombo chake kilinishangaza, hasa matamshi yake yalipungukiwa na kudhirisha athari za lugha ya asili. Nilihisi kana kwamba ningemrekebisha lakini sikudhubutu.

Tukafululiza hadi bweni na nikajilaza kitandani chembamba huku mwingine nisiyemjua lakini asiyejua kuwa kuna nguo maalum za kulala akalala uchi katika ghorofa ya juu ya kitanda chetu. Mgeni njoo mwenyeji apone maana baada ya muda wadudu ambao sikuwahi kuwaona aushini mwangu wakanza kunishambulia. Nikaamka baada ya kumnasa mmoja wa wadudu hawa na kuuliza mmoja wa wenzangu ni wepi wadudu hawa na kwa kutojali hata kidogo, akanieleza kuwa hawana neno bali ni kunguni tu, sikujua na kwa kweli mama hakuniambia kuwa kuna wadudu wanaotafuna mtu na hunuka fye! Sikulala kwa hofu huku wenzangu wakiforota kwa njia ya kunighasi. Sikuwahi kudhani kuwa watu wengi wanaweza kulala chumba kimoja huku changu kikiwa na hamamu na vifaa vyote muhimu kikibaki bila mtu!

Tulisomeshwa na walimu wasiojali kana kwamba tunaelewa au la. Hawakushughulika iwapo tulifanya kazi za ziada au la, ndio, hakujali chochote. Kilichonishangaza ni kuwa wanafunzi waliojiunga nasi kutoka shule za umma wenye alama duni waliwapenda na kuelewa haraka walichosomeshwa na hawakujali matamshi yao, labda hawakuyatambua.

Hatimaye tukafanya mtihani wa mwisho wa muhula wa kwanza. Nilishangaa ghaya iliponibainikia kuwa aliyetuongoza alikuwa ghulamu mmoja mshamba niliyempuuza tu mvulana kutoka kijijini ambacho singetambua katika ramani ya nchi ambaye hata vitu vya kimsingi vilimpiga chenga. Nikafanya uchunguzi nikatambua mwenzangu alikuwa na alama mia mbili hamsini na tatu akitoka katika darasa la nane, nilifanikiwa kuwa nambari mia mbili hamsini na tatu kwa jumla ya wanafunzi mia tatu! Tulipofunga kwa likizo ya Pasaka nikaamua kuchukua hatua nyingine sitawahi kuhama kutoka shule hii ya upili wala kuwa zaidi ya nambari kumi!

Maswali

a) Thibitisha kauli kuwa msimulizi ana msimamo thabiti **(alama 2)**

b) Tofautisha jinsi mwandishi alivyofunzwa katika shule ya kibinafsi na shule ya upili. **(alama 3)**

c) Taja mambo matatu yanayotuonyesha kuwa msimulizi alilelewa katika aila ya kikabaila kulingana na aya ya pili. **(alama 3)**

d) Andika masuala matatu yaliyomshangaza katika shule ya upili **(alama 3)**

e) Andika tamathali mbili zilizotumika katika kifungu. **(alama 2)**

f) Eleza maana ya msamiati huu kama ulivyotumika katika kifungu. **(alama 3)**

a) alimstahi

b) kughairi

c) kunighasi

2. UFUPISHO **ALAMA 15**

Soma makala yafuatayo kisha ujibu maswali

Mwana wa Adamu ni kiumbe cha ajabu! Ni kiumbe kilichopewa uwezo wa kuhodhi na kumiliki kila kitu, kiumbe kilichopewa akili na maarifa fuvu tele ili kutaratibu shughuli na mambo: kiumbe kilichopewa uwezo wa kuwasiliana na kutumia sauti nasibu ili kuwa na urari na muwala; kiumbe kilichopewa uwezo wa kufaidi viumbe wengine kwa njia mbalimbali na jumla jamala; hiki ndicho kiumbe kilichopewa idhini maalum ya kuzaana na kujaza dunia. Huyu ndiye mwana wa mama Hawa ambaye sasa amegeuka ndovu kumla mwanawe.

Kwa sababu ya bongo alizonazo, binadamu ana uwezo wa kutumia teknolojia kwa manufaa yake na ithibati zipo tele. Binadamu ametumia nyambizi kuzuru chini ya bahari, amefika mwezini, amevumbua magala: amevumbua uyoka: amevumbua tarakilishi na sasa shughuli zake ni za kutandaridhi. Mwenyewe yuasema kuwa dunia yake imekuwa kitongoji katika muumano huu.

Chambilecho wavyele, akili nyingi huondoa maarifa. Binadamu amekuwa dubwana linalojenga kushoto na kubomoa kulia na tuna sababu ya kulisoza dubwana hili kidole. Rabana ndiye msanii asiye mfanowe kwani aliisawiri murua. Rabuka akaona yote yalikuwa mema na mazuri: akamwambia binadamu," Haya twende kazi!"

Viwanda vya binadamu vinatiririsha maji-taka ovyo hadi mitoni, maziwani na baharini na matokeo yamekuwa ni vifo vya viumbe vya majini kama samaki ambavyo ni urithi aliopewa na muumba. Hakuna kiumbe kinachoweza kustahimili maisha bila maji safi. Maji yote sasa yametiwa sumu na binadamu kwa sababu ya 'maendeleo' yake. Joshi kutoa katika viwanda vivyo hivyo nalo limehasiri ukanda wa ozone ambao sasa umeruhusu jua kutuhasiri kwa joto kali mno. Siku hizi inasemekana kuwa kuna mvua ya aside inayonyesha katika baadhi ya sehemu za dunia na kuleta madhara makubwa. Labda hata mabahari yamekasirika kwa sababu hivi majuzi katika kile kilichoitwa 'tsunami', bahari lilihamia nchi kavu na kusomba maelfu ya binadamu na kuwameza wazima wazima. Vimbunga navyo vimetokea kwa wingi.

Wataalamu wanasema kuwa viwango vya miyeyuko vitazidi kwa sababu ya joto na kiwango cha maji kitazidi pia. Binadamu atatorekea wapi?

Idadi ya binadamu imezidi hadi kiasi asichoweza kukishughulikia kwa sababu anaijaza kiholela kwa sababu anadai kuwa aliruhusiwa kuijaza. Hii ni imani potovu. Anasahau kuwa alipewa ubongo

wa kuwaza na kuwazua kabla ya kufanya chochote. Dhiki, maradhi na ufukara zimehamia kwa binadamu na kumtia kiwewe'

Binadamu amefyeka misitu kwa kutaka makao, mashamba, mbao, makaa, ujenzi wa nyumba na barabara na mahitaji mengine mengi. Wanyama wamefurushwa na wengi kuangamia kwa sababu ya ukosefu chakula na wengine kushindwa kuhimili mabadiliko katika mazingira. Chemichemi za maji zimekauka nalo jangwa limeanza kutuzuru kwa kasi inayotisha. Kazi ya binadamu imekuwa ya kusukia kamba motoni. Itambidi aanze kujenga kwa matofali ya barafu.

a) Bila kupoteza maana iliyokusudiwa na mwandishi wa taarifa, fupisha aya ya kwanza. **(Maneno 40-50) (alama 5)**

b) Kwa kuzingatia aya 4 za mwisho, eleza mambo muhimu yanayoshughulikiwa na mwandishi **(maneno 95-105) (alama 8)**

3. MATUMIZI YA LUGHA. **ALAMA 40**

a) Taja sifa mbili bainifu za irabu /u/ **(alama 2)**

b) Tunga sentensi kwa kutumia kiwakilishi huru cha nafsi ya tatu umoja. **(alama 2)**

c) Andika umoja wa sentensi zifuatazo. **(alama 2)**

i) Wakitaka tuwasamehe waje watuombe radhi kwa waliyotufanyia.

ii) Yaliyosemekana kuwa ni yao yameharibiwa na binamuo

d) Yakinisha **(alama 2)**

Hasikii la mwadhini wala la mteka maji msikitini.

e) Bainisha shamirisho **kipozi** na **kitondo** katika sentensi ifautayo. **(alama 2)**

Mama alimpikia mwanawe chakula alichokitamani sana.

f) Tunga sentnesi moja yenye chagizo ya mahali na ya wakati. **(alama 2)**

g) Onyesha mfumo wa sauti katika tungo: Mtumbwini**.** **(alama 2)**

h) Tambulisha vipashio **vitatu** vya sarufi ya Kiswahili. **(alama 3)**

i) Huku ukitoa mfano, eleza mantiki inayopatikana katika kauli ya kutendua.

(alama 2) j) Taja matumizi manne ya kiambishi "ki". **(alama 2)**

k) Eleza maana mbili ya sentensi ifuatayo. **(alama 2)**

Jambazi lilimwibia Okoth gari jipya.

l) Bainisha vishazi huru na vishazi tegemezi katika sentensi ifuatayo. **(alama 2)**

Nitaenda maktabani ingawa ninaumwa na kichwa.

m) Andika katika kauli ya kutendesha **(alama 1)**

Ile pombe aliyokunywa Chacha ilimfanya alewe.

n) Changanua kwa kutumia mtindo wa kielelezo matawi. **(alama 4)**

Mtoto ambaye amefika ni ndugu yangu.

o) Andika kinyume cha sentensi ifautayo. **(alama 2)**

Huzuni alisifu nduguye aliyekusanya takataka zote. p) Tumia neno 'vibaya' kama:

i) kivumishi

ii) Kielezi

q) Tunga sentensi yenye kihuhishi cha 'A' - unganifu katika ngeli ya U - ZI. (alama 1)

r) Mbwa wetu amekatwa mkia. Geuza katika hali ya ukubwa. **(alama 2)**

s) Tunga sentensi moja kutofautisha maana ya maneno haya. **(alama 1)**

Mkembe, mkebe

t) Tumia ngali kutunga sentensi ili kuleta maana ya: **(alama 2)**

i) Tendo katika hali ya kuendelea

ii) Tendo kutoweza kufanyika kwa sababu ya wakati kupita

4. ISIMUJAMII **(ALAMA 10)**

a) Kwa nini kulikuwa na haja ya kusanifisha lugha ya Kiswahili. Toa sababu tano. **(alama 5)**

b) **"**….sote tunajua kwamba ni kudura. Makiwa!"

i. Tambua sajili iliyotumika katika dondoo hili. **(alama 1)**

ii. Eleza sifa nne za sajili hiyo. **(alama 4)**

UTABIRI WA MWISHO WA KCSE

JARIBIO LA 9

102/3

KISWAHILI

KARATASI YA 3 (fasihi)

MUDA: SAA 2½

NAME……

SCHOOL…… **SIGN**……

INDEX NO…… **ADM NO**……

Cheti cha Kuhitimu Masomo ya Sekondari (KCSE)

MAAGIZO

a) *Andika jina lako, nambari ya usajili, mkondo, sahihi na tarehe katika nafasi ulizoachiwa.*

b) *Jibu maswali* ***manne*** *pekee.*

c) *Swali la kwanza ni la* ***lazima****.*

d) *Maswali hayo mengine matatu yachaguliwe kutoka sehemu nne zilizobaki Riwaya, Tamthilia, Ushairi na Fasihi Simulizi.*

e) *Usijibu maswali mawili kutoka sehemu moja.*

f) ***Maswali yote ni sharti yaandikwe kwa lugha ya Kiswahili.***

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

SWALI	UPEO	ALAMA
1	20	
	20	
	20	
	20	
Jumla	80	

1. LAZIMA: RIWAYA: CHOZI LA HERI NaAssumptaMatei ALAMA 20

"…Nimeonja shubiri ya kuwa mtegemezi kihali na mali.lakini katika yote hayo, nimejifunza mengi…"

a) Eleza muktadha wa dondoo hili **(alama 4)**

b) Bainisha tamthilia ya usemii nayo jitokezaka katika kauli hii. **(alama 2)**

c) Thibitisha ukweli wa kauli iliyopigiwa mstari kwa kumrejelea mzungumzaji. **(ala 14)**

2. USHAIRI
ALAMA 20
Soma mashairi haya kasha ujibu maswali yanayo fuata

SHAIRI A

Wewe,
Utazame mlolongo wa
Wajaunaoshikanjialikiwapo;
Unaofuatapembe za barabarazisokuwapo,
mwenyeakili, inampikunayeye;
Kwendakuisakaauni,
Kuitafutakaziinayowalachenga.
Dunia nayakehali, hupumbazahatimaye;
Itazamemigongoyawachapakazi,
Watokwaonajashokapakapana,
Wanaotafunwauhainajualiso huruma:

Wakiinuavyumanamagunia,
Wakiinuamakontena,
Wakichubukamashambani,
Wakiumiaviwandani,
Wakitesekamakazini,
Halafu
Uangalieuleujirawakijungumeko,
Mshaharausokifuhaja,
Nguozisizositirimiilidhaifu,
Kilo chao kisichokuwanamachozi,

Na

UjiangalieMwiliwakounaomeretaujanawaufanisi,

SHAIRI B

Dunia kitendawili, hakuna ateguaye;
Dunia kamatapeli, hadaanyingiujuye;
Dunia
Dunia inamizungu, tenayapikamajungu.

Dunia inaakili, binadamusichezeye;
Dunia uwenamali, huiwezidhorubaye;
Dunia inamizungu,tenayapikamajungu.

Dunia wenyemuali, ambaowaichezeye;
Dunia kipigo kali, huwakumbahatimaye;
Dunia wakajakuli, "menipataninimiye?"
Dunia inamizungu, tenayapikamajungu.

Garilako la kifaharilililozibwavioo,
Jumbalako la kujishashakamauwanjamdogo,
Malaki yapesa unayo miliki,
Ujii tapo mwajiri kwa raha, hunusiusahawa hali yao?

Maswali

a) Je, mashairi haya mawili niyaa ina gani? Toa sababu. **alama 2)**
b) Taja dhamira kuu katika kila shairi. **alama 2)**
(c) Kwa kutoa hoja zozote **tatu** linganua mashairi haya kiumbo. **alama 3)**
(d) Taja na uelezee **nafsinenewa** katika mashairi haya mawili. **alama 2)**

(e) Kwa kutolea mfano **mmojammoja** eleza matumizi ya mbinu hizi za kimtindo katika shairi la A. **(al 2)**

(i) Kweli-kinzani
(ii) Mishata

(f) Tambua **idhini** ya kishairi iliyotumika katika neno "Waichezeye" na uelezee dhima yake katika utoshelezi wa kiarudhi. **(alama 1)**

(g) Dondoa mfano **mmojammoja** wa mbinu ya tashhisi kutoka kwenye mashairi yote mawili. **(alama 2)**

(h) Andika ubeti wa **tatu** katika **shairi la A** kwa lugha anathari. **(alama 4)**

(i) Eleza maana ya msamiati huu kama ulivyotumika katika vifungu hivi. (**al2)**

(i) Inampiku.
(ii) Makontena.

3. FASIHI SIMULIZI **ALAMA 20**

i) Umepewa jukumu la kutafiti kuhusu michezo ya watoto katika jamii yako.

a) Taja eneo ambalo utafanyia utafiti wako. **(alama 2)**

b) Fafanua mbinu ambazo utatumia kukusanyia data huku ukionyesha sababu za uteuziwako. **(alama 18)**

Au

ii) a) Ni nini maana ya ulumbi **(Alama 2)**
b) Eleza sifa **nne** za mtendaji katika ulumbi **(Alama 8)**
c) Ngomezi zina majukumu yapi **manne** katika jamii yako? **(Alama 8)**
d) Toa mifano **miwili** yangomezi katika jamiiyako **(Alama 2)**

TAMTHILIA: BEMBEA YA MAISHA ALAMA 20

Timothy Arege: Bembea Ya Maisha .Jibu swali la 4 au la 5

4. "Hata nikiitwa nitaondoka nikiwa nimeridhika."

a)Eleza muktadha wa dondoo hili **.** **(alama 4)**

b)Kwa hoja **tano**, eleza sifa za msemaji wa maneno haya **.** **(alama 5)**

c)Tambua mbinu **moja** ya lugha iliyotumika katika dondoo hili**.** **(alama 1)**

d) Wahusika mbalimbali kwenye tamthilia wamekubwa **na majonzi na furaha**. Thibitisha. **(alama 10)**

5. "...Tayari unakuwa umeonja seli.Hata wahudumu wenyewe hawana mlahaka mwema .amri na vitisho kama askari.Unashindwa kama uuguze moyo ama ugonjwa.Katika wodi hewa iliyojaaa harufu ya dawa imezagaa,vitanda vimesalimu amri mpaka shiti zikagura.Yaani hali nzima haikupi matumaini ya kutoka ukiwa bora.matumaini yanadidimia .Tumaini lako unaliweka katika sala. "

(a) Tambua toni mbili katika kifungu hiki **(alama 2)**

(b) Tambua aina mbili za taswira katika dondoo **hili** **(alama 2)**

(c)Kando na taswira chambua vipengele vingine vya **kimtindo** **(alama 6)**

(d) Fafanua namna mandhari ya dondoo hili yalivyochangia kujenga tamthilia ya Bembea ya Maisha. **(alama 10)**

HADITHI FUPI: MAPAMBAZUKO YA MACHWEO NA HADITHI NYINGINE Na D.W Lutomia: Msiba wa kujitakia

6 (a) "Wetu ni wetu, hata akiwa mbaya…ni wetu."

(i) Eleza muktadha wa dondoo hili**.** **(alama 4)**

(ii) Eleza sifa za huyu anayeshikilia msimamo wa "mtu wetu**".** **(alama 2)**

(iii) Eleza mbinu **mbili** za kimtindo zinazojitokeza kwenye dondoo hili. **(alama 4)**

(iv) Kwa kurejelea hadithi "Msiba wa Kujitakia", eleza misimamo mbalimbali ya mwandishi. **(alama 10)**

R.Wangari: Fadhila za Punda

7. (a) Changanua mtindo katika kifungu kifuatacho. **(alama 10)**

Alasiri ile, baada ya ibada mbili, mhubiri akawa hoi kwa **mavune**. Akatamani kufika nyumbani apumzike, kazi ya kuwalisha kondoo wa Mungu si kazi rahisi. Wamefika nusu safari, bintiye katulia kama maji mtungini. Akimtazama kipembe, anamkumbusha marehemu mkewe.Miaka mitatu sasa na dhiki ya kuondokewa haijamwisha. Alihisi ukiwa, akatamani mwenziye.Sasa kazi kukilea kitoto chao, kibinti hiki kilicho mlanda mamake kama shilingi kwa ya pili. Nyumba ilijaa kicheko alipokuwa hai mamake Lilia. Kama si bintiye ambaye ulimi wake hautulii, **kihoro** kingemvamia labda hata kumvuta kuelekea kaburini. Lakini Lilia, malaika wake, hampi utulivu wa kuwaza sana kuhusu upweke wake. Ilimshangaza sasa kuwa kanyamaza vile. Kumbe kwa muda tu!

(b) Kwa kutolea mifano mwafaka eleza jinsi hadithi "Kila Mchezea Wembe" ilivyotumia kinaya kufanikisha ujumbe wake. (**alama 10)**

UTABIRI WA MWISHO WA KCSE

JARIBIO LA 10

102/1

KISWAHILI

KARATASI YA 1 (INSHA)

MUDA: SAA 1¾

NAME……

SCHOOL…… **SIGN**……

INDEX NO…… **ADM NO**……

Cheti cha Kuhitimu Masomo ya Sekondari (KCSE)

MAAGIZO

a) *Andika jina lako na nambari yako katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.*

b) *Andika insha* ***mbili****. Insha ya* ***kwanza*** *ni ya* ***lazima.***

c) *Kisha chagua insha nyingine moja kati ya tatu zilizobakia.*

d) *Kila insha isipungue maneno* ***400***

e) *Kila insha ina alama* ***20***

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

Swali	Upeo	Alama
1	20	
	20	
Jumla	40	

Swali la kwanza (lazima)

1. Wewe ni Gavana wa gatuzi mojawapo katika nchi ya Kongomano. Wakaazi wa mji wa Songambele wamekiuka sheria zilizowekwa na baraza la gatuzi hilo. Waandikie ilani

2. Jitihada za kumwinua mtoto wa kike zimepeleka kudhalilishwa kwa mtoto wa kiume. Jadili.

3. Andika kisa kitachodhihirisha maana ya methali.

Ulimi huuma kuliko meno

4. Tunga kisa kitakapomalizika kwa kauli ifuatayo. ……. Nilijitazama na kujidharau. Kwani nini nilijiingiza katika hali hii? Nilijuta.

UTABIRI WA MWISHO WA KCSE

JARIBIO LA 10

102/2

KISWAHILI

KARATASI YA 2 (LUGHA)

MUDA: SAA 2½

NAME……

SCHOOL…… **SIGN**……

INDEX NO…… **ADM NO**……

Cheti cha Kuhitimu Masomo ya Sekondari (KCSE)

Maagizo

(a)Andika *jina na nambari yako ya mtihani katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.*

(b)*Tia sahihi yako kisha uandike tarehe ya mtihani*

(c) *Jibu maswali yote.*

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

SWALI	UPEO	ALAMA
1	15	
2	15	
4	40	
4	10	

A. UFAHAMU **(ALAMA 15)**

Soma makala yafuatayo kasha ujibu maswali

Ajali haina kinga. Watu wengi wanapotajiwa neno ajali, fikira zao hukimbilia moja kwa moja hadi barabarani. Mara chachemawazo yao huenda viwandani, mashambani au kwenye viwanja vya michezo. Ni nadra sana watu kufikiraia kuwa nyumbani ndiko ajali nyingi zinztokea.

Idadi kubwa ya ajali nyumbani hutokea kimchezo tu. Watu wengi wameteleza msalani na wanapata majeraha mabaya. Wengine wameteleza walipokanyaga vitu vyenye unyevu sakafuni, kama vile mafuta, mabaki ya chakula au hata maganda ya ndizi. Ulemavu walio nao watoto na hata watu wazima hutokana na ajali kama hizi wasizofikiria wtu wengi.

Ajali vilevile hutokea watu wanapozama katika shughuli au kupata jazba kuu ya kutenda. Katika hali hii, huweza kujiumiza au kuwaumiza wengine bila kujua.

Hapa tunazungumzia watu ambao hujaribu kubebe mizigo yenye uzani wasiokadiria. Madhara huwa kuteguka viungo na kuchanika misuli. Aghalabu hulemewa na kubanwa. Mwandishi wa makala haya siku moja alipanda kibao kuangika picha ukutani. Ingawa alikuwa mfupi, ari ilimsukuma kuchuchumia. Matokeo ni kibao kilijisukuma nyuma. Mhusika alianguka akajigonga kidevu. Kitendo hiki kilisababisha yeye kujiuma ulimi vibaya. Kuvunjika jino na hata kuzirai. Bahati ni kuwa alikuwepo mtu aliyempa huduma ya kwanza na kumkimbiza hospitalini.

Hat hivyo ajali nyingi hutokana na vifaa vya nyumbani. Zana hizi ni pamoja na visu, meko ya gesi, mashine zinazotumia umeme na kadhalika na huwa hatari sana, hasa kwa watoto. Kitu kidogo hata kama wembe huweza kusababisha madhara makubwa. Kwa hakika hakuna yeyote kati yetu, hata waliokulia katika makasri ya fahari asiye na kovu. Makovu haya ambayo tunayaficha katika mavazi yetu ni ishara ya majeraha kutokana na ajali nyumbani. Je una kovu lolote? Unakumbuka ulivyolipata?

Ingawa ajali hizi haziepukiki, yawezekana kuzipunguza. Ni muhimu kukuza tabia na mazoea ya kuwa waangalifu nyumbani. Kwa mfano, ni hatari kuepua chungu chenye maji yanayotokota mekoni kwa mikono mitupu. Aidha ni kutowajibika kuchanganya kitu chochote chenye unyevu na mafuta moto mekoni. Watu wengi wamebambuka ngozi na nyumba kuteketea kwa namna hii. Kwa hivyo ni vizuri kupata ujuzi wa jinsi ya kutumia vifaa na kuhakikisha tunavirudisha ipasavyo.

Jambo la tatu na muhimu zaidi ni kuwepo kwa vifaa pamoja na uwezo wa kutoa huduma ya kwanza. Inawezekana kuokoa maisha au kuounguza majeraha kwa kuchukua hatua za dharura.

Maswali

1. Eleza maana ya methali ‘Ajali haina kinga’ **alama 2)**
2. Kwa nini mwandishi anasema ajali nyumbani hutokea kimchezo? **alama 3)**

3. Ni mambo gani mengine yanayosababisha ajali nyumbani? **alama 3)**

4. Onyesha vile invyowezekana kupunguza ajali nyumbani. **alama 3)**

5. Eleza maana ya: **(alama 4)**

(i) jazba
(ii) makasri
(iii)makovu
(iv)kuepua

B. UFUPISHO **(Alama 15)**

Soma kifungu kifuatacho kasha ujibu maswali

Ardhi ni mali ya taifa. Hivyo inampasa kila raia kuinafidhi. Hii ina maana kwamba hatuna budi kuwarithisa wana na wajukuu, vitukuu na vilembwe, vining'ina na wapwa zetu ardhi yenye rutuba. Ardhi ndiyo chanzo cha riziki zote. Fauka ya hayo, ardhi ni dafina kubwa.

Tangu asili ardhi hii imefunikwa na joho la miti na majani. Rutuba ilienea kila mahali. Lakini wakati ulifika ambapo wanadamu hawakuvumilia kukaa bila kuitumia johari hii. Walishika maparange na mashoka. Wakafyeka majani na miti yote. Wakalima wakapanda na kuvuna.

Kisha walihama hapo. Waliendelea kufanya hivyo mwaka hadi mwaka. Hali ya kufyeka sehemu mbalimbali za nchi, kuchoma mioto ovyo, kuwa na mifugo mingi na kutojua kuhifadhi ardhi vizuri kulileta mavuno hafifu kila mwaka.

Mvua iliponyesha matone ya mvua yaligonga ardhi. Maji yakajiri kwa nguvu na kutawanya chembe za udongo. Wakati wa kiangazi udongo ulipokauka, upepo mkali ulichukua tabaka la juu. Hivyo ikawa mazao hayawezi kustawi. Hatimaye nchi ikawa kama mkuranga. Mambo haya yakasababisha mmomonyoko wa juu juu halafu mwanzo wa michirizi na mwisho makorongo na maporomoko ya ardhi.

Walakini basi ya kale hayapo. Sasa wakuu wa serikali yetu ya Insafu wamekuhimizeni, ikiwa mu wakulima, mpande zaidi. Wamewashauri namna ya kuongeza mavuno katika mashamba yenu kwa maarifa bora ya zaraa, kama vile kuunafidhi udongo, kutumia mbolea, njia za kunyunyizia dawa makondeni ili kuua wadudu wanaoharibu mimea, na kutumia maarifa malihi katika kupanda mbegu. Kwa wale ambao si wakulima, serikali yetu ya Insafu imeweka shule za mafundisho maalum na kumhimiza kila mmoja wao aongeze maarifa yake na afanye kazi kwa tabasuri na bidii ili aongeze mapato yake na mapato ya serikali pia. Katika sehemu nyingine maelezo ya wakuu wa serikali yamefuatwa barabara, na kumetokea maongezeko malihi ya mazao.

Walakini pia katika sehemu hizo maongezeko yake hayakutosha sana. Katika sehemu nyingine kwa bahati mbaya watu wamepotezwa na watu wakaidi ambao kwa kutaka ushaufu, wamewaambia watu kuwa njia rahisi na nyepesi ya kujipatia serikali ya kujitawala yenyewe, na wamewashawishi

na kuwatisha baadhi ya watu waasi amri za serikali zihusuzo zaraa. Wahaini hao wametibua mambo. Ni watu wa kuaili na ni afkani.

Maswali

a. Fupisha ujumbe wa aya tatu za kwanza kwa maneno 80. (alama 9, 1 ya mtiririko)

b. Eleza masuala ambayo mwandishi anaibua katika aya mbili za mwisho kwa maneno 60. (alama 6, 1 ya mtiririko)

C. MATUMIZI YA LUGHA

(a) Taja sauti **mbili** ambazo huitwa likwidi **(alama 1)**

(b) Andika neno lililo na muundo wa silabi ufuatao **(alama 1)**

IKKI ……

(c) Ainisha viambishi katika neno lifuatalo **(al. 2)**

yafutikayo……

(d) Tambua aina mbili za sentensi ukizingatia uamilifu na utoe mfano mmoja kwa kila moja **(ala. 2)**

(e) Ainisha vielezi vya namna katika sentensi hii **(ala. 2)**

Mzee huyu mkongwe alicheka kijinga huku akila haraka haraka

(f) Ainisha vishazi katika sentensi ifuatayo **(ala. 2**

Kijana aliyezungumza na nyanyake ameingia katika darasa lililochafuliwa na wanafunzi

(g) Changanua sentensi ifuatayo kwa kielelezo cha mstari **(ala. 3)** Mwanafunzi mwerevu sana aliyekuwa mgonjwa jana amepelekwa nyumbani

(h) Bainisha shamirisho na chagizo katika sentensi ifuatayo **(ala. 3)**

Somo aliukata mti kwa kisu jana asubuhi

(i) Andika kwa usemi wa taarifa **(ala. 3)**

Karani: Njoo nikutume kwa babu yangu.

Karanja: Sitaki kupita njia ya kwa babu

(j) Eleza matumizi ya 'ni' katika sentensi hii **(ala. 2)**

Ingieni darasani mara moja ili niwape zoezi ambalo ni rahisi

(k) Eleza maana ya sentensi zifuatazo **(ala. 2)**

(i) Ningalisoma kwa bidii ningalipita mtihani

(ii) Ningesoma kwa bidii ningepita mtihani

(l) Andika katika udogo wingi **(ala. 2)**

Mti wa msonobari unatengeneza meza nzuri sana

(m) Tambua miundo yoyote mitatu ya ngeli ya LI-YA **(ala. 3)**

(n) Eleza maana **tatu** za sentensi ifuatayo **(ala. 3)**

Alisema angeenda kwao

(o) Andika upya sentensi ifuatayo katika hali ya 'a' **(ala. 1)**

Mwanafunzi anasoma darasani

(p) Tumia neno 'hadi' kuonyesha mahali na wakati katika sentensi **(ala. 2)**

(q) Yakinisha katika hali ya mazoea. **(ala. 2)**

Asiyeugua hahitaji daktari

(r) Tunga sentensi ukitumia neno 'komaa' kama **(ala. 2)**

(i) kivumishi

(ii) nomino

(s) Taja matumizi yoyote mawili ya <u>kistari kirefu</u> **(ala. 2)**

D. ISIMU JAMII

(a) Kwa nini kulikuwa na haja ya kusanifisha Kiswahili? Toa sababu tano **(ala. 5)**

(b) Fafanua sifa za lugha ya kazi **(ala. 5)**

UTABIRI WA MWISHO WA KCSE

JARIBIO LA 10

102/3

KISWAHILI

KARATASI YA 3 (fasihi)

MUDA: SAA 2½

NAME……

SCHOOL…… **SIGN**……

INDEX NO…… **ADM NO**……

Cheti cha Kuhitimu Masomo ya Sekondari (KCSE)

MAAGIZO

a) *Andika jina lako, nambari ya usajili, mkondo, sahihi na tarehe katika nafasi ulizoachiwa.*

b) *Jibu maswali* ***manne*** *pekee.*

c) *Swali la kwanza ni la* ***lazima****.*

d) *Maswali hayo mengine matatu yachaguliwe kutoka sehemu nne zilizobaki Riwaya, Tamthilia, Ushairi na Fasihi Simulizi.*

e) *Usijibu maswali mawili kutoka sehemu moja.*

f) ***Maswali yote ni sharti yaandikwe kwa lugha ya Kiswahili.***

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

SWALI	UPEO	ALAMA
1	20	
	20	
	20	
	20	
Jumla	80	

SEHEMU YA A: *Mapambazuko Ya Machweo Na Hadithi Nyingine- Clara Momanyi*

SWALI LA LAZIMA

1. "Mike! Mike! Mike! Njoo! Nilijua utafanya vyema mwanangu…"

(a) Tambua na ueleze **toni** ya dondoo hili. (alama 2)

(b) Changanua mtindo katika dondoo hili. (alama 2)

(c) Eleza sifa **nne** za msemaji wa dondoo hili. (alama 4)

(d) Eleza mbinu **mbili** ulizozitumia kutambua sifa za msemaji wa dondoo hili. (alama 4)

(e) Tambua na ufafanue madhila yanayomsakama mhusika mkuu katika hadithi hii ya *"Sabina".* **(alama 8)**

SEHEMU B:

Chozi la heri

Chagua swali la 2 au 3

1. "…….. wanahofia kusema wasije wakavikata viganja vinavyowalisha……..

(a) Eleza muktadha wa dondoo hili **(ala. 4)**

(b) Taja maudhui yanayojitokeza katika dondoo hili na ueleze **(ala. 2)**

(c) Kwa kutoa hoja kumi, eleza namna maudhui uliyotaja hapo juu (2b) yanavyojitokeza katika riwaya **(ala. 10)**

(d) Eleza sifa nne za msemaji **(ala. 4)**

3. (a) Migogoro ni maudhui muhimu katika riwaya hii. Fafanua **(ala. 10)**

(b) Uozo umetamalaki katika jamii ya *Chozi la Heri*. Tetea kauli hii kwa kutolea hija kumi **zilizoelezwa** **(ala. 10)**

SEHEMU C: TAMTHILIA

Bembea ya Maisha- Timothy Arege

Jibu swali la 4 au 5

4."…anachukua vidonge vyake na kuvimeza kabla ya kuketi kwenye kochi mpya."

(a) Weka dondoo hili katika muktadha wake. **(alama 4)**

(b) Tambua aina za taswira katika dondoo hili. **(alama 2)**

(c) Eleza umuhimu wa mandhari ya dondoo hili**.** **(alama 4)**

(d) Eleza nafasi ya mwanamke ukijikita katika utamaduni wa jamii ya *"Bembea ya Maisha".* **(alama 10)**

AU

5. " Wakati mwingine maisha haya hukufanya kijisikia kama abiria kwenye gari liendalo kwa kasi. Unatamani dereva apunguze mwendo lakini unakumbuka kuwa safari bado ni ndefu na hutaki kufika ukiwa umechelewa. Basi unatulia japo ndani una wasiwasi, hutulii. Lakini huwezi kushuka maana safari itaganda. Kwa hivyo, unajitahidi tena, japo wakati mwingine unajikuta umetambaliwa na uchovu, shaka na tuhuma."

(a) Eleza muktadha wa dondoo hili. **(alama 4)**

(b) Changanua mtindo katika dondoo hili**.** **(alama4)**

(c) Dhihirisha umuhimu wa mzungumziwa wa maneno haya katika kuijenga tamthilia ya *"Bembea ya Maisha*". **(alama 6)**

(d) Eleza namna maisha yanamfanya mzungumzaji "kujisikia kama abiria kwenye gari liendalo kwa kasi**".** **(alama 6)**

SEHEMU D: USHAIRI

Jibu swali la 6 au la 7

6.

La adhabu hili wingu, lataka kutunyeea
Himahima kwalo vungu, pasi nako kuchelea, Kujikinga hili wingu, sije katunyeshea.

Wengineo hawajali, wasinayo wasiwasi, Tahadhari hawabali, wajiunge nasi
Aidha watafakali, mengine yalo hasi.

Vua hili halibagui, jinsia wala umri, Na kama hawajui, tuwajuze vizuri, Kwani siso adui, kuwao msumari.

Tangazo haliwapiku, wahimizwa kujikinge, Wingu hili la usiku, ukicheza likuringe, Latutia usumaku, daima likunyonge.

Vumilia kwalo vungu, nje kuna dhoruba,
Yavuma kwa machungu, bila lolote huba, Tunza chako kijungu, fungia kwalo juba.

Japo nafika tamati, nawaacha tafakari,
Madhara linalo wananti, wingu hili sukari,
Daima mwape kujiseti, mjitunze kujijari

Maswali

1. Eleza ujumbe wa mwandishi katika ubeti wa nne **(ala. 2)**

2. Onyesha ufundi wa kimuundo wa mwandishi katika utunzi wa shairi hili **(ala. 4)**

3. Eleza namna jazanda imetumika katika utungo huu. **(ala. 2)**

4. Kwa kuzingatia idadi ya mishororo katika beti tambua aina ya ushairi huu **(ala. 1)**

5. Tamthini ustadi wa mshairi katika matumizi yaidhini ya kishairi **(ala. 3)**

6. Litie shairi hili katika bahari tatu tofauti **(ala. 3)**

7. Andika ubeti wa **nne** kwa lugha ya tutumbi **(ala. 4)**

8. Eleza sifa moja ya nafsi neni katika shairi hili **(ala. 1)**

7. Ushairi

Soma shairi lifuatalo kasha ujibu maswali yanayofuata

1. Maendeleo ya umma Sio vitu maghalani
Kama tele vimesaki
Lakini havishikiki Ama havikamatiki
Ni kama jinga la moto
Bei juu

2. Maendeleo ya umma
Sio vitu gulioni
Kuviona madukani
Kuvishika mikononi
Na huku wavitamani Kama tama ya fisi
Kuvipata ng'o

3. Maendeleo ya umma
Sio vitu shubakani
Dhiki ni kwa mafakiri
Nafuu kwa matajiri
Ni wao tu washitiri

Huo ni ustiimari
lo! Warudia

4. Maendeleo ya umma Ni vitu kumilikiwa
Na wanyonge kupatiwa
Kwa bei kuzingatiwa
Bila ya kudhulumiwa
Na hata kuhadaiwa
Hiyo ni haki

5. Maendeleo ya umma Dola kudhibiti vitu
Vijapo nchini mwetu
Na kuwauzia watu
Toka nguo na sapatu
Pasibakishiwe na kitu
Huo usawa

6. Maendeleo ya umma
Watu kuwa na kauli Katika zao shughuli
Vikaoni kujadili
Na mwisho kuyakubali
Maamuzi halali
Udikteta la

7. Maendeleo ya umma
Watu kuwa waungwana
Vijakazi na watwana
Nchini kuwa hakuna
Wote kuheshimiana
Wazee hata vijana

Maswali

(a) Toa anwani mwafaka ya shairi hili **(ala. 1)**
(b) Shairi hili ni la aina gani? Toa sababu zako **(ala. 2)**
(c) Eleza dhamira ya mwandishi kuandika shairi hili **(ala. 3)**
(d) Toa mifano miwili ya urudiaji katika shairi hili, Je urudiaji huu una kazi/majukumu gani? **(ala. 4)**
(e) Onyesha matumizi mawili ya tamathali za usemi katika shairi hili **(ala. 4)**
(f) Eleza toni ya mshairi. Toa sababu **(ala. 2)**
(g) Nafsineni ni nani? **(ala. 1)**
(h) Toa mfano mmoja wa twasira katika hili. Je, twasira hiyo inajengwa na nani? **(ala. 3)**

SEHEMU E: FASIHI SIMULIZI

8. (a) Fafanua sifa za matambiko katika jamii **(ala. 4)**
(b) Eleza tofauti kati ya maigizo ya kawaida na maonyesho ya sanaa **(ala. 10)**
(c) Taja shughuli zozote mbili zinazoonyesha matumizi ya Ulumbi katika jamii ya kisasa **(ala. 2)**
(d) Tofautisha dhana zifuatazo
(i) Miviga na maapizo **(ala. 2)**
(ii) Ngoma na ngomezi **(ala. 2)**

MWISHO

FOR THE FOLLOWING;

- ONLINE TUITION
- REVISION NOTES
- SCHEMES OF WORK
- SETBOOKS VIDEOS
- TERMLY EXAMS
- QUICK REVISION KITS
- KCSE TOPICALS
- KCSE PREMOCKS
- TOP SCHOOLS PREMOCKS
- JOINT PREMOCKS
- KCSE MOCKS
- TOP SCHOOLS MOCKS
- JOINT MOCKS
- KCSE POSTMOCKS
- TOP SCHOOLS PREDICTIONS
- KCSE PREDICTIONS
- KCSE REVEALED SETS

To Obtain Copies of Respective Marking Schemes / Answers

CALL/TEXT/WHATSAPP

0746-222-000

0742-999-000

mwalimuconsultancy@gmail.com

kcsepredictions@gmail.com

This is a Copyright Property of Mwalimu Consultancy Ltd.

Powered By Mr Isaboke

SUCCESS

CAUTION TO KCSE 2023 CANDIDATES:

IN CASE / ON EVENT YOU REALIZE PART OF THESE QUESTIONS WERE DIRECTLY OR INDIRECTLY LIFTED IN THE FINAL KCSE 2023 EXAMINATIONS PLEASE DO NOT PANIC!

KILA LA HERI